KONINKLIJKE BI
0426

DE REGERING EN DE NATIE.

251 H 27

DE REGERING EN DE NATIE

SEDERT

1672 TOT 1795.

(ONTWIKKELING VAN STAATSREGTELIJKE THEORIEËN.)

DOOR

Mr. G. W. VREEDE,

Hoogleeraar te Utrecht.

» De staat der maatschappij en der Regering onder ons
' was hoe lang zoo meer afgescheiden geworden,
en de Regering niet langer overeen te brengen
met de behoeften der maatschappij."

G. K. VAN HOGENDORP.

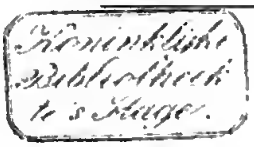

Te Amsterdam, bij

J. F. SCHEIJER.

1845.

INLEIDING.

Toen, na het herstel van 's Lands onafhankelijkheid, eene Vergadering van Aanzienlijken in Amsterdam over de goed- of afkeuring van het ontwerp van eene Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden zoude stemmen, werden haar, uit naam van den Souvereinen Vorst, bij eene plegtige aanspraak, de gronden medegedeeld, waarop het nieuwe Staatsgebouw zoude rusten. — Onder de merkwaardige zinsneden, welke de Heer VAN MAANEN uitsprak, mogen wèl die worden geteld, waarin van de oude instellingen der Republiek aldus werd gewaagd:

»Thans gevoelen wij," zeide die Staatsman, »dat een zamenstel van regering, welke zoo veel verdiensten, *maar ook waarlijk zoo veel gebreken had;* welke, te gelijk de *bron* van zoo veel kracht en *zwakheid;* van zoo veel welvaart, maar ook tevens van *zoo veel wantrouwen, schadelijke driften en onzalige burgertwisten* geweest is, ons die oude welvaart niet zou kunnen teruggeven, en integendeel ons tot nog grooter onzekerheden en zwakheid zou terugbrengen." (1)

Deze woorden toch, zoowel als die, reeds in

(1) *Verbaal der Vergadering van Aanzienlijken te Amsterdam*, 29 Maart 1814 ('s Gravenh. 1814), bl. 54.

1801 door G. K. van Hogendorp tot het Staatsbewind gerigt, kunnen met goed gevolg overstaan tegen de meening van hen, die de omwenteling van 1795 aanmerken als eene vrucht van *theoriën*, uit Engeland, Frankrijk en Amerika overgeplant. — Reeds in 1801 wilde Hogendorp *niet* eene *Instructie* voor den Prins, *te geven door de Regenten*, maar eene *Grondwet*, met *gelijk-verbindende kracht* voor Prins, Regenten en Volk. Reeds toen erkende die edele, standvastige verdediger van het Stadhouderlijk Huis twee hoofdgebreken der voormalige Constitutie.

»Het is nu de tijd," dacht hij, »om *meer klem* aan het *algemeen Bestuur* te geven, waaraan het altijd ontbroken had, en dat men onlangs verbeteren wilde met het tegenovergesteld uiterste. Het is nu de tijd, om den *grondslag der Regering wat verder*, dan voorheen, *uit te breiden*, vooral in de rijkste steden en landstreken, waar een gedurige tegenstand aan de Regering ontstond, *uit de bloote onvergenoegdheid van niet in de Regering te zijn*, en om welke te genezen, men eveneens sedert eenige jaren *alle man* daarin getrokken heeft, hetwelk omtrent gelijk stond aan niemand." (1)

Waren het geringe en tijdelijke, of wel duurzame en wezenlijke gebreken, welke Hogendorp aanstipte? Geen klem in het Algemeen Bestuur; geen genoeg-

(1) *Verklaring aan het Staatsbewind over de Staatsregeling*, uitgegeven door Mr. F. A. van Hall, als bijlage tot de *Redevoering ter gedachtenis van* G. K. van Hogendorp, bl. 65—71 (1835).

zaam aandeel in de uitoefening van staatkundige regten, aan de kern der Burgerij verzekerd; ondergeschiktheid van den Stadhonder aan de Staten der Provinciën, zijne Sonvereinen.

Niemand voorzeker zal ontkennen, dat theoriën invloed op de omwenteling van het einde der laatste eeuw, zoowel hier te lande als elders hebben uitgeoefend; maar geene theorie zonde wortel geschoten en zich gevestigd hebben zonder vele en gevoelige misbruiken, die naar verandering deden haken. — Hooren wij den eerbiedwaardigen Cras, die in 1794 niet schroomde te verklaren: »In het Staatknndige is het niet minder, dan in het Natunrknndige waarachtig, dat niets *zonder oorzaken* geschiedt. — Men spreekt doorgaans zoo veel van Voltaire en Rousseau, en wil aan derzelver geschriften en metaphysiqne leerstellingen, als *hoofdoorzaken*, den oorsprong der thans zwevende denkbeelden, en dns ook de oorzaak der gebenrtenissen van onzen tijd toegeschreven hebben. Ik heb geenszins het voornemen de verdediging dier twee schrijveren thans op mij te nemen. Maar [illegible] ik hou-

van sommige Vorsten; en dit al beschouwd in betrekking tot den onverbreekbaren zamenhang van *oorzaken* en *gewrochten* — deze houde ik voor de *wezenlijke* oorzaken der gebeurtenissen onzer dagen, die nu wel eerst uitgeborsten, maar reeds lang *voorbereid* geweest zijn; van welke de geschriften *op*

zijn hoogst als *bijkomende* en medewerkende oorzaken kunnen worden aangemerkt; en welke geschriften ook daarenboven, zonder de omstandigheden der zaken zelven, of mogelijk niet zouden geboren zijn geweest, of weinig opgang hebben kunnen maken." (1)

Eene theorie vindt aanhangers en gezag, wanneer daaraan behoefte bestaat. — Die behoefte alleen stichtte LUTHER's magt, en riep de onsterfelijke geschriften van DE GROOT, LOCKE, MONTESQUIEU en BECCARIA te voorschijn.

Zoude het in ons Vaderland, te midden van grove gebreken, aan tijdige, ernstige waarschuwing hebben ontbroken? Indien de Regering voor die vermaningen doof bleef; doof voor de hartige, mannelijke taal van even getronwe als diep ervaren Staatslieden; doof voor de wenschen van eene, hoe lang zoo meer van haar vervreemde Natie, wat wonder, dat de zorgeloosheid, laauwheid en onverschilligheid van het Bestnnr de deur ook voor gevaarlijke theoriën openden; dat de ophooping van misbrniken tot een Staats- of Volks-*volkaan*, gelijk CRAS zich uitdrukt, aangegroeid, door [illegible] een gebouw verniet
Staten zoo
De uit
doel, in de gewigtige oogenblikken, welke wij beleven, het gebied der wetenschap te verlaten. — Maar de schrijver, geroepen tot het onderwijs van het Nederlandsch Staatsregt, en getuige van de po-

(1) *Verhandeling over de gelijkheid der menschen;* Voorrede bladz. XXXVIII volgg., XLIV.

gingen van sommigen om, met verwijzing tot de lessen der Geschiedenis, de door zoo velen gewenschte verbetering onzer Staatsinstellingen te beletten, achtte het zijn duren pligt, de geheel verschillende uitkomst van zijne studiën te doen kennen. — Deze gaf hem de overtuiging, dat onloochenbare gebreken — vóór het te laat zij — moeten worden weggenomen; dat de veronachtzaming dier waarheid, na de Nederlandsche Republiek meer dan eens op den rand des afgronds te hebben gebragt, haar eindelijk den ondergang berokkende. — Eene naauwgezette beoefening der Geschiedenis leidt tot verdraagzaamheid. Zij leert, dat niet aan geheime drijfveeren, niet aan personen moet worden toegeschreven, wat slechts aan de vertraagde herziening der Staatsregeling te wijten was. — De nuwe schets, die de schrijver ontwierp, schoon vatbaar voor menige aanvulling, moge van zijn onpartijdig onderzoek de blijken dragen. — Het was hem meermalen eene gelukkige gewaarwording, in de tolken der openbare meening, van welke kleur ook, dezelfde liefde tot het Vaderland en de grondwettige vrijheid, dezelfde goede trouw te bespeuren; in den voorstander der Staatsregering zoowel, als in dien van het Stadhoudersehap; in den Patriot zoowel, als in den Prinsgezinde. — En wie kan het onschatbaar voorregt van onze dagen miskennen? Wie zoude zich heden in de bres stellen voor factiën, die elkander vroeger bestreden? Wie ziet niet, dat alle gelijkelijk hebben gedwaald? dat alle in 1813 hadden te vergeten en te vergeven? — De gebeurtenissen van 1795 moes-

ten volgen, omdat noch in 1672, noch in 1702, noch in 1747 en 1788 aan de Natie gedacht was. — Nooit was deze vertegenwoordigd. Er was geene Nationale vertegenwoordiging; er waren kollegiën van Staatsgezinde of Prinsgezinde Regenten; op deze, niet op de Natie steunde het Stadhouderlijk, zoowel als het Stadhouderloos Bewind. — Inderdaad vergde de beroemde KLUIT te veel van de ligtgeloovigheid zijner lezers, toen hij hnn even vóór de omwenteling trachtte te beduiden, dat de stedelijke vroedschappen even zoo vele *kleine* Engelsche *Parlementen* uitmaakten; (1) dat het *Volk* dien Regeringsvorm, zoo als hij was, zelf verordend, zelf ingesteld had. — Men mogt 's mans geleerdheid, ijver en scherpzinnigheid regt doen wedervaren, weinigen overreedde hij: en hoe kon het gelijktijdig betoog, dat *de Regten van den mensch in Frankrijk geen gewaande regten in Nederland* waren; dat zij door het Volk van Nederland *in volle kracht* genoten werden, bij de groote meerderheid ingang vinden?

Mag het nageslacht zich in het rustig bezit van regten verheugen, door de trenrige ondervinding en opofferingen der ouderen verkregen; genieten wij de voordeelen van eenheid in Bestuur en Wetgeving, van gelijkheid voor de wet in het stuk van godsdienst, regtspraak, belastingen, ambten en bedieningen; wordt meer en meer voldaan aan het verlangen naar openbaarheid, toezigt en verantwoordelijkheid; kan eene vrije drukpers licht verspreiden,

---

(1) *Iets over den laatsten Engelschen oorlog* (1794), bl. 245.

en gepaard met het regt van petitie, de wenschen der Natie openbaren, herinneren wij ons dankbaar, dat veel van dit alles in 1795 *niet* bestond, en dan nog alleen tot wederopzeggens der *oppermagtige* Staten.

Die weldaden, met nog vele andere, zijn aan de omwenteling verschuldigd. Er is geen regt van criminele jurisdictie meer ten platten lande; geene vrijplaatsen verzekeren den misdadiger straffeloosheid. — De pijnbank is afgeschaft; vele gruwzame straffen zijn verdwenen. — De nijverheid kan zich onbelemmerd ontwikkelen; de gilden zijn vernietigd, en geene provinciale of plaatselijke verordeningen kunnen den landbouw en de voortbrengselen van kunstvlijt van leden van denzelfden Staat benadeelen. — Moet het gewestelijk of stedelijk belang voor de eischen van het algemeen welzijn zwichten, bijzondere inzigten worden nog krachtiger bedwongen. — Eene familie-regering is niet meer mogelijk.

Kan het bevreemding wekken, dat deze groote overwinning een strijd op leven of dood had gekost? Maar was nu in 1814 en 1815 de bedoeling der ontwerpers van de Grondwet, dat men geheel van den arbeid zonde rusten? Wilde Hogendorp stilstand, of achtte hij niet de aankweeking van een *public spirit* (1) noodzakelijk? Was hij niet door mannen, die in den loop der revolutionnaire tijden in 's lands zaken waren gekomen, bewogen gewor-

(1) *Aanmerkingen op het Ontwerp eener Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden*, te vinden bij R. Metelerkamp, *De Regeringsvorm der Vereenigde Nederlanden* (1814), bl. 36, 52.

den, nieuwe instellingen aan te nemen, welke de oude overtroffen? (1) — Stelde niet de Grondwet van 1815 de openbaarheid der zittingen van 's Lands Vergadering vast, die evenmin als het regt van petitie en de vrijheid van drukpers, in de Staatsregeling van het vorig jaar gelezen werd? Waarom werd het *Elfde Hoofdstuk, van veranderingen en bijvoegselen* uit Hogendorp's *Schets* overgenomen in de beide Staatswetten, aan welke zij het aanzijn gaf? Waarom anders, dan omdat »de tijd alles verandert en wijzigt?" (2)

Twintig jaren zijn verstreken, sedert Hogendorp met alle vrijmoedigheid en uitvoerigheid de gebreken, door hem in de Grondwet ontdekt, aanwees; (3) sedert hij, nevens andere heilzame verbeteringen, aandrong op de *jaarlijksche* benoeming der kiezers, op de benoeming der leden van het stedelijk bestuur niet voor hun leven, maar voor drie jaren (4). In het grondwettig Democratisch beginsel vond hij, Aristocraat in de echte, schoone beteekenis des woords, het middel om de Aristocratie binnen de behoorlijke grenzen te houden. (5) — Het strekt den wakkeren grijsaard tot onverwelkbaren lof, dat hij, aandachtig opmerker van de teekenen des tijds, hij, wiens raad zoo dikwerf was versmaad, en die, zoo als een

(1) *Bijdragen tot de Huishoud. v. Staat*, V. 1ste St., bl. 124.

(2) *Rapport der Commissie tot herziening der Grondwet*, 13 Julij 1815.

(3) *Bijdragen*, VIII, 2de St., bl. 168 volgg., 402.

(4) Bladz. 312.

(5) Vergelijk mede mijne *Geschied- en Letterk. Herinneringen*, 2de St., bl. 73 (Gorinchem 1836).

der tegenwoordige Ministers zich treffend uitte, ten behoeve van het Vaderland »den kelk van verdriet en hartzeer tot op den bodem geledigd" had (1); dat hij, zeg ik, met opoffering van lang gekoesterde denkbeelden, het nut van een ander kiesstelsel voor de Nationale Vertegenwoordiging doorzag en beleed (2).

Zij, die zulk eene uitbreiding van het Democratisch beginsel vreezen, vergissen zich, wanneer het schrikbeeld van 1795 en volgende jaren hen ontroert. — Er is geene afschaffing van de Provincíale Souvereiniteit, geene vernietiging van het Leenstelsel, geene afscheiding van Kerk en Staat aan de orde. — Geen ommekeer, geene schepping, maar verbetering, regeling, onbekrompene toepassing van het bestaande, niet driftige, maar verstandige opheffing van gebreken, die het oogmerk der Grondwet in den weg staan. — Is het waar, dat de heftigheid der uitbarsting evenredig is aan het hardnekkig vasthouden van ingewortelde misbruiken, zoo is wederom geene vergelijking denkbaar tusschen de worsteling voor het behoud van de tweehonderdjarige instellingen der Repnbliek en de vraag, of inrigtingen, naauwelijks het vierde van eene eeuw aanwezig, al dan niet

---

(1) Mr. F. A. van Hall, *Redevoering*, bl. 2.

(2) *Séparation de la Hollande et de la Belgique* (22 Oct. 1830) p. 31. »Je crois, qne l'opinion publique en 1814 exigeait l'élection *indirecte*. — Il me semble, que l'opinion publique est tournée anjonrd'hui du côté des élections *directes*. — Une nonvelle génération a conçu d'autres idées; les événemens de quatorze années y ont contribné."

eenige wijziging zullen ondergaan (1). — Zij echter, die onwillekenrig tot de vergelijking dier tijden met de onze overhellen, gelieven den blik iets hooger te wenden, en in hetgeen 1795 voorafging den slentel van hetgeen volgde, te zoeken. — De zoodanigen mogen de woorden van Hollands laatsten Raadpensionaris, VAN DE SPIEGEL, overwegen, die na den Engelsch-Amerikaanschen oorlog schreef: »Nooit heeft men gezien, dat gebreken in de Regering zich van zelf herstellen, maar integendeel aan zichzelf overgelaten, verergeren zij van dag tot dag, en verspreiden haren verderfelijken invloed door het geheele bestier, en men geraakt eindelijk zoo verre verzeild, dat de *harde remediën*, die alleen voor zulke kwalen overblijven, bijna zoo gevaarlijk zijn als de kwalen zelfs." (2)

---

(1) »*Niemand kan zich zelfs voorstellen*," merkte de Heer V. MAANEN aan, »dat veranderingen en bijvoegingen in deze Grondwet onmogelijk zouden zijn." — *Verbaal der Vergadering van Aanzienlijken*, bl. 75, 76.

(2) *Reflexiën over de gebreeken in de gesteldheid der Regeering der Vereenigde Nederlanden* (Handschrift, mij door den Hoogleeraar TIDEMAN welwillend ten gebruike verstrekt).

DE REGERING EN DE NATIE.

EERSTE TIJDVAK.

1672—1702.

Algemeene verslagenheid en verwarring. Verheffing van Willem III *tot Stadhouder. — Dertigjarig Bestuur zonder Staatshervorming.*

Oordeel van Ulric Huber over de oorzaken van het verval der Republiek. — Onkunde der beginselen van het Staatsregt, (1) en der binnen- en buitenlandsche aangelegenheden. — Verkeerde opvoeding.

»Men vint er naulyks, die in bekende gewoonlyke vergaderingen de algemene voorstellen, daar eenigen ophef of continuatie van reeden toe vereyscht wort, op een dragelyke wyse konnen afleggen; ik laate staan, dat sy van gewigtige binnenlandse saaken of differenten, die den Staat met andere buitenlandse Machten is hebbende, souden konnen oordeelen, ende het recht van 't Landt op een kragtige wyse waar-

(1) Verg. hierbij Ulrici Huberi Oratio quâ disseritur, *Quamobrem Jus Publicum olim in Academia nostra professione publica non sit honoratum. Habita domi ipsius ante primam Collationem Doctrinae de Jure Civitatis cum Politica*; Prid. Non. Maj. 1682. — In 1838 werden te Leiden twee Academische Verhandelingen verdedigd door den Heer H. H. Tels, de eene *de Jure Publico usque ad* Ulricum Huberum; de andere *de Meritis* Ulrici Huberi *in Jus Publicum universale.*

nemen; sy moeten meest blindeling volgen 't geen door andere daarin mach werden gedaan. Wyse lieden geloven de voornaamste reeden hiervan te zijn, dat de opvoeding van ons Adel ende voornaamste jeugd so slegt en so gebrekkelyk is, mits sy in hare jonge jaaren niet werden geoeffent in sodanige konsten, die niet konnen nalaten de gemoederen door prikkels van lof en van eere tot groote saaken op te wekken, en de verstanden, die natuurlijk goed syn, bekwaam te maaken tot alle de heerelyke pligten, die de Regeeringe medebrengt." Huber verhaalt, »dat hy een Grietman, niet van de geringste, volmondig en in goeden ernst had hooren seggen, dat hy niet konde sien, wat nut yemant, die tot de Regeeringe wierde opgevoet, konde verhopen van *syn hooft over de studien te breeken*, noemende zulks *pedanterie*." (1)

Men vond er, die meenden, dat de studiën alleen dienden om geestelijken, pleiters en geneesheeren te vormen; dat toekomstige Regeringsleden konden volstaan met »*bon sens naturel, mais peu de sens acquis*."

De voorbeeldelooze overheering en vernedering van het Vaderland, deed Huber van verontwaardiging gloeijen.

Voorrede voor het werk: *de Jure Civitatis*. (2) (Franeker 1672.) Aansporing der Friesche jongelingschap tot de studie van het Staatsregt.

---

(1) *Schuite- en Jagtpraatjes ofte Samenspraken tusschen eenige Heeren.* Harlingen en Leeuwarden 1757, bl. 577 volgg (Huber's *Oratio de Pedantismo*).

(2) Uitgave in klein formaat, 1684.

» Vobis in primis Frisii adolescentes — et quidem prae caeteris qui *nobilitate* praecellitis, impense gratulor, quod animos huic quoque disciplinae adjicere volueritis; *cujus ignorantia* certus sum ego *multa pridem in Republica nostra praepostere instituta esse* (1), quae ab eruditis praeceptionum hujus artis neutiquam admissa fuissent. — Inter omina perituraе aut vehementer affligendae Patriae, plerique, haud immerito *contemptum religionis*, *flagitia ambitus*, *havaritiam regnantium*, aliaque nimis manifesta merito recensuerunt. (2) — Addenda his sine dubio *barbaries* etiam illorum, qui opibus et splendore natalium praecipuas in Republica partes sibi vindicant, quae novissime illuc extremitatis devenit, ut non contenti ignorare bonas artes et tamen praemiis, quae solis scientibus debentur, frui, ne quidem erubuerint palam contendere, *disciplinas studiorum nihil prodesse ad Rempublicam administrandam.* Credo, quemadmodum nostra aliquandudum coepit administrari, dum; sed quid ego nequicquam! — Utinam faxit Deus, ut hunc ex adversa belli fortuna fructum patria percipiat, mala ut sua *causasque malorum advertere et emendare discat!*"

Huber's (3) gedachten over **Grondwetten en Staats-**

(1) Zie mede de *Schuite- en Jagtpraatjes*, bl. 299, 300. Huber heet aldaar »geen minder Staatkundige als Regtsgeleerde."

(2) Zedenbederf, ongodsdienstigheid, kuiperij, geldgierigheid, onwetendheid, voorboden van den ondergang. »Ego sum certus, in omni historia nullius exemplum civitatis repertum iri, quae his moribus, quales regimenta patriae nostrae insederunt, libertatem suam unius hominis aetatem conservaverit."

(3) *Schuite- en Jagtpraatjes*, bl. 121.

hervorming. »'t Is onregt, bijaldien men *door 't* GEWELT *des tyds* (1) soude willen aan de Staaten des Lands iets doen veranderen in de *fundamenteele* (2) constitutie der gemeene Regeeringe, 't welk dog al wilden sy, in haar magt niet en is. Wel te weeten, indien het waar mogte syn (ik en gelove het niet) alsof de Steeden, zijnde nu het *vierde* en laaste lid van den Staat, wel mogten komen te begeeren meerder magt en deel in 's Lands Regeeringe. (3) Ons is niet onbekent, dat sodanigen voorwerp niet en is sonder schynelyke reeden van billykheit, omdat in alle naburige Landschappen by *de Steeden* verre het meeste gesag synde, de onse tamelyk syn misgedeelt. — Maar dient geweeten, dat sodanige billykheit in het gemeen aangemerkt, en van de gelegentheit in cas subject afgetrokken, *moet wyken voor het volkomen en verkregen regt van een ander.* — Also het regt van de Landen en Steeden ongetwijffelt is fundamenteel, (4) so behoort men geen gedagten te hebben, om daarin eenige wyse van af te wyken."

Maar, niet alle herziening der Staatswet achtte HUBER ongeoorloofd en onraadzaam. — »De beste Reformatie, die in een Land kan worden gepracti-

(1) A°. 1672.

(2) HUBER, *de Jure civitatis*, L. I. c. 19, *de Legibus fundamentalibus.* Zie ook GRONOVIUS op DE GROOT, *de Jure Belli et Pacis*, L. II, c. 5, § 17.

(3) Of, zoo als hij later zegt, »meer Regts en Stems."

(4) Want de oppermagt wordt door *fundamentele* wetten bepaald. Zie HUBER's *Heedendaagse Rechtsgeleertheyt*, IVde B., 7de Kapitt. »Alle handelingen tegen de fundamentele wetten *nul ende van geener weerden.*"

seerd, is die, welke naast komt aan de eerste instelling der Republyke." (1)

Welke wezenlijke gebreken aan het stemregt in Friesland kleefden, verzweeg Hubbr niet. (2) Van die staatknndige bevoegdheid waren de Roomschgezinden geheel, de Doopsgezinden in zaken de Hervormde Kerk betreffende, nitgesloten; doch, vermits het regt voortvloeide uit den eigendom van zekere vaste goederen, waren integendeel de eigenaren, mannen of vrouwen, volwassenen of kinderen, inboorlingen of uitheemschen, ja zelfs zinneloozen stemgeregtigd. — Als eene gewone handeling vermeldt Hubbr, dat »yemant syn landen willende verkoopen, — een stuk behondt daer hy de *stem* op legt." (3) — Een ergerlijk misbruik, dat aanleiding gaf tot nieuwe kunstgrepen, en den schimpnaam van *Hanestemmen.* (4)

---

(1) *Schuite- en Jagtpraatjes*, bl. 295. — Verg. hierbij *de Jure civitatis*, L. III, Sect. III, cap. 4. *De jure reformandi civitatem*, § 12. »Quibus malis Respublica laboret, quibus remediis sit utendnm, Imperantes admoneantnr. Ni hoc faciant, ipsi reos se neglectae Reipublicae praebent."

(2) *Heedendaegse Rechtsgel.*, IIde B., 53ste Kapitt. *De jure civitatis*, Lib. I, Sect. 8, c. 3, § 2. »Inanditum, — esse quandam regiminis Optimatium formam, quae jns — Imperii tribnit dominis praediorum *sine discrimine* marium, feminarum, peregrinorum, incolarum, puberum, impnberum, sapientum et *mente captorum*."

(3) T. a. p. § 8. Dit noemde men het *Hornleger*.

(4) E. de Wendt van Sytzama, *de jure suffragandi in Frisia* (Utrecbt 1841), p. 22. — »Saepius — pretium constabat duobus gallis gallinaceis."

De invloed van Hubers voorschriften omtrent de vereischten tot uitoefening van het stemregt bleek nog eene eenw daarna uit het gewigt, hetwelk welmeenende Regenten, die den middenweg bewandelden, aan zijne lessen hechtten. (1)

Redevoeringen van Noodt en Perizonius over de grenzen der Oppermagt, (2) door het Natuurregt en de Grondwetten bepaald: oorspronkelijk bij het volk berustende. — Voorbeeld van Jakob II van den troon verklaard. (3) Wettig gezag; Dwingelandij. —

»Quemadmodum in hoc *quod ad finem civitatis ducit*, Principis imperium est, ita qnod aliò vertit, Principis modum excedit. — An voluere qui ei summam rerum detulerunt, sine ratione sibi auferri libertatem cujus servandae gratiâ se praesertim legibus subjecere? ne putemus. — Non est inventa Imperii reverentia, ut *impediat*, sed ut *regat* libertatem *ad*

---

(1) Verg. Mr. A. H. Metelerkamp, Ond-Burgemeester van Gonda, *Het voormalig aloud Staats-Stadhouderlijk en Stedelijk Bestuur von Holland, in deszelve voornaamste grondtrekken geschetst.* Rotterdam 1804, bl. 122 volgg.

(2) Placaat van afzwering van Philips II, getoetst in het *Begin, Voortgang ende Eind der Vrye, ende der gewaande Erf-Gravelike Bedieninge* (1685), bl. 434 volgg.

(3) Noodt, *de civili prudentia* (Franeker 1679); *de Jure summi Imperii et Lege Regia* (Leiden 1699); Perizonius, *de origine et natura Imperii imprimis Regii, a libero et sui juris Populo simpliciter delati* (1689). — »Ego vero, qui meus est stupor, — nullus video, cur non optime constitnta sibi sit civitas, et quae *unice* in omni civitate spectanda erat, *solus populi*, si Reges semper cogitarent et crederent sibi quidem permissam totius Reipublicae procurationem, *sed tomen summam ejus potestotem haerere usquequaque in toto Populi corpore.*"

communem omnium usum, quos verum est, in civitatem non aliâ venisse mente, quam ut omne quod illi neque noceret, neque prodesset, *suae cujusque libertati relinqueretur*." (1) — De natnurlijke vrijheid zoo min mogelijk te besnoeijen; het heil van den Staat, aller welzijn door de Regering te bevorderen; de Overheid slechts tot dat einde ingesteld. — Gedachten, godsdienstige begrippen vrij van allen dwang. — Deze aan banden te willen leggen even ongerijmd, als onregtvaardig. (2)

Klagten van Simon van Slingelandt, sedert 1690 Secretaris van den Raad van State, over de door Willem III verzuimde Staatshervorming.

» Men kan niet voorbygaan te remarqueeren, dat de laast overleede Koning van Groot Britannien, in syn leeven Stadhouder van vyff Provincien, en Capitein Generaal van den Staat, *had konnen* nalaaten een onstervelyke roem, en een *wel gereguleerde* Republicq, in plaats van een Republicq *vol van defecten*, soo hy zyn werk gemaakt had, nadat hy in een trouble tyd geraakt was aan het hoofd van de Regeering, en meerder autoriteit verkreegen had, als zyn Voorouders oit gehad hebben, van die autoriteit te gebruiken, *om op een ordentelyke wys te doen redresseeren de defecten en abuisen*, welke

(1) Noodt.

(2) »Quid si quis impotens et immanis tyrannus jubeat me credere, duo et tria efficere octo? quid si admoveat omnem suae carnificinae artem? — fallere possum, mentiri possum, dicere possum quod dolor extorquet, *sentire* quod animus, quod intellectus refutat, non possum." Noodt, *de Religione ab Imperio Jure Gentium libera* (Leiden 1706).

of van den aanvang van de Republicq geweest zyn in de form van de Regeering, of met de tyd daar in zyn ingesloopen, soo voor als naa het jaar 1650, en welke noit schadelyker effecten hadden voortgebragt als omtrent de tyd van syn verheffing tot de Ampten van syn Voorouders.

Maar het ongeluk heeft gewilt, dat die Prins, anders een wys en welmeenend Prins, zyn autoriteit besteed heeft om de obstaculen, spruitende uit de constitntie van de Regeering, welke hy nu en dan ontmoette in het bestier der saaken, te boven te komen door de Regeering en Regenten te brengen in een soort van *dependentie:* stellende daartoe somtyds *middelen* in het werk, die naa vecler oordeel niet seer overeenquamen met de vryheid van de Republicq.

Hetgeen men daarom genoodsaakt is hier op te haalen, omdat daardoor de Ampten van Stadhouder en van Capitein-Generaal nog onaangenamer geworden zyn als se waren vóór het jaar 1672, en omdat ondertnsschen *de Prins by zyn afsterven de Republicq beset gelaten heeft met alle deselve defecten* in de Regeeringe, soo Generaale, als Provinciaale, die hy gevonden had, en waaraan hy op geen andere wys geremedieert had geduurende zyn leven dan door de groote autoriteit, die hy had als Stadhouder en Capitein Generaal, sonder, naa het schynt, te considereeren, *dat die autoriteit met hem stond op te houden.*"

(1) *Staatk. Geschr.*, I., 222 volgg. *Geschied- en Letterk. Herinneringen*, I., 65 volgg.

TWEEDE TIJDVAK.

1702—1747.

Dood van WILLEM III. *Staatsregering. Onlusten in Gelderland, Zeeland, Utrecht en Overijssel wegens de Magistraatsbestelling* (1). *Oude- Nieuwe-Stulp- (tusschen) plooi. — Wederwerking der onderdrukte gemeente.*

N. G. VAN KAMPEN, *Proeve eener vergelijking tusschen de onlusten in de Nederlanden van* 1702 — 1705, *en die van* 1784—1787 (2).

Sententiën tot laste van PIETER VAN HOUTEN, *ende* RICHARD SAAB, *mitsgaders* WILLEM TEECKMAN, gewesene Borgerm^r. der stad Amersfoort; geexecuteert binnen Amersfoort op den 3 October 1703. — De beide eerste met den dood gestraft, ter zake dat zij »met hare complicen by hare ondernomene veranderinge hadden gepersisteert ende gecontinueert, ende die forme (3) van Regeringe verwerpende, *een andere manier van Regeringe door vyftig Gemeensluyden hebben geintroduceert*, deselve van den jare

(1) *Geschied- en Letterk. Herinner.*, I., 62 volgg.

(2) *Vaderl. Letteroef.*, Nov. 1836, N°. XIV, bl. 629—645. *Herinneringen*, 2de St., bl. 72.

(3) Namelijk den terugkeer tot de orde van zaken, die sedert 1651 tot 1672 had bestaan.

1438 afhalende, sonder dat sy daertoe met eenige qualiteyt ofte character bekleet waren."

Resolutie (10 April 1703) *der Gequalificeerde Gildens en Gemeensluiden van Harderwyk.*

»Nademaal het God Almagtig belieft heeft Syn Gesegenste Majest. Konink WILLIAM door de dood tot hem over te nemen, waardoor de Stadhouderlyke Regering *tot haar eerste oorsaak*, het Regt der volkeren, is gedevolveert of vervallen; Soo is het, dat by dese *revolutie* en omwentelinge van tyden uyt kragt der Burgerye, bestaande in de Gildens; gebouwt op het *natuirlyk* Regt der volkeren, *waaruyt alle Regeringen geresulteert en geformeert syn:* eenparig geresolveert is, de Magistraatsbestellinge, soo als die van den Stadhouder van Zalig Gedagtenis is aangestelt, *te ontheffen van haren Eed*, en te bedanken voor haaren goeden dienst; — *over het hoofd siende* verscheide abuisen by eenige Leeden der bedankte Magistraat begaen," enz. (1).

Wettige verdediging, uitgegeven door WILLEM ADRIAAN BOUWENSCH *en* DERK REINIER VAN BASSENN (2), Burgemeester der stad Arnhem: *Mitsgaders eene fundamenteele weerlegginge van de Sententie by den Hove des Furstendoms Gelre ende Graefschap Zutphen, en de geadjungeerde Rechtsgeleerden tegens haer uitgesproken binnen Zutphen* den 13 Febr. 1708. Pla-

(1) SCHRASSERT, *Beschryv. van Harderwyck*, II. 170 (2de Druk).

(2) Deze was de grootvader van moederszijde van J. D. VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL. — Zie F. A. VAN DER KEMP, *Hist. der Admissie in de Ridderschap v. Overijssel van* Jr. JOHAN DERK VAN DER CAPELLEN enz Leyden 1785, bl. 25 volgg.

caat van den Hove in dato 13 December daaraanvolgende, bij hetwelk dat vertoog wordt genoemd »een seditiens oproerig libel, opgevuld met onbetaemelyke, disrespectueuse, detestabele, en ten hoogsten strafbaere positien en expressien, en voorts met impertinente invectien, vnile lasteringen en valsche illatien." —

Gebrek aan overeenstemming tusschen de voornaamste Regenten van den Staat (1). —

Spaansche Successie-oorlog. Vrede van Utrecht (1702 tot 1713).

Scherpe verwijten van PERIZONIUS, gelijk aan die van ULRIC HUBER, over de oppervlakkige kennis der Aanzienlijken en hunne minachting voor grondige letteroefeningen (2). — Ontaarding van het glansrijk voorbeeld der Vaderen, niet minder groot als Geleerden, dan als Staatslieden.

» Videas istic Dnvenvordios Varmondae, Cammingas Amelandiae Dominos: videas Mylios, Marnixios, Albadas, Hoxvirios, Ratalleros, Canteros, Utenhovios, Banchemios, Leoninos, Forestos, Ellebodios, Burchios, Leewios, Bockenbergios, Duynios, plerosqne Nobiles et variis in Repnblica admotos muneribus, lingua tamen latina in scribendo usos. Quid vero? An Donzas etiam citabo? An Schelios? (3) Viros pro-

(1) O. Z. VAN HAREN, Xde Zang:

» Wanneer altoos eenparig dachten
HOP, HEINSIUS en SLINGELAND!"

(2) *De doctrinae studiis nuper cultis, nunc vero neglectis* (Leiden 1708).

(3) RADB. HERM. SCHELE, de roemder Overijsselsche Ridderschap. Zijne *Libertas Publica* (*Lof der algemeene vrijheid*), en *Ver-*

sapiae antiquissimae, qui pulcherrimo nexu simul Patriam recte curarunt, et literas praeclaris quoque ingenii fetibus mirifice exornarnnt. — Sed quid his opus? Satis ex re ipsa apparet cuilibet vel levissime animum advertenti, quantum Nos jam ab illis Majorum nostrorum judiciis et studiis desciverimus." —

Verfranschte zeden. — Schuldenlast; onderhoud van eene geduchte Landmagt. — Gevolgen van die buitengewone inspanning. — Erkende behoefte aan eene hervorming. SLINGELANDT's *Staatkundige Geschriften*. Geen tak van het Staatsbestuur zonder *defecten* (1); alles vorderde *redres*. Men oordeele:

I. *Discours over de defecten in de jeegenwoordige constitutie der Regeering van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en over de middelen van redres.* Opgestelt in Januarius 1716, uitgesondert de Voorreeden en eenige veranderingen en byvoegsels, in het Discours selff.

Groote Vergadering. (2) — Aanspraak van den Graaf v. RECHTEREN, 28 November 1716: »Dat van de besluiten dezer Vergadering het behoud en

---

handeling over de oppermagt (*De Imperio*). — Invloed dier geschriften, sedert met eene lofrede op den Schrijver uitgegeven door BURMANNUS SECUNDUS (*Analecta Belg.* T. II. L. B. 1772).

(1) Onwil der leden van de Unie; weigering; ontkennen, uitstellen. Ruggespraak; verlamming van het algemeen Bestnur, aan provinciale of stedelijke inzigten opgeofferd.

(2) THORBECKE, *Oratio de* SIMONIS SLINGELANDTII *Rempublicam emendandi studio* (1841). — SIEGENBEEK, *Lofrede op den Raadpensionaris* S. VAN SLINGELANDT, in de *Verhandelingen van de Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden*, IIde D., 1ste Stuk (1819).

welweezen, of *de ondergang van den Staat zoude afhangen.*" — Vruchtelooze raadplegingen.

II. *Aanwysing van de waare oorsaaken van het jeegenwoordig groot verval in de generale Regering van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en van de noodige middelen van redres:* met een byvoegsel, raakende de Provintie van Holland en West-Vriesland in het bysonder. Opgestelt in het Jaar 1717.

III. *Memorie over het redres der saaken van de Admiraliteit.* Opgesteld in October 1719 (1).

IV. *Aanwysing van een korte, en gereede, weg om te koomen tot herstel der vervalle saaken van de Republicq.* Opgesteld in October 1722.

V. *Memorie, dienende om aan te wysen de noodwendigheid van het in practyq brengen van het veertiende Articul der Ordonnancie op de Vergadering van Holland, particulierlyk met opsigt tot het redres der Financien,* en tot vaststelling der jegenwoordige forme van Regeering. — Opgesteld in het jaar 1725.

Nog schijnt de onvermoeide Raadpensionaris te hebben vervaardigd: 1) eene *Korte Schets van het Regt der Volkeren, dienende om aan te tonen de natuur en eigenschappen van hetzelve, en hoeverre daaruit kan geargumenteerd worden over de quaes-*

(1) » De Collegiën ter Admiraliteit sinken onder haar schulden, en konnen, ver van te herstellen de navale magt, naauwlijx één schip in zee brengen tot protectie van de commercie." *Staatk. Geschr.* I. 188. — Eenheid in het bestier der zeezaken onontbeerlijk; de vijf Admiraliteiten hadden »in verscheide opsigten verschillende, jaa *strydige* interessen." I. 218.

tiën tusschen Volk en Volk; 2) eene *Korte aanwyzing van het regt der Onderdanen en van de magt en pligt der Hooge Overheid omtrent het stuk van de Godsdienst*, of, gelyk men gemeenlyk zegt, *omtrend kerkelyke zaaken.* — In alles derhalve achteruitgang of onzekerheid; binnen- en buitenlandsche aangelegenheden, zaken der Unie en der Provincie, Landmagt en Marine, geldelijke en geestelijke belangen: niets, of het vergde meer dan gewone zorg van den voortreffelijken Staatsman. (1) — Het verdroot hem niet, werkzaam als weleer Oldenbarneveld en de Witt, in den ondankbaren arbeid ter liefde van het Vaderland te volharden.

»Die maar oogen in het hoofd heeft," (2) sprak hij, »kan niet nalaten het aan te merken als een wonderwerk van de Goddelyke Voorzienigheid, dat eene Republiek, welke geen vaster fnndamenten heeft als die van deze Vereenigde Nederlanden; een Republiek, wier fundamenten van binnen ondermynd worden door het *luxeren* van de Unie, en welke van

(1) Volgens O. Z. van Haren zeide Dom Louis d'Acunha, Minister van Portugal te 's Hage, op den dag van het overlijden van Slingelandt (1 Dec. 1736): »La Républiqne a perdn sa tête; *ils se soutiendront peut-être tant que* Fagel *vivra;* mais lui mort, on hors de crédit, *ce ne sera plus que trouble et confusion.*"

(2) I. 266. — »Er moesten krachtige middelen worden aangewend, niet »om de quaal te *plaasteren*, in plaats van se te geneezen." — »Daartoe moesten de Regenten uit hunne »*letargie*" ontwaken, — »die soo seer de overhand genomen heeft, dat het te dugten is, dat veele daarin sullen blyven, totdat se de eene tyd of de andere *onsagt* wakker gemaakt worden, wanneer het soude konnen te laat wesen." I. 250.

buiten reis op reis zwaren aanstoot lydt, nog bestaat. — Het was voor God noch voor de wereld te verantwoorden, zoo men het altijd liet aankomen op *mirakelen*, *zonder de middelen te gebruiken*, welke de rede en de ondervinding van alle tyden aan de hand geven." (1)

Er moest ondergeschiktheid zijn, onderwerping aan den wil der meerderheid; er moest niet alleen besloten, maar het beslotene moest voltrokken, uitgevoerd worden. —

»Het herstel der vervalle saken te vergeefs elders gesogt word, als in het herstellen van de *authoriteid*, (2) en van de *subordinatie*, welke na het begrip der Voorouders weesen moest in de Regeeringh." (*Submissie — Decisie.*) (3)

Slingelandt's theorie van grondwettige vrijheid.

»Het is een vry Volk en eene vrye Regeering, daar de magt om wetten te maken, om schattingen op te stellen, om oorlogh en vrede te maken, en om te veranderen de vastgestelde forme van Regeeringh, is in handen van het Volk, of van de Staten, die het Volk representeren. (4)

»Het is, in de tweede plaats, een vry Volk en eene vrye Regeering, daar de wetten, en daar de ordonnantiën op den ophef der schattingen, *egalyk en zonder onderscheid van groot en kleyn* geëxecu-

---

(1) Zie mede S. H. van Idsinga, *Staatsrecht der Vereenigde Nederlanden*. Voorrede.

(2) *Concept van een Voorrede*, bl. VIII.

(3) Verg. ook R. Vryaarts *Brieven*, Xde St, bl. 85 volg.

(4) *Concept van een Voorrede*, bl. XIV.

teerd worden, en daar niemand als het Volk, of de Staten, de magt heeft, om zig of anderen daarvan te eximeeren, en niet daar *elk Lidt* meester is van de intentie der placaten en ordonnantiën, zo veel aangaat dat gedeelte van het Volk, dat zy representeeren, en uit der Staten naam en gesag regeert.

Ten derden, en ten laasten, het is een vry Volk en eene vrye Regeering, daar de geene, aan welke de executie der wetten en ordonnantiën door het Volk, of door de Staten aanbevolen is, aan de eene zyde wel hebben de nodige magt en authoriteyt, om die *egalyk* en volstrektelyk te doen observeeren en de overtreeders te straffen, maar aan de andere zyde die magt en authoriteyt niet konnen misbruyken *tot onderdrukking van het Volk*, en niet daar de reden, om voor geen misbruyk te vreesen, is, dat aan de geenen, waaraan de executie der wetten en ordonnantiën aanbevolen is, de nodige magt *mankeert*, en derhalve nog goed nog kwaad gebruyk daarvan gemaakt kan worden.

Al wat in materie van Regeering niet overeen en komt met deese drie merktekenen, is of geen vrye Regeeringe, of *anarchie*."

Andere theorie van den *geheel* (1) Staatsgezinden schrijver Lieven Ferdinand de Beaufort, Gecommitteerde Raad ter Admiraliteit in Zeeland (2); ove-

(1) Slingelandt, ofschoon eerste Ambtenaar der Republiek gedurende de Staatsregering, was eer *voor* dan tegen het Stadhouderschap.

(2) Overleden 9 Nov. 1730. — P. Scheltema, *Oud en Nieuw, uit de Vaderlandsche Geschiedenis en Letterkunde verzameld.* Amsterdam 1844, bl. 32 volgg.

rigens waarheidlievend berisper der gebreken, welke hij in de Regenten van zijn' tijd betreurde. — In de jaren 1692 en volgende te Franeker stnderende, had hij het onderwijs genoten van Ulric Huber, in wien hij niet alleen de uitnemende geleerdheid, maar vooral »het bysonder talent, om syn stndenten soo door pnblicqne als private dispntatien en oeffeningen bequaem te maeken," met erkentelijkheid prees (1). — Huber mogt in den dankbaren de Beaufort een leerling, zyner waardig, nalaten. — Bewondering verdient de Man, die vóór het *Esprit des Lois* (2) van Montesquieu, het algemeen Staatsregt zoo uitstekend beoefende.

Beaufort's naamloos uitgegeven *Verhandeling van de Vryheit in den Burgerstaet* (Leyden, Middelburg, 1737) (3). — Indeeling van dit merkwaardig geschrift. I. *Inleiding en Lof van de Vryheit.* II. *Van de Vryheit in 't Algemeen.* III. *Wat de Vryheit is, en waarin deselve in 't bysonder bestaet.* IV. *In welke Regeeringswyse de Vryheit wort gevonden.* V. *Dat de Vryheit in alle haer deelen en volheit in onse Staetsgewyse Regeering wort gevonden. Lof van onse Regeering.* VI. *Heerlyke voordeelen van een vrye Regeering.* VII. *Hoe de Vryheit alleen door edelmoedige Volkeren en door mannen van een verheven geest, verstand en deugd wort begeert.* VIII. *Hoe de Vryheit niet behoorlyk nae haer waerde*

(1) Zie bij Scheltema, bl. 16.

(2) Dit onsterfelijk werk verscheen eerst in 1748.

(3) De Heer Scheltema, bl. 33, zegt, dat dit werk tweemalen in druk verscheen in beide genoemde steden.

wort gekent en geschat, nog sorgvuldig genoeg bewaert. IX. *Hoe de Vryheit heimelyk wordt belaegt en ondermynt.* X. *Hoe, en waerdoor de Vryheit wort verloren.* XI. *Door welke middelen de Vryheit wort behouden.* XII. *Opwekking tot voorstand van de Vryheit.*

Beaufort's vermaningen, door voorbeelden uit de Geschiedenis der oude Republieken bekrachtigd. Ondergang der vrijheid, »als er veele te gelyk meester willen wesen, en — alle even veel te seggen willen hebben." (1) Hij waarschuwt tegen »twist en tweedragt — soo tusschen de Landen, steden en Leden van Staet, als tusschen de personen van de bysondere Regenten;" (2) tegen »dertelheit, pragt en overdaad, — bronader van stoutheid, *kuipery*, *omkooping van stemmen*, gierigheit en geldzucht," (3) tegen het aannemen van geschenken, vereeringen en jaarloonen van vreemde Vorsten. — De »staetzucht" achtte hij »aan de Vryheit geheel en al doodelyk en verderffelyk." (4) — Hij drong aan op het regt en de gehoudenheid der Staatsleden, »om met haer wysen raed en vrye stem sonder schroom van wie het ook zy, en sonder aensien van afgunst en gevaer, haer Vaderland getrouwelyk te dienen (5)."

Beaufort meende, dat de vrijheid dnurzamer ge-

---

(1) Bladz. 298.

(2) Bladz. 299.

(3) Bladz. 304.

(4) Bladz. 348.

(5) Bladz. 417. *Jus liberi suffragii.* — Bynkershoek, *Quaest. Jur. Publ.* L. II., c. 4.

waarborgd was door burgerzin en vaderlandsliefde, door reine, eenvondige zeden, dan door geschreven Grondwetten. — »Alle goede Staatknndigen — weeten best, dat — het Volk op sulk een verdrag, grondwetten ofte Instructie, hoe men het ook wil noemen, soo gerust en veilig kan wesen, als op een *papieren*-harnasch, dat, ter gelege tyd, in stukken gescheurt en in 't vier geworpen kan werden." (1)

Geene vrijheid scheen hem denkbaar zonder gelijkheid. (2) — Den hoogmoed der Regenten, hnnne aanmatiging en eigenwaan, die het misnoegen en zelfs den haat der Gemeente wekten, zeide hij strijdig te zijn met de »evengelykheit en burgerlykheit, die er in een vryen Staet is, of behoort te wesen." (3)

Alzoo ook geene privilegiën in het stuk van belastingen te verleenen. — »In een vrye Regeering worden alle lasten en schattingen op een gelyken en eenparigen voet geheven, van de Overheden en de hoogste Staetsdienaers af tot den Burger en Landman toe." (4)

In een vrijen Staat kan men zwaarder lasten opleggen en dulden, dan onder eene Alleenheersching. »Al soo weinig moet men sig verbeelden, dat men in een vry Land wonende, te gelyk ook vry is van lasten en schattingen. Niet minder als dat, maer

(1) Bladz. 246.

(2) De natuurlijke gelijkheid der menschen bezigde ook Noort als grond tegen den gewetensdwang. »Fecit enim Natura pares, quibus easdem dedit facultates."

(3) Bladz. 200.

(4) Bladz. 34.

veeleer, gelyk men in onse Republyk daegelyks ondervind, is men doorgaens gehouden, swaere schattingen te betaelen, en dikwyls swaerder, dan onder een onbepaelde Heerschappy." (1)

Niemand echter kan door zedelijken dwang van een gedeelte zijner eigendommen worden ontzet. — »Men sal.... door vrees en bedreigingen van *ondersoek*, als anders, niet noodsaeken, om een gedeelte van syn goederen af te staen en over te geven." (2)

De wet behoedt tegen willekeur. — »Een vrye Regeering is op de wet gegrond, en hangt af van de wet." (3)

Niemand kan tegen zijn wil van zijn natuurlijken Regter worden afgetrokken. — »Dat oprechten van buitengewoone Rechtbanken, om alleen over een ofte meer persoonen, ter oorsaek van de eene of de andere misdaed in 't bysonder, vonnis te vellen, of het stellen van *Gedelegeerde Rechters*, is geheel en al strydende tegen de vrye Regeering, Rechten en Voorrechten deser Landen, en het rechte werktuyg van Tyranny en onderdrukking." (4)

Niemand mag in hechtenis worden genomen, dan op bevel van den regter, en met inachtneming der wettelijke voorschriften. — »Men kan in een vrye Regeering een burger en ingeseten, door enkel bevel, en by een besloten brief, niet in de gevankenis werpen, om hem dikwyls jaeren lang in den kerker

(1) Bladz. 27.
(2) Bladz. 35.
(3) Bladz. 147.
(4) Bladz. 30—32, 41, 51.

opgesloten te houden, en hem somtyds tot syn dood toe aldaer te laten zitten, sonder hem in syne verdediging en tot syn verschooning te hooren, en sonder hem te recht te stellen." (1)

De ambtenaren zijn ter zake van hunne bediening rekenschap en verantwoording schuldig. Die aansprakelijkheid behoort iets meer te zijn dan een ijdele klank. — »Dat de Advokaeten-Fiscael — werden gelast en gemachtigt, om een nauwkeurige toesigt te hebben over het leeven en gedrag van alle hooge Beampten in het stuk van haer bedieninge, ende dat ten dien einde aen deselve, des noot, toegang werde gegeeven tot de Registers, ofte Resolutieboeken van de Vergaederingen, ofte Collegiën." (2).

Beaufort's klagten over de verwaarloosde opvoeding der Regenten. — »'T is met onse jeugd, gelyk ten tyde van Aristoteles, — dat de kinderen van Regenten, van ryke en vermogende luiden haar vermaak neemen, en loopen speelen, en die van de gemeene man met haar gewoone styl en oeffeningen van handwerk beesig zyn, sonder sig tot de saaken van kennis en wetenschappen, en bysonder tot die van de geschiedenissen, outheden, voorrechten en regeeringswyse van haar Landt te begeeven,

---

(1) Bladz. 37 volgg. Door de gevangenneming krachtens besloten brief bedoelde de Beaufort ongetwijfeld de berugte *lettres de cachet*, van welke, alleen ter zake der geschillen over de Bul *Unigenitus*, onder het bestuur van den Kardinaal de Fleury, 54,000 zouden zijn uitgevaardigd. Verg. Blackstone, *Commentar. on the Laws of England*, Vol. I., Chap. I.

(2) Bladz. 499.

ende sig daarin te oeffenen. Nogtans is deselve volslagen noodig, ja soodanig, dat niemant een verstandig Regent van ons Land kan weesen, die daar niet in ervaren zy. — *Want hoe sal yemant een Land wel helpen regeeren, welkers regte gesteldheit hy niet kent?*" (1)

Van DE BEAUFORT wordt bij het Zeeuwsch Genootschap in handschrift bewaard een Vertoog *over de Vryheid van den Godsdienst;* welk stuk vermoedelijk, even als *de Vryheit in den Burgerstaet*, een milden geest ademt. — Intusschen was hij voor den staatkundigen invloed der Roomsch-Katholijken beducht, en wijst op het gevaar, om der hooge Geestelijkheid zitting in Staatsvergaderingen te verleenen. (2)

BEAUFORT's meeningen, zoowel in de beschouwing der voordeelen van eene Staatsregering, als in zijne historische geschriften over het leven en bedrijf der Prinsen van Oranje ontvonwd, gaven tot eenen letterstrijd aanleiding, waarin aan het toenmalig Bewind menig nuttige wenk werd gegeven. — De zonderlinge vorm der *Schuite- en Jagtpraatjes* (3) moet de hooge waarde dier belangrijke, veelbeteekenende gesprekken niet doen miskennen. — In dat karakteristiek onderhoud van bewoners van verschillende Gewesten, Stadhouderlijke en niet-Stadhonder-

---

(1) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 380.

(2) *Vryheit in den Burgerst*, bl. 482.

(3) Sedert 1736, gelijk P. PAULUS, *Inleid. tot de Verklaring der Unie*, I. 271 volgg., berigt, in druk verschenen, later herdrukt.

lijke (1) — straalt eene niet gewone kennis van 's Lands Geschiedenis en Staatsregt door, gelijk ook eene edele zucht om een verbasterd geslacht tot navolging van voorvaderlijke daden en deugden te overreden. — Den vurigen aanklever van het Stadhouderlijk Huis, wien wij dit kostbaar blijk van eene, zich meer en meer ontwikkelende openbare denkwijze verschuldigd zijn, mangelde het niet aan eene onzijdige en onbekrompene waardering van grondwettige vrijheid; ook hij ging MONTESQUIEU voor in den lof, aan de Engelsche Staatsregeling toegezwaaid; — ook hij was ULRIC HUBER's kweekeling, en beriep zich gaarne op dien onvergetelijken Meester (2).

Zie hier het gevoelen van den Oranje-gezinden schrijver: »Schoon ARISTOTELES, zegt hij, een samenmengsel van *Koninklyke Regeering*, *Aristocratie* en *Democratie* voor de vaste en duursaamste staat hout, soo wert de Regerings-form van Groot-Brittannien egter van den Zeenwsen schryver (DE BEAUFORT) — afgekenrt, omdat de vryheit hier in alle hare deelen (na syn opinie) niet volkomen is. Daar (na myn oordeel) de Engelsen reeden hebben, om haare constitutie voor de *natuirlykste* en *volmaakste* te agten. — By den Konink als het

(1) De verwijdering tusschen de ingezetenen van andere Provinciën blijkt uit het naïf gezegde (*Schuite- en Jagtpr.*, bl. 73, 269): »Wil wel bekennen, dat sulke attentie en kennisse, mitsgaders sulke goede Patriotten in de *Stadhouderlijke* Provincieën *niet* hadde gedagt te vinden."

(2) Bl. 229: »Mijn oude Meester de Heer ULRIC HUBER." Wijders bl. 299.

Hooft, is alleen de glans en luister van de Oppermagt, versterkt met al het gesag, waardoor hy syn volk in het generaal kan beschermen, en yder in het particulier syn Koninklyke gunsten doen gevoelen. Syn groote Raad, waarmeede hy over het opleggen van schattingen en andere gewigtige saaken, syn Ryk betreffende, delibereert, is gecomponeert uit alle deelen van het geheele Ligchaam van Staat. De voornaamste van het Volk, de groote Adel verschynen daar in behoorlyke luister beneffens de Geestelyken; de gemeene Adel, de Notabelen ten platten lande, de burgers, geleerden, en met een woord alle communiteiten, die een wel gereguleerde Staat uitmaken, syn leden van het Parlement, die op een vrye wyse haar belangen tot nut van het gemeen mogen voordragen. De Konink kan geen de geringste van syn onderdanen aan ligchaam of goed beschadigen, doch volgens de wet, na syn eigen begeerte gevonnisd synde, hem alleen genade bewysen. — De Konink loopt dat gevaar niet als andere Souvereins en groote Heeren, om door vleiers en ondeugende hovelingen verraden en bedrogen te worden, *nadien syn Ministers geexponeert* syn, om over hoog verraad en hoog misbedryf, wegens het geeven van kwade raad aan de Konink, *aangeklaagt en te regt gestelt te worden.* En, so men uit de effecten sal oordeelen, in wat Land bloeyen meer de geleertheit, konsten en wetenschappen? In welke vergaderingen (1) worden harangues gedaan, die so veel

(1) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 299. »Een Parlements-Heer, die onkundig is in de historie, wetten, oude herkomen en costuimen van

regt, staatkunde en yver voor het gemeene belang behelsen, als in het Engels Parlement? (1) En hebben niet sedert eenige tyd de voornaamste saaken van Europa van de raadsbesluiten, van die beide Huisen afgehangen? By welke Natie siet men de koophandel so toeneemen; waar de Kolonien so wys bestiert, dat van alle gewesten de menschen daar na toevloeien, om deel aan die vrye regeering te hebben, die in yder volkplanting een afbeeltsel is van Engeland?" (2)

Was het tooneel, hetwelk Nederland aanbood, even verblijdend en geestverheffend? Gold het daar insgelijks onder de leden der Regering de behartiging van algemeene, vaderlandsche belangen? Vond men dáár denzelfden ijver, dezelfde kunde, dezelfde grondige voorbereiding tot het Staatsbestier? (3) Of stond meermalen de Man van beginselen achter, die zijn afkeer van baatzuchtige kuiperijen rondborstig had aan den dag gelegd?

De door geheime eedgenootschappen dagelijks meer en meer gevestigde familie-regering, die andersdenkenden zorgvuldig weerde, kon het antwoord ge-

---

syn Land, is een stom, kragteloos en veragtelyk lid van die Vergadering."

(1) »Dit kan men," merkt de schrijver geestig aan, »niet toeschrijven aan de lucht of gesteltheit der Engelsen."

(2) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 110 volgg.

(3) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 12. »In 't begin van de vorige Eeuw woonden jonge Heeren van studie overal onse Gesantschappen by, maakten sig door reisen en oeffenen in 't Staatsregt nut voor de Republyk, en yder *schaamde* sig na eerampten als *by trappen* te aspireren."

ven (1). — » UEd. moet weeten, melden de *Schuite en Jagtpraatjes*, dat onse Regeering in twee strengen is verdeelt, — so vinnig teegens malkander, als aleer de Hoekse en Cabeljaauwse." (2). Een enkel Regent mogt zich »uit liefhebberij" in het Staatsregt oefenen, die wetenschap was in geene achting, »omdat de Regeering of geheel willekeurig was, of de Grondwetten van den Staat gedurig verschikt en veranderd werden door de bovendryvende party (3), sodat iemand, om tot employ te geraaken, geen ander kennisse — nodig heeft, als sig in de gunst van de Hoofden der Cabalen te konnen wikkelen, dle voor die tyt het gesag in handen hebben."

Hoe de in 's Lands geschiedenis zoo wèl bedreven woordvoerder, die zulke lage kunstenarijen aan het licht brengt, over Staatshervorming dacht, getuigt de volgende plaats, waarin men Huber's bezadigden raad herkent. — »Iemand (4) soude my konnen tegenwerpen — dat men my toestemt, dat die

---

(1) Verg in mijne *Gesch. en Letterk. Herinner.* II St. (1836) het opstel: *Familie-Regeringen in de Republ. d. Vereen. Nederlanden*, bl. 28—73. Mr. H. W. Tydeman, *Opheld en Bijvoegs. op* Bilderdyk, *Gesch. d. Vaderl.* XII. 131—139. *Mnemosyne* van Mr. H. W. en B. F. Tydeman, XIII. bl. 138. *Vlissingsche Regenten-Associatie.* »Met expresse seclusie nogtans van de overige Raden *buiten de correspondentie* zynde."

(2) Bladz. 179, 258.

(3) »Yder snelt na 't kussen, soekt syn banden maar vast te maken, om het daarop uit te harden; de grondwetten van den Staat worden *na kuiperien verhanselt en verandert.*" bl. 12.

(4) Bl. 297 volgg.

Staat de vaste en gelukkigste is, die by haar oude herkomen en grondwetten (1) het naukeurigste blijft, maar dat er tot nog toe geen Rijk of Staat is geweest, waarin de wettige Regeerings-Constitutie lang in haar geheel is gebleven; dat, wat voor Collegien of menschen de Onden als *Conservatores legum et libertatis*, gelyk tot Sparta de Ephori, hebben aangestelt, sy allengskens egter in verval, en eyndelyk tot ondergang syn gekomen. Ik antwoorde daarop, dat (also alle menschelyke saaken het verval onderheevig syn) *in tyts gewaekt moet werden*, (2) dat het gebouw van Staat syn eevenwigt niet verliest door de afbrenk of ter neerstorting van een voornaam gedeelte, *maar dat sulks moet worden voorgekomen door ondersteuning of vernieuwing.*" — —

Alzoo wilde hij door noodige verbetering onderschragen, wat, zonder die voorziening, aanhoudend verzwakt, vroeg of laat zoude vallen. Geene Grondwet bestendiger dan die, wier gebreken niet inwortelen.

Zagen wij DE BEAUFORT de hoovaardij der Rege-

(1) Bl. 40 spreekt hij van een *corpus legum fundamentalium*.

(2) »De Regering moet waaken, om de ingesloopen abuisen te weeren." t. a. p. (bl. 297). Zoo ook bl. 158; »Een opregt liefhebber des Vaderlands moet daarna tragten, dat de wesentlyke en onde Constitutie van Regeering blyve, en de ingeslopen fonten en gebreken worden weggenomen, en alles sodanig *gereformeert*, dat er hope is, datse in een geruime tyt niet weder inkruipen."

(3) »'Twelk de Schryver van 't *Publyk Gebet* noemt eene voor de constitutie van de vrye Nederlanden *niet passende grootsheit*." *Brieven* van CANDIDUS; II. 310 volgg. »De persoonen, dit Collegie uitmaakende, zyn alleen *collegialiter*, dat is, in hunne Vergadering te zamen gekomen zijnde, *Vertegenwoordigers* van het Volk."

ringsleden gispen (1), ook in de *Schuyte en Jagtpraatjes* wordt van al het hatelijke dier ijdelheid gewaagd. »Particuliere Lieden, heet het daar, waaruit de Collegien van Staat worden gecomponeert, gelooven *dat sy overal omdragen den luister van het Ligchaam, waarvan sy leeden zyn.*" Vierden de Regenten zelve die dwaasheid bot, aan hunne vrouwen en dochters kon men het vergeven, dat deze naar de orde van stemming der steden en kwartieren, eveneens haren rang in bijzondere kringen regelden, en »als Princessen" van den Lande de préséance namen."

Kwalijk geplaatste trots en inbeelding, geldgierigheid, eer en heerschzucht der Grooten, de aanlokselen van pracht en weelde werkten op ondergeschikte beambten terug. Zes personen (2) werden in den jare 1729 tot onteerende straffen verwezen ter zake van meineedige of verboden mededeeling van geheimen van den Staat aan buitenlandsche Ministers.

Dubbel te bejammeren was de toestand der Republiek, gelijk de Raadpensionaris v. Slingelandt dien schetste. Van innerlijke en uitwendige kracht beroofd, werd zij door felle partijschappen verteerd.

(1) Bladz. 24, 25.

(2) *Sententien van den Hove van Holland*, contra Jan van Amelonse, Mr. Nicolaas Tromer, Willem van Wessem, Mr. Ernestus de Schadenberg, Fredrik Linden en Daniel Slagmuller (25 Maart 1729). — Van Effen's verwijt: »Tegenwoordig schaamt men zich over het Koopbedryf. — Is het niet gansch natuurlyk, dat de weelde een Land bederft, hetgeen door zuinigheid is groot geworden?" — Zie ook bij Cerisier, *Tafereel*, IX. 415 volgg.

Een Man, als DE BEAUFORT, met schitterende gaven toegerust, weigerde tot de verheffing van WILLEM IV de hand te leenen. En toch, die stap alleen kon den weg banen tot eene gelukkige toekomst; hier lag het redmiddel, om door eenheid in het Bestuur, door Vorstelijk aanzien, dat veelhoofdige tegenspraak opwoog, tot herziening der Staatsregeling, tot genezing der kwalen te geraken (1). — Maar nog een ander leerling van HUBER, de groote BYNKERSHOEK, kon zich, even weinig als DE BEAUFORT, van de noodlottige magt der vijandige gezindheid jegens het Huis van Oranje losmaken. Hij peilde de wonden, aan welke de Unie leed; voor zijn scherp, doordringend oordeel kon de behoefte aan een dadelijk herstel niet verborgen blijven. — Drie Gewesten bezaten een Stadhouder; waarom elders, onder de leden van het Bondgenootschap, door schampere uitdrukkingen (2) den weerzin tegen dien hoogen Ambtenaar gevoed; waarom hem verongelijkt en de zeldzame gelegenheid verloren, om bij eene *vrijwillige* opdragt der voorouderlijke waardigheid, niet door een woest en dreigend gemeen afgeperst, de grenzen van elks gezag naauwkeuriger af te ba-

(1) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 158: »geevende aldus aan de nakomelingen een exempel, *om sulks van tyt tot tyt ook te doen.*"

(2) BYNKERSHOEK, *Quaest. Jur. Publ.* L. II. c. 4. »Laesa scilicet erat Majestas Orangia (WILLEM III) si quis contra hiscere auderet, quo minus ex ejus solius nutu penderet Respublica." *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 205. Verg. met BYNKERSHOEK's gezegde *de Burlesque Notulen der Staten v. Zeeland* by Mr. J. SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk. Mengelw.*, 2e Deel, I. St. bl. 110 volgg. (*Over* MICHIEL MICHIELSZOON).

kenen? Bynkershoek ontveinsde niet, dat de een dragtige zamenwerking tot één doel in de ure des gevaars meermalen alleen aan de Stadhouders was te danken geweest; hij betoogde de noodzakelijkheid, om, met behulp van zulk eene beslissende tusschenkomst, de twistende partijen tot voorstand der goede zaak te dwingen; hij droeg van Slingelandt's onverpoosde (1), altijd vruchtelooze voorslagen tot *redres* kennis, en evenwel ook hij hief den niet edelmoedigen kreet aan: *Weg met de Stadhouders!*" (2) Die stem ging uit van den eersten Nederlandschen Regtsgeleerde; van den Voorzitter in den Hoogen Raad, als een orakel geëerbiedigd.

Missive der Staten van het Hertogdom Gelderland en Graafschap Zutphen, in dato 4 November 1733, aan de Staten van Holland en West-Friesland. Klagten over „het verval in de publyke finantien en credlet; — van 's Lands Militie en Navale Magt; — over de declinerende agting van den Staat by naburige Mogentheden, en over de geringe hoop, om in tyt van opkomende nood aan het eene en andere na behoren te remedieren, *eer het te laat soude konnen weesen.*" Vermaning tot het doen

(1) » Ex vero queritur velut *Virorum Bis sex* concilium, *petitionem* Tradens Ordinibus *suam* quotannis." (Petitie v. den Raad v. State.) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 320.

(2) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 210 volgg, bl. 247. *Quaest. Jur. Publ.* L. II. c. 24. » Nihil tamen adhuc effectum est, *neo forte efficietur unquam. — Apage Gubernatores*, si absque iis Respublica salva esse possit, sed ut possit, *semel omnibus Foederatis placeat nova conciliandi formula*, quae potestatem auctoritatemve Gubernatorum suppleat. Si tu putes, hanc magis speraudam, quam exspectandam esse, ego putem, non semper adfuturum Θεὸν ἀπὸ τῆς μηχανῆς, qui Rempublicam servet incolumem." — Zie wijders Bynkershoek, *Quaest. Jur. Publ.* L. II. c. 19.

der keuze van „een illuster Hoofd, onder een bepaald gesag." (1)

Het Regt van Syne Hoogheyd den Heere Prince van Oranje en Nassau enz., tot het Marquisaat van Veere en Vlissingen, bewezen met authenticque stukken, deductien, resolutien enz. Behelzende teffens eenige consideratien omtrent de onlangs ondernomen DEVASALLEERINGE *van dien* (2).

Verklaring van den Raad van State, A. 1737. »Dat de Staat een Staat is, welke *buiten de blote naam* niets heeft, dat na een Geunieerden Staat gelijkt, ende dat elk Lid volkomen meester is van de gemeene deliberatien, en, ten minsten voor syn *aanpart*, van de executie der genomen Resolutien en gedragen consenten. — De Unie, waarvan so veel gesproken wordt, is al te voren in so veel wesentlyke deelen verswakt, dat de kragt van dat eeuwig verbondt bijna geheel schijnt ontsenuwt te zyn." (3)

Missive der Staten v. Friesland 7 July 1735 betrekkelyk de bevordering van den Prins van Oranje tot Generaal der Infanterie. (Vruchteloos) (4)

Zes vreemde Generaals A. 1742 voorgetrokken (5).

Hooghartig schryven van Prins WILLEM IV aan de Staten-Generaal. — (7 October 1742).

»De wyze, op welke ik behandeld ben ten opzigte van Veere en Vlissingen, en het interdiceren van

---

(1) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 158—160, 424.

(2) Franeker, 1733 (432 bl.).

(3) *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 425.

(4) T. a. p. bl. 272 volgg.

(5) »Door een bovenliggende *factie*." Gezegde der Staten v. Friesland, 25 Januarij 1747. REIN. VRYAARTS *Openh. Brieven*, XII. St. bl. 4.

den weg van Justitie tegen d'aloude Privilegien dezer Landen en de gronden van de Unie, (1) hadden my moeten bereyden tot hetgeen my thans wedervaart.

Ik wensche, dat de vreemde Officieren, welke uw Hoog Mog. van willens zyn te trekken in haaren dienst, en die my zekerlyk kunnen overtreffen in bekwaamheid, *my mogen evenaaren en gelyk zyn in yver en liefde voor den Staat*, voor welke ik altoos gereed zal zyn, na het voorbeeld myner Voorouderen, den laatsten droppel bloed op te offeren, als de gelegenheid 't zal vereischen." (2)

Prins van Waldeck opperbevelhebber der krijgsmagt van den Staat. „Slag op slag, verlies op verlies, ongeluk op ongeluk." — De Barrière weggenomen; — Staats-Vlaanderen verloren; beleg van Bergen-op-Zoom. Omwenteling. Publicatien van 3 en 13 Mei, 16 November 1747. Willem Karel Henrik Friso Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal. (3)

Zoo bukten de halstarrige Regenten, in de uiterste

---

(1) Bynkershoek, *Quaest. Jur. Publ.* L. II. c. 15. » Verebantur scilicet Ordines, ne Wilelmi heredis heres — *libertati suae obreperet.*" Wel mogt men in de *Schuite- en Jagtpr.*, bl. 296, vragen: » Wat wordt hier door *vryheit* verstaan? het gesag van de Mede-Regenten en Amptenaren?"

(2) Zie dien brief en andere stukken wegens die gebeurtenis in Rein. Vryaarts *Openhart. Brieven*, XI. St. bl. 141—178. Afzonderlijk zagen het licht: *Alle de brieven, rakende de promotie van Z. H. den Heere Prince van Orange — tot Lieutenant-Generaal.*

(3) Verg. aangaande die verheffing de staatsstukken in R. Vryaarts *Brieven*, XII. 24 volgg. Rousset—Haverkamp, *Echt verhaal v. de groote Staatsverwisseling, voorgevallen in de Republyk d.*

verlegenheid, voor het geweld der stormen. — Geen wonder inderdaad, dat de voorspelling weldra werd gelogenstraft: »*onze loffelyke Regering is altoosdurende en onsterfelyk;*" (1) eene voorspelling, die slechts toonde dat men een dapper soldaat, een vurig vereerder dier Regering en tegelijk een kortzigtig staatkundige kon zijn. — Dat die Regering verkieslijk was boven die »*van 't vrye Ryk van Polen*," welks onstuimige Landdagen tot spreekwoord waren geworden, kon men laten gelden; maar, dat zij ook in voortreffelijkheid van raadpleging »het Parlement van Engeland" overtrof; dat de angstvallige geheimhouding boven de, voor de veredeling der Natie zoo weldadige openbaarheid te schatten was, die vooringenomenheid met 's Lands Vaderen ging te verre.

Reeds was aan de Hoogeschool te Franeker (2) een Man opgetreden, die meer opgeklaarde begrippen zoude verspreiden, den lust tot beoefening van

---

Vereen. Nederl. (1747). Mr. G. Groen v. Prinsterer, *Vaderl. Zangen* (1842), bl. 128. *Hot land vernedord en gered* (Willem v. Haren).

(1) Willem Vlekkeman, *Korte en eenvoudige onderrichtinge aan de onderdanen der Vereenigde Nederlanden, zoo ingeboorenen als vreemdelingen: ter beantwoordinge van sommige hunner ongegronde discoursen wegens de Souveraine Regeeringe en tegenwoordige staat onzes Vaderlands* (Amsterdam, 1742), bl. 26.

(2) L. C. Valckenaer, *De Rerum Belgicarum viciesitudine* (1749): » Facies juventutis in Academiis Belgicis — exsucca fuit et cadaverosa. Franequerae *sanior*, quam alibi."

het Nederlandsch Staatsregt (1) onder de kenr der Friesche jeugd aanwakkeren, en op een rnimer veld, te Utrecht, verplaatst, de onontbeerlijkheid van eene staatkundige verlichting des Volks levendig zou doen gevoelen.

Die Man was Christiaan Henrik Trotz, een Duitscher, doch in Nederland (2) gevormd, onder de leiding van Drakenborch, Duker, Everardus Otto en van Eck; (3) vroeg in de vriendschap van Noordkerk, (4) in de gunst van Bynkershoek (5) gedeeld hebbende, werd hij in Friesland naar waarde geacht door den schranderen Stadhouder, en ook na diens ontijdigen dood, in de vrije rigting van zijn onderwijs door de helderdenkende Prinses Anna aangemoedigd. — Dat Trotz niet door verloochening van zijn' onafhankelijken zin den leerstoel der Regten had verkregen, blijkt uit zijne eerste letter-vruchten, (6) en den luiden afkeer van alle vleijerij, die daarin doorstraalt.

---

(1) » Primus, zeide hij in 1755, illud ad cathedram publicam revocavi, inque laborioso Franequerano otio *per tria fere lustra — in systematicam formam* pro viribus meis redigere, efformare, edolare conatus fui." — C. H. Trotz, *De Jure Foed. Belg. publico*, bl. 18.

(2) Hij had echter ook Gundling's onderrigt genoten.

(3) *Oratio Inaug. de Jure Foederati Belgii publico* (Utrecht, 1755), bl. 44.

(4) C. H. Trotz, *Tractatus juris de Memoria propagata* (Utrecht, 1734), bl. 335.

(5) *Oratio de Jure Foed. Belg. publ.* bl. 18.

(6) *De Memoria propagata;* Praef. » Verum aberrant a limine, qui infami adulatione ad honores viam me paraturum sibi persuadent." — *Oratio de libertate sentiendi, dicendique Jurisconsultis propria* (Franeq. 1741).

Zijne onderscheiding van Grondwetten, eeuwige — veranderlijke wetten. — Uitgave en toelichting der *Grondwetten van de Vereenigde Nederlanden*, zijns inziens vijf in getal: 1) Het Groot Privilegie van Vrouwe Maria; 2) De Pacificatie van Gent; 3) De Unie van Utrecht; 4) Het Twaalfjarig Bestand; 5) Het Traktaat van den Vrede te Munster. (1)

Zonderling zeker was dit stelsel, deze verheffing van ongelijkslachtige, (2) zelfs tijdelijke verbindtenissen tot denzelfden rang van duurzame voorschriften en waarborgen van de Nederlandsche vrijheid. — In die oude gedenkstukken nogtans trof men menigen regel, menig beginsel aan, welks aanprijzing en naleving tot behoud van elks regten konden strekken, en de willekeur der Regenten beteugelen. — Wil men de proef als mislukt aanmerken, aan Trotz komt, in elk geval, de verdienste toe, niet, zoo als anderen, den aard der Grondwetten in het algemeen, doch onbestemd te hebben aangewezen, (3)

(1) *Theses juris publici ad legee Foederati Belgii fundamentales* (Franeq. 1745). Chr. Henr. Trotz (dum viveret) Publ. et Priv. in Acad. Traject. Antec. *Commentarius Legum Fundament. Foederati Belgii*, of *Verklaaring van de Grondwetten d. Ver. Nederl.* 520 bl. 4°. Harlingen, Amsterdam, 1778. — *Positionee juris publici Foeder. Belgii de Jure Belli et Pacis* (1770).

(2) Elders noemde hy, als Grondwetten der verschillende Nederlandsche geweaten, de aloude Bullen, Verdragen, Blyde Inkomsten, Recessen, Landbrieven en Groote Privilegien. *De Jure Foederati Belgii publico*, p. 25. Zij waren door de Gentsche Pacificatie, de Unie van Utrecht en den Munsterschen Vrede gedeeltelijk bekrachtigd; bl. 27.

(3) Men vindt niettemin bij Ulric Huber de volgende opsomming van *fundamenteele* stellingen (*Heedend. Rechtsgel.* IV. B. 7 Kap.

maar derzelver bestaan in voorbeelden te hebben aangeduid. Zag men in Duitschland het algemeen, natuurlijk Volkenregt door J. J. Moser voor het stellig regt van oorlog en vrede verlaten, Trotz erkende de behoefte zijner tijdgenooten, hetzij toehoorders, hetzij lezers, aan de vereeniging van het wijsgeerig en stellig regt, zoo niet aan de verwisseling van het algemeen, natuurlijk Staatsregt met de kennis der Vaderlandsche instellingen. — Het lijdt geen twijfel, of zijn dertigjarig onderzoek, aan die geliefkoosde stof gewijd, zijne onbeschroomde taal en oordeelvellingen met het kennelijk oogmerk, om aan zijne lessen eene practische nuttigheid te geven, lieten in het gemoed van zijne kweekelingen een' blijvenden indruk. — Zoo getuigt Pieter Paulus, dat den geleerden Trotz nimmer de roem zoude kunnen worden betwist, van de wetenschap van het Nederlandsch Staatsregt tot de hoogte gebragt te hebben, waarop zij zich, tijdens de verschijning van het

---

No. 12, 13), »1) dat d'oppermacht alhier is oorspronkelyk by de stemdragende Edelen, Eygen-erfden en Vroedschappen; 2) dat dese d'oeffeninge van de oppermacht *voor 't eynde van ieder jaer* sonder ruggesprake moeten overdragen op hunne *volmachten;* 3) dat dese *volmachten* niet langer mogen regeren *als een jare tyds;* 4) dat niemand recht van stemmen in 't maken van *volmachten* en andere gemeene saken heeft, als de bezitters van stemdragende goederen te landwaarts, en die van onds dat recht in de steden hebben; 5) dat de hooge Ampten en Collegien van Staat in haar wesen niet mogen verandert worden; 6) schynt hiertoe te behooren, dat de *Unie* met de andere zes Provincien werde onderhonden; 7) dat de Gereformeerde Religie nae Godes Woort en de Formulieren van eenigheyt werde bewaert."

eerste deel der *Verklaring van de Unie van Utrecht* bevond. (1)

De kernachtige, mannelijke woorden van den Hoogleeraar zelven zullen hem beter, dan het gunstig of ongunstig vonnis, (2) over zijne talenten gestreken, aan het nageslacht, dat hem niet zag, doen kennen. Wat hij in Grondwetten verlangde, heeft hij ontwikkeld in zijne Lijkrede op Willem IV (*Oratio de immortalitate Legum instauratoris* Wilhelmi IV — habita die II Octobris 1752), bij de nederlegging van het Rectoraat te Franeker gehouden.

»Obnunciantes audire mihi videor, quale hoc est vestale secretum, *lex fundamentalis?* horribile illud chaos, cujus onere judice *Hobbesio* aliisque premuntur gentes, quo majestas Principum coarctatur et bicipitis imperii forma, quin monstri species subinde producitur. Haeccine est lex illa immortalis, dic, amabo! quibus principiis nitatur. — Favete linguis. — Legibus tum demum aeternum constare decus existimem, *primum* si *naturam* loquantur animamque habeant, *rationem*. II. Consensum totius populi vel partis majoris meliorisque usumve constantem habeant suffragatores. III. Erecto et fido in rempublicam animo ad statum civilem sint adcom-

(1) 1775. Paulus, *Verklaring*, I. 281 volgg. 290, 297, 302. Zie mede de *Academische Verhandeling* van N. Bondt (1756), vertaald bij Paulus, I. XI.

(2) Verwarring van begrippen verweet hem (Trotz, in 1773 overleden, kon zich niet meer verdedigen) van Goens in het *Politiek Vertoog over het waar systema van de stad van Amsterdam* (1781), bl. 200, 212.

modatae. IV. Generales sint regulae, ad quas per legitimam consequentiam plurimi casus revocari, et ex quibus dubia publicarum causarum fata decidi possint. V. *Poenae tandem non sanguine sint scriptae*, sed humanae imbecillitati consentaneae, ne actus (1) *injustos* crudele nefas e vestigio concomitetur; *inhonestos* nihil praeter sola pudoris sugillatio sequatur, *indecoris* vetus illud: *improbe factum* adscribatur. Ipsae denique virtutes VI. hominum conscientiis relinquantur, vel solidis praemiis provocentur, ne in legum tabulas ire coactae, nomen, pretium dignitatemque suam amittere videantur." (2)

Hoe die wetten de eenwen zouden verduren, en in waarheid onsterfelijk zijn, ontvouwt hij verder, daartoe de volgende vereischten vermeldende:

»Leges statum totius reipublicae concernentes, quas fundamentales vocamus, tum demum fieri immortales, *quo propius naturali aequitati accedant*, *prima* sit regula. — Illarum venerationem praesenti et futuris seculis fortius insinuari, quo major *cum antiquis moribus*, *majorumque placitis*, quibus tacita inest reverentia justi, adpareat *consonantia*, *altera* sit observatio. — Majestatem vero aeternamque observantiam tum demum solide illis conciliari *tertium* adnotemus, quo simplicius, missis subtilitatibus, solemnitatibus, ambagibus, *bonum publicum*

(1) Invloed der leer van Thomasius: *Fundomenta juris naturae et gentium ex sensu communi deducta, in quibus ubique secernuntur principia honesti, justi ac decori: in usum auditorii Thomasiani* (1705).

(2) Bladz. 24—26.

strictim respiciant, genio et ingenio populi respondeant, mutuam inter potentiores et plebejos cognationem nexumque consolident, licentiam moderentur niveamque libertatem a praetextu vacuam firmissimis naturae principiis suffultam prudenter confirment. Quod reliquum est, provida severitate caveant, ut *ambitus* campo pulsetur, ne fascium decus profusis patrimoniis, emendicatis vel eblanditis suffragiis in quoslibet fungos, male de re publica merentes conferatur. — His jungamus postremum, ut nervus rerum gerendarum, vectigalia moderate et leniter exigantur, Principes ex fortuna civium nil nisi gaudium sibi vindicent, nec publicum aerarium in civium spoliarium degeneret. Leges maneant supra natales et potentiam, et ita alma pax, sapientiae consanguinea, aeterno foedere inter imperantes et subjectos conjunctissime copuletur, ex formula interim adclamante populo: stet honos maneatque imperium, *si bene Rempublicam ex utilitate omnium rexeris.*" (1)

In de rede ter aanvaarding van het Hoogleeraarambt te Utrecht bestreed Trotz de bedenkingen, (2) door sommigen geopperd tegen de oprigting van een' bijzonderen leerstoel voor het Nederlandsch Staatsregt; bewees de onmisbaarheid van die kennis voor dezulken, die eenmaal in het stedelijk, gewestelijk of algemeen Bestuur zitting zouden nemen, en weidde

(1) Bladz. 46—48.

(2) De staatszaken moesten verborgen blijven binnen de muren der Raadzaal; de studerende jengd was niet rijp voor de behandeling dier onderwerpen.

uit over het belang der vermeerdering van die kennis, door de verbanning van alle noodelooze geheimzinnigheid, die, uit mistronwen spruitende, mistrouwen baarde; (1) terwijl de openbaarheid, de mededeeling van raadslagen en besluiten, hunne onderwerping aan de goedkeuring van allen, het vertrouwen tusschen Regenten en burgerij krachtiger, dan iets anders bevestigden.

»Ego vero, zoo sprak hij, pace dissentientium, hoc vere civile, hoc mite et moderatum imperium esse judico, omnisque aevi prndentes mecum censuerunt, sanctissima Procerum decreta, pacta, foedera, belli pacisque artes, non tanquam Vestale secretum et horribile dominationis arcannm, in obscnritate et umbra domestica, quasi in carcere detinere, sed aequitatis et justitiae fidncia extra limen producere, *cum populo libero communicare*, et sic famae publicae omniumque judicio submittere. Nihil adeo tectum et in sacris tabulariis occultnm vel reconditum debet latere, qnod non ad usus pnblicos vel ad erudiendos futurae civitatis Catones inde extrahi, promi publicique juris fieri debeat." (2)

Zoude de studie van het Staatsregt vruchtbaar zijn, zoo moest het verderfelijk geloof aan de volstrekte oppermagt (3) der Regenten worden te keer gegaan.

(1) Teotz herinnerde, hoe Willem IV zelf hem toegang tot zijn Huis-Archief had geopend (pag. 19): »Quin immo, quâ erat animi magnitudine et ad juvandam rem litterariam insigni liberalitate, ipsum archivum suum domesticum *ad instrumenta publica inde depromenda*, gloriose atque generosissime mihi obtulerit."

(2) Pag. 23.

(3) Pag. 21, 22.

Dit deed de spreker met nadruk. Daarom hechtte hij zooveel aan de niet-vermenging van *eeuwige* wetten, groudslagen van het Staatsgebouw, van welke ook de Staten niet mogten afwijken, met gemeene, burgerlijke, veranderlijke wetten of ordonnantiën van *gewone inwendige politie en oeconomie.* — De magt der Staten was niet grenzenloos. — »Nimium sibi blandiuntur, qui ab arbitrio Ordiuum leges publicas indiscriminatim pendere arbitrantur. Largior hoc in privatis quibusdam, quas temporum conditio mutari nonuunquam flagitat, cedo etiam in publicis, domesticam oeconomiam et politiam quae concernunt, *neutiquam vero, quod ad leges fundamentales* (1) adtinet, illi sententiae subscribo: hae enim iucolumi et floreute Republica inconcussae, stabiles et aeternae sint necesse est."

Als meest met de beginselen van het Natuurregt strookende, verheft Thorz eene Staatsinrigting, welke eene Nationale Vertegenwoordiging bezit. De gebreken van zulk een zamenstel worden door de voordeelen rijkelijk opgewogen. — »Mihi vero, fas sit aliorum judicio (2), haec sedet sententia, huuc demum statum vere beatum esse, qui juri naturali ejusque principiis quam proxime accedit. — Et huic quaeso, quid adcommodatius, conveuientius, quam

(1) Immers waren de afgevaardigden ter Staatsvergadering lasthebbers, rekenschap en verantwoording schuldig. Het zigtbaarst bleek dat in Friesland uit de *Rug-spraken.* »Ecquis," vraagt Thorz (p. 31. »jam mandatarium ipso mandante superiorem esse adsereret? Ne *tantillum* quidem in legibus fundamentalibus mutare valent."

(2) Pag. 36.

Comitiorum in singulis territoriis jura, sive secundum rationem antiqnam paulo molestiorem, *toto sc. populo convocato* (1), sive per illustria Ordinum collegia frequententur. — Confluant in campnm esto, et factiosi, propria sua commoda respicientes en mediocriter prudentes. Habent et iniqua suffragia hoc commodi, ut senili prudentia temperata, saniora aliorum provocent, vel ad consensnm comiter invitent: et sic bonum publicum magis magisque consolidatnr. — Habent et hoc praecipuum, ut in communi consultatione eo saltem plurimornm conspirent suffragia, *ut toti corpori sit bene*, libertas maneat integra floreatque incontaminata, *salva totius populi majestate.*"

Twee punten, door Trotz ter loops aangeroerd, verdienen te dezer plaatse eenigzins nader te worden besproken, daar zij het bewijs leveren van de destijds bestaande klove tusschen de wetgeving of regtspraak, en eene allengs ontluikende zachtmoedige en verdraagzame gezindheid. Ik bedoel den stand der Strafwetgeving en der Kerk. — De studie van het Natuurregt, ook voor hen, die geene Academische lessen bijwoonden, door de Fransche vertalingen van de Groot (2), Pufendorf, Cumberland, Locke,

---

(1) De Regeringen van Gelderland, Holland, Zeeland en Utrecht onder de *Aristocratische* rangschikkende, die van Friesland en gedeeltelijk van Groningen onder de *gemengd Aristocratisch-Democratische*, geeft hij niet ondubbelzinnig de voorkeur aan de laatste (p. 30. »Neqne minus feliciter in comitiis illorum res tractantnr pnblicae, *quam in poucorum consilio*").

(2) *De Jure Belli et Pacis*, L. II. c. 20, gevolgd door A. Matthaeus, *De Criminibus*, en U. Huber. De laatste noemde het levend

door de oorspronkelijke geschriften van Barbeyrac, Leibnitz, Burlamaqui en anderen, van welke sommige mede in het Nederduitsch werden vertolkt, hoe lang zoo algemeener geworden, wekte het onderzoek naar de regtmatigheid van enkele, te harde verordeningen, folteringen en straffen. Trotz, leerling van Gundling, die zelf volgeling van Thomasius (1) was, bestreed, even als deze geduchte kampvechter, de nog heerschende pijnbank; de straffen moesten niet wreed, met bloed geschreven zijn (2); het gebied der zedekunde behoorde van dat des stelligen regts te worden onderscheiden.

Hier, gelijk in alles, hield de wetgever geen tred met het streven der Maatschappij naar voortgang en verbetering (3). — De verbenrd-verklaring van goederen werd, het is waar, in Holland in 1732, in Zeeland in 1735 afgeschaft (4), maar zag men niet te Amsterdam in 1724 een knaap van 14 jaren tot de koord verwezen? Was niet een jongeling, 16 jaren oud, iets vroeger, even als in 1742 een oud

---

verbranden en radbraken *onchristelijke* straffen (» parum memores legum Christianarum").

(1) Bauer, *Lehrb. d. Naturrechts*, § 22; v. Raumer, *Ueber die geschichtl. Entwickel. der Begriffe von Recht, Staat u. Politik*, S. 68; Warnkönig, *Rechtsphilosophie*, S 55, 59 enz.

(2) Zie hiervoren: *Poenae tandem non sanguine sint scriptae.* — *De Memoria propagata* (1734), bl. 331 sq. » Fallacia torturae indicia ex orbe Christiano omnia eliminanda."

(3) Verg. de bijzonderbeden, vermeld in mijne *Geschied- en Letterk. Herinner.* I. 55 volgg.

(4) In Gelderland eerst in 1778. J. de Kruyff, *De publicat. bonorum, jure Romano et recentiori* (Leiden 1810), bl. 123.

man van 85 jaren geradbraakt? (1) Een meisje van elf jaren, schuldig aan vergiftiging, zag men in 1725 de straf naast den dood ondergaan, en wijders tot zeventigjarige opsluiting veroordeeld. — Erger nog druischt tegen de hedendaagsche begrippen aan het gewijsde van het Hof van Holland, den 30 Julij 1728 uitgesproken, wegens *gekwetste Goddelijke Majesteit*, waarbij de schuldige werd gestraft met den dood, nadat hem de tong met een gloeijenden priem zoude zijn doorboord. — Dertig jaren daarna verklaarde een der Raadsheeren, sedert Voorzitter van het Hof, dat door die beslissing »*completelyk voldaen was aen de Goddelyke en beschreven regten.*" (2) — Men was een geruimen tijd later bij voortduring zeer vernuftig in het opleggen van zinnebeeldige straffen, als wedervergelding van het feit; men sloeg met denzelfden hamer, waarmede de veroordeelde had geslagen (3). — Maar, wat zeg ik, oefende men niet zoogenaamd regt aan ziellooze lij-

---

(1) J. Koning, *Geschiedk. canteeken. betrekkelijk de lijfstraffel. regtseefen. te Amsterdam* (1828). bl. 30, 182 volgg. Barels, *Criminele Advysen*, bl. 390—398. — Afkapping van een duim, A°. 1748 te *Amsterdam*. Mr. M. C. v. Hall, *Regtsg. Verhandel.* bl. 218.

(2) De Maeregnault, *Jurid. Observatiën*, bl. 93 (1758). — In 1773 werd een brandstichter, die in de voorloopige instructie had bekend de Justitie vroeger te hebben misleid, » en vergeefsche moeite te hebben laten doen," door het Hof v. Gelderland veroordeeld om half geworgd en verder *geheel verbrand te worden.*

(3) Sententie van het Hof v. Gelderland, 22 Oct. 1753. *Regtsg. Verhandel. over lyfstraffel. misdaden, door een veorn. Regtsgeleerde.* Amsterdam, 1781; bl. 247.

ken, als tastbaar blijk, dat alle gezonde regelen van toerekenbaarheid werden miskend? (1)

Mogen wij, misschien niet te onregt, aan de toenmalige Academische proefschriften, onder de tolken der openbare meening eene plaats inruimen, zoo zijn wij tot het besluit gedrongen, dat de meerderheid van het opkomend geslacht niet met denzelfden afschuw, als Taotz, vervuld was van het gebruik van pijnbank en onmatige gestrengheid. — De keuze alleen der te behandelen stoffen (2), de geleerde Verhandeling van G. van Hasselt over het ambt van den scherpregter, in 1773, nadat reeds Beccaria, Sonnenfels en anderen tegen de doodstraf hunne welsprekende taal hadden doen hooren, te Utrecht uitgegeven, getuigen van de traagheid, met welke menschelijker beginselen zich hier te lande voortplantten. En toch was ook, in dit stuk, eene bijna onmerkbare vordering niet te loochenen; langzaam, maar zeker voet gewonnen hebbende, was zij niet meer te verjagen. — Het naauw verband tusschen de steeds levendige studie van het Natuurregt en de erkenning der gebreken van de Strafwetgeving zoude eenmaal tot hervorming van deze leiden. Ge-

(1) Zelfmoord. Amsterdam; Sententie 7 Dec. 1792. Van Hall t. a. p. bl. 229, 243.

(2) Jo. de Maubregnault, *Dissertatio de flagellationibus, sive cruciatibus qui capitalibus suppliciis apud veteres Graecos praemitti solebant; eorumque origine, usu ac progressu*, Trajecti ad Rhenum, 1745; P. van der Meulen, *De cruciatibus et poenis, quibus capitalium criminum rei olim tam ante, quam post mortem afficiebantur.* Ultrajecti 1752; Ger. van Hasselt, *Diss. Juris Publ. Foed. Belg. de Carnifice.* Traj. ad Rhen. 1773.

ring was de overgang van de wijsgeerige stellingen van Thomasius tot die van Wolf; van deze tot die van Pestel (1), Élie Luzac en Cras. Alle beoogden zij de verhefling van 's menschen zedelijke waarde; alle predikten de meest mogelijke volmaking, de verpligting, om tot geluk van anderen werkzaam te zijn, en de natuurlijke, aangeboren vrijheid niet buiten noodzaak te verkorten. — Dit moest de gemoederen gaande-weg vatbaar maken voor het besef, hoe groot de afstand was tusschen de eischen der rede en die van den Staat. — Hetzij de nieuwe begrippen bestrijders, twijfelaars of wel voorstanders in Nederland vonden (2), het mogt als eene schrede voorwaarts worden beschouwd, dat men zich afvroeg, of het doel op eene andere wijze, dan door onverbiddelijke toepassing van veronderde wetten kon bereikt worden.

---

(1) Van F. W. Pestel verscheen bereids in 1753 te Rinteln een Programma *quo jus criminale universale delineatur.* — Böhmer, *Handb. d. Litt. des Criminalr.* S. 30. Verkl. v. den Hoogen Raad: »De rede en het *natuurlyk regt*, dat op de rede gegrond is, leeren, dat niemand onverhoort mag werden gecondemneert, en in een vrye Republicq behoorde een ieder goed ingezeten daarvan te hebben een horreur." 20 October 1744.

(2) J. Both Hendriksen, *De jure et necessitate infligendae poenae capitalis* (Traj. ad Rhen. 1769). C. H. Gockinga, *Diss. de mitigatione paenarum* (Groning. 1768). Verg. Gockinga, *De doctrinae juris criminal. increment. inde a Saec.* XVII. Groning. 1826, bl. 95. *Onderzoek der vraag, welke straffe krachtdadiger en van het kwaad moer afhoudende is, de straffe des doods, of die van eene eeuwige gevangenis?* — Utrecht, 1772. (Barels, *Crimin. Advys.*, bl. XIII.) R. L. Bouwens, *An et quatenus expediat ultima supplicia publice irrogari* (Utrecht, 1774).

Niet alleen echter de veelal onevenredige, zware bestraffing der misdrijven, maar ook, bij ontstentenis van algemeene, duidelijke voorschriften, de groote verscheidenheid, onzekerheid (1) en straffeloosheid, door het buitensporig aantal criminele regtbanken, voornamelijk ten platten lande onderhonden, moesten aller oog treffen, en den naauwgezetten Regent doen bedacht zijn op middelen, om het kwaad te lenigen. — Allereerst viel de aandacht op de misbruiken in de regtspleging, en wel nog onder het bewind van S. VAN SLINGELANDT (2). In weerwil nogtans van het, naar men wil, door den bekwamen HOP vervaardigd ontwerp, bij hetwelk in de hoofddeelen der strafvordering eenheid en regelmatigheid gebragt waren, bleef de verwezenlijking van eenig goed in eene zaak, waarin hemeltergende boosheden (3) of dwalingen geschiedden, onbepaald verschoven. — Het leed tot den jare 1773, eer men den draad opvatte van den veertig jaren lang ge-

(1) Wij zwijgen van de menigvuldige geschillen over regtsgebied, » door provinciaal en stedelijk gezag geschraagd." — Aanspraak v. den Heer v. MAANEN, *Verh. d. Verg. v. Aanzienl.*, bl 69.

(2) Resol. 19 Oct. 1734. DE BOSCH-KEMPER, *Wetboek v. Strafvord. ontw.* I. Inleiding, bl. CXXVI volgg. Deel II, bl. 185 volgg. (Papieronderzoeking).

(3) Proceduren tegen JAN HARGE te Calantsoog, ter zake van 14 misdrijven, meer omstandig vermeld, en wijders wegens » *sooveel schelmstukken, — dat het getal daervan als ontelbaer geworden soude syn*," in » *een seer ongewoone en strikte* gevangenis gestelt, *gekluistert* en *geboeit*," 7 Dec. 1740. Vrijgesproken 5 April 1743. (Advocaat van Alkmaar, ontwerper der vraagpunten en leider der verhooren voor een Baljuw ten platten lande.) Proceduren in de zaak van J. C. VAN DER MIEDEN en Mr. A VAN DER MIEDEN.

staakten arbeid. — Er kwam geene verandering in den onmatigen invloed der Fiscalen, die bij de verhooren der beschuldigden het hoogste woord voerden; die met de vervolging en het onderzoek verwijlden, of zoo menigmalen met vragen en confrontatiën kwelden, als hun behaagde; terwijl, behalve de bedreiging met de, ten dienste staande schrikkelijke werktuigen, ter afpersing van bekentenis, onder de schadelijke inkruipselen bij de lagere regtbanken, vierscharen en geregten, »*ook wel zoogenaamde slimmigheden*" behoorden, strekkende om eenen verdachte te vergaauwen," *en bepaaldelijk het doen van strikvragen.*" — (1) In de burgerlijke wetgeving waren de verschijnselen niet gunstiger. Zij miste eveneens algemeenheid (2) en gelijkvormigheid; en schoon de Staten van Holland zelve, tijdens het bestuur van Slingelandt, tot *redres* der daarin erkende gebreken eene flaauwe poging aanwendden, hoorde men sedert niet meer van die hervorming. (3) Lag de schuld aan de Hoven van Justitie, welke zich »*over een groot getal problematique quaestien van Rechten*" niet konden verstaan, of aan de zamenstelling der Provinciale Vergadering, die den afstand van bijzondere privilegiën, keuren en handves-

(1) Verklaring van den Heer v. Maanen, Oud-Procureur-Generaal bij het Hof van Holland. Voorduin, *Wetb. v. Strafvord.* I. 468.

(2) Ontelbare versterfregten (van der Vorm, Blondeel).

(3) Resol. 26 April 1725; 22 Maart, 3 Oct. 1727. Thorbecke, *Schets eener Gesch. der Provinc. Burg. Wetg. in de Republiek der Vereen. Nederlanden* (*Jaarboeken voor Regtsg. en Wetgev.* 1839. bl. 42 volgg.).

ten bijna onmogelijk makende (1), de vervaardiging van »een systema van Rechten, geredigeert in een Ligchaam, onder den naam van Edict, Statuyten, Costuymen of diergelijks," met wettelijk gezag bekleed, verhinderde? — Dan toch, wanneer het de handhaving van gemeentelijke magt of dusgenaamde gemeentelijke regten en vrijheden, ontpoortering of politieke uitzetting van burgers, afsnijding van het regt van hooger beroep van gemeentelijke beslissingen gold, twistte men (2) — »met eene hevigheid en ernst, alsof het welzijn of verderf van geheel Nederland op het spel stond," onverschillig daartegen voor die gewigtige aangelegenheden, wier voorspraak verlichte en getrouwe Staatsleden dierbaar had moeten zijn.

Meer vooruitgang was in de eerbiediging der vrijheid van geweten te bespeuren. — Had Barbeyrac kerkelijke opgeblazenheid en inbreuken op de wereldlijke bevoegdheid scherp gelaakt (3), de Regenten gevoelden, minder dan in de XVII^de^ eeuw, den lust zich met geloofszaken te bemoeijen. Zoo was

---

(1) Aanspraak van den Heer v. Maanen, *Verbaal d. Vergader. v. Aanzienlijken*, bl. 67—69.

(2) Woorden v. den Heer v Maanen. — Zie tot staving van het gezegde, het *Tractaet van Crimin. Saecken* van Mr. P. Bort; het vervolg der *Holl. Consult.* van Mr. G. de Haes; de *Ampele Deductien van den Hove van Holland ende 's Gravenhage, raakende haare Jurisdictie-Quaestien met alle de authentyke stukken daartoe specterende;* Delft 1743 (476 bladz. 4°. Tweede Druk). Meyer, *Esprit, orig. et progrès d. Instit. judic.* IV. Chap. 8, 16.

(3) Redevoering van Barbeyrac, in 1721 te Groningen gehouden, *De Magistratu forte peccante, e pulpitis sacris non traducendo.*

bereids aan zekere vervolgzieke ketterjagers door den Raadpensionaris Heinsius, uit naam der Staten te kennen gegeven, dat zij — hunne bezigheden en tijd aan de raadpleging over afgesleten en nietige geschillen niet konden wijden. (1) —

Verklaring der Staten-Generaal. A. 1725. — Overgang van de Hervormde kerk tot de Katholyke. Openbare eeu suur; apostaten; afsnijding, kerkelijke bau. — Extract uit het Register der Resolutien van de Staten van Holland en West-Friesland, 21 Julij 1734. »Dat aan de voorschreve Classis zal worden *geordonneerd*, — *tot nadere orde van Hun Ed. Groot Mog. in deeze zaake niet verder voort te procedeeren.*" (2)

Pleidooi van Mr. H. Noordkerk voor J. van den Velde, (tachtigjarig grijsaard) beschuldigd van te hebben *willen* uitgeven een boek van Willem Deurhof, getiteld: *Het voorbeeld der verdraagzaamheid enz., vertoond in de uitlegging en verklaring van het Boek Job* (1743).

»Voor de eerste maal mijns levens sprak ik over eene zaak als deze: mogt het de laatste zijn! —

---

(1) Mr. M. C. van Hall, *Regtsg. Verhandelingen*, bl. 256, 261 volgg. Verg. mede aldaar bl. 264 volgg. het vertoog der Staten-Generaal (15 Maart 1710) ten voordeele van de vervolgde Doopsgezinden in het Kanton Bern. — »Wij houden met UEd. de Christelijke Gereformeerde Religie voor de beste en ware Religie; — maar wij meenen, — dat de middelen van dwang nimmermeer mogen noch behooren gebruikt te worden in zaken van *conscientie*, waarover God alleen de magt aan zich behouden heeft."

(2) Verg. de stukken, voorkomende in F. A. van der Marck, *Lection. Academic.* T. II., *quo praecipua Juris Ecclesiastici Protestantium Universalis capita pertractantur* (Lingae, 1776), Fasc. III. p. XXIX sqq.

Ik zal mij troosten met de gedachte, dat, wanneer eens — onze nakomelingen op onze graven staande, zullen vervloeken degenen, die het allereerst den dwang des gewetens hier weder hebben ingevoerd, mijn naam integendeel zal mogen vermeld worden onder degenen, die er zich met ijver tegen kantten, toen de vrijheid bij openbare *Sententie* ten Lande werd uitgebannen." — NOORDKERK zegevierde (1).

Het noemen van den braven NOORDKERK herinnert aan eene andere zaak, waarin hij de regten der menschheid handhaafde. Hij verdedigde een slaaf, die zijnen meester in Amerika was ontvlugt, door dezen achterhaald en te Amsterdam in gijzeling gezet (2). — Met levendige kleuren begon men in Nederland den ondragelijken toestand der ongelukkige negers af te malen (3), en er aan te twijfelen, of hunne mishandeling bestaanbaar ware met de Christelijke leer, ja of niet de Godsdienst alle slavernij verbood. (4) — Alzoo een verblijdend teeken, het-

(1) Zie het verslag van dit regtsgeding bij Mr. M. C. VAN HALL, t. a. p. bl. 239 volgg. — NOORDKERK overleed 6 Nov. 1771.

(2) Mr. M. C. VAN HALL, t. a. p. bl. 253. HENR. BROUWER, *De Jure Connubiorum*, bl. 424 (2e Druk, 1714).

(3) JANIÇON, *De Republ. der Veree. Nederl.* ('s Gravenh. 1731), II. 272. »Deze harde behandeling vervoert hen zomtyds tot wanhoop; — velen, die zich zelven om hals brengen," enz.

(4) J. E. J. CAPITEIN, Afri, Dissert. Polit. Theol. praeside JO. VAN DER HUNERT, *De servitute, libertati Christianae non contraria*, Lugd. Bat. 1742, en andere geschriften door den Hoogleeraar M. TYDEMAN aangewezen op DE GROOT, *De Jure B. en P.* L. II. c. 5.

welk voor volgende tijden niet zoude verloren gaan, en zoo al niet de opheffing van het onteerend juk, immers de verzachting van hetzelve beloofde (4).

---

§ 27. »*Acerba nimis*-hodierna in America servitus esse videtur," meende TYDEMAN zelf »quam ut ex humanitatis et justitiae regulis defendi possit" (Utrecht, 1773).

(1) BENJ. GUL. HUTCHINSON (ex insula scti Christophori in America) *Diss. de servitute.* Leiden 1758, p. 15: »Optandum tamen foret, ut potestas dominorum haud omnino talis tantaque esset, sed a legibus cohiberetur mediocriter."

DERDE TIJDVAK.

1747—1778.

Stadhouderlijk Bewind.

1747—1751 (22 October).

Willem IV.

Stadhouderschap, erfelijk ook in de *vrouwelijke* linie (1).

Advys door een der Gedeputeerden uit een der Quartieren (waarschijnlijk Oostergo) ingebragt ter Vergadering van H. E. Mog. de Heeren Staten 's Lands van Vriesland, aangaande de Propositie der Erflijke Devolutie van het Stadhouder-Capitein- en Admiraalschap-Generaal v. Z. D. H. den Heere Prince van Oranje en Nassau, zoo in de Manlyke als Vrouwlyke linie. Gedaan A. 1748. (Tegen den voorslag) (2).

Doelisten — *Acht-en-veertigers*. — Request van Raap. Vorderingen: 1 Afstaan der posterijen (3),

(1) J. J. Teling v. Berkhout, *De mutata a Guilielmo IV regiminis forma in Reipublicae Foederati Belgii provinciis post rerum conversionem* A°. 1747 (Amstel. 1839). Zie ook de hiervoren aangehaalde Oratie van Thotz.

(2) *Brieven van Candidus*, II. 353—365. Bijlage A.

(3) Verg. wegens de geschiedenis der posterijen in Nederland, het *Dagverhaal der Handel. v. het Vertog. Ligchaam*, 12, 13 Januarij 1801.

» overal tot dusverre een *douceur* voor Regentenkinderen, dien een regeerende Burgemeester het veelal in de wieg tot een pillegift schonk," (1) ter beschikking van den Prins; 2 begeving der ambten aan geene, dan geboren en genaturaliseerde burgers; 3 herstel der voorregten en vrijheden van Gilden en Schutterijen. — Afschaffing der pachters van de belastingen. — *Collecte.* — Geweldige opschuddingen; plunderingen. — Oorzaak der beroerten (2).

» De toen (1747) voorgevallene omwenteling — was wel meest, zoo niet eenig en alleen toe te schrijven aan die *onwettige Magistraatsverkiezingen*, welke een volstrekte familie-regeering, en een daaruit noodwendig voortkomende — in allen opzichte zeer drukkende aristocratie hadden ingevoerd." (3)

Propositie van Zijne Doorluchtige Hoogheid tot redres van den Koophandel, 27 Aug. 1751 (4), (na ingenomen advies van de kundigste kooplieden, zoowel aan de Staten-Generaal, als aan die van Hol-

---

(1) Bilderdijk, *Gesch. d. Vaderl.* XI. 122.

(2) L. C. Valckenaer, *Oratio de rerum Belgicarum vicissitudine* (1749). » Dubito, Populares, an aliunde major Reipublicae — imminuerit calamitas. — Nulla rerum Europaearum, nulla humanitatis notitia, nulla rerum civilium, nulla juris et aequitatis" (vóór 1747).

(3) *Bedenkingen over het aanstellen van Regenten in een vrij Gemeenebest*, Amsterdam, 1787, bl. 79—81. » Voor de zonen dezer aanzienlijke Aristocraten werden, terwijl zij nog in de wieg lagen, de voordeeligste bedieningen reeds bij voorraad bestemd, en men zag niet zelden, dat een gewichtig ampt of zeer aangelegene staatscommissie, het *huwelykegoed* van derzelver dogteren uitmaakte."

(4) *Nederl. Jaarboeken*, 1751; bl. 894 volgg.

land.) — Oorzaken van den aanwas van den Nederlandschen koophandel; 1 Natuurlijke, 2 Zedelijke, 3 Toevallige. — Tot de *natuurlijke* bragt de Vorst 1 onze ligging; 2 onze wateren; 3 de ongenoegzaamheid van het territoir, door *vlijt* vergoed. — Tot de *zedelijke* 1 de vrijheid van godsdienst. »Onder de moreele en politieke oorzaaken mag men stellen de onveranderlijke maxime en *fundamenteele grondwet* van de vrijheid omtrent de verschillende godsdiensten, en deeze tolerantie en conniventie altoos considereeren, als het kragtigste middel om vreemde ingezetenen uit de omliggende Landen herwaards ter woon te trekken, en daarmede deeze Provintien te bevolken." (1) — Voorts 2 de politieke vrijheid (2); 3 de gelijkmatige administratie van de Justitie, die, zonder aanzien des persoons, aan rijken en armen, burgers en vreemdelingen bedeeld wordt; 4 geschikte handelswetten; 5 goede trouw, »met welke de Staat altoos zich heeft beijverd, om zijne aangegane verbintenissen te vervullen."

Tot de *toevallige* oorzaken eindelijk der opkomst en uitbreiding van den handel rekende Willem IV de werkeloosheid der vreemde Natiën; 2 buitenlandsche beroerten; 3 den oorlog met Spanje.

---

(1) Van der Marck. *Lection. Academ.* T. II. (Groningen, 1772) Fasc. I. p. 124 sqq. (Van Goens) *Politiek Vertoog*, bl. 316.

(2) Kluit, *Iets over den laatsten Engelsch. Oorlog*, bl. 291, 299. W. E. Engelen, *De Propositionibus* Guilielmi IV (Utrecht, 1840). L. C. Valckenaer, *Oratio de rerum Belg. vicissit.* »Reipublicae fulcra, Mercatores, omnibus praerogativis excitandi — peregrinas merces, quae *luxuriae* sint fomites, Belgio prohiberi patiantur."

»Waarom is de Propositie van dien goedwilligen Vorst blijven slaapen?

Het is twee-en-dertig jaaren geleden, dat Prins Willem de IV een voorstel heeft gedaan tot opbeuring van onzen koophandel en scheepvaart. — *Wat is er aan gedaan?* Niets. (1)"

Verandering in de Regering der verschillende gewesten (2), ten gevolge der verheffing van den Prins Erfstadhonder. De deswege betrekkelijke Reglementen *als fundamenteele en permanente wet* (3) bezworen.

Bij hetzelfde formulier van eed de *geheimhouding* opgelegd van hetgeen ter Staatsvergadering zoude worden verhandeld en besloten. — Halve maatregelen, te weinig doortastende.

Lodewijk Ernst, Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel, Veldmaarschalk.

Minderjarigheid van Prins Willem V. *Prinses* Anna Gouvernante. — (12 Jan. 1759.)

Begin van den zevenjarigen oorlog. Engelsche partij (4). Fransche partij. Verdeeldheid in de Staats-

---

(1) R. Vryaarts *Brieven*, 9e St. bl. 54; 5e St. bl. 201.

(2) Over Groningen Mr. T. P. Tresling, *De Warven en Hoofdmannen-Kamer* (1839), bl. 127 volgg.

(3) *Capellen Regent*, Leyden, 1779, bl. 35, 36. In Gelderland, Utrecht en Overijssel terugkeer tot de orde van zaken, welke onder Willem III had bestaan.

(4) De vierjarige Erfstadhouder Ridder van den Engelschen Kousenband. Brief van een Regent in dato 7 Junij 1752. Van der Aa, *Leven v.* Willem V, 1e D., bl. 143.

vergadering. Neutraliteit (1756). *Protest* der Ridderschap en der drie kleine steden Edam, Medemblik en Purmerende. *Contra-protestatie.* — Twist tusschen de Prinses Gouvernante (1) en de stad Amsterdam. — »Oorlogschepen, Mevrouw! Oorlogschepen zijn er noodig!

Het was voor de Gouvernante een *point d'honneur* geworden, niet te bewilligen in Equipage ter *zee*, zonder een vermeerdering van *troupen*." (2)

Hoofdgebrek van het Stadhouderlijk Bestuur: een *Eminent Hoofd*, verantwoordelijk, niet door Ministers (3) of Agenten gedekt en onschendbaar; blootgesteld aan miskenning en hatelijke aanvallen, zelfs van de zijde van hen, aan wier zorgeloosheid of onwil het verval der zaken meest te wijten was. — Aan dringende aansporing tot herstel der Zeemagt hadden de Gouvernante en de Raad van State het niet laten ontbreken. —

Petitie van oorlog voor den jare 1757.

»Het is een stokreegel van de Voorouders geweest, dat de Republicq niet bestaan, nog zich

---

(1) Geschillen met Friesland over de Militaire Jurisdictie, met de stad Zwolle over de Magistraatsbestelling; ook met Haarlem.

(2) Kluit, *Iets over den laatsten Eng. Oorlog*, bl. 9—15.

(3) Van Goens, *Politiek Vertoog*, bl. 58. »Dat in eene gemengde Regeeringsvorm, als de Engelsche, eene altoosdurende en gelykvormige *oppositie* — wezentlyk *onafscheidelyk* is van de Constitutie — daar zy noit tegen den Koning, maar alleen *tegen zyne Ministers* met name gericht is. — Daar integendeel in ons Land — *alles* — altoos — gerekend wordt — door den Stadhouder zelven gedaan te zyn, *alle blaam direct op den Stadhouder vervalt.*"

maintineeren kan zonder Alliantien, zonder Militie, zonder Frontieren en zonder Vloot.

Dat de Petitie tot den aanbouw van 25 schepen van linie, den 4 October 1741 gedaan, om een begin te maaken van het herstellen van 's Lands Zeemagt, tot nog toe niet gebragt heeft kunnen worden tot *conclusie.*" (1)

Petitie van 1758. »Indien geen meerder ijver voor dit werk in het toekoomende getoont word, is het niet waarschijnlijk, dat de 25 schepen ooit te gelijk exteeren zullen." (2) Nog in 1766 herinnerde de Raad van State aan de »bijna vergeete" *Petitie* van 1741.

Voogdij (3) *van Prins* WILLEM V, *door de Prinses Gouvernante opgedragen aan den Hertog van Brunswijk, en acht Heeren benoemd* »tot het werk der Educatie." 1759—1766 (8 Maart).

Diep verval der West-Indische koloniën. — Op-

---

(1) Verg. mede Mr. J. C. DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, V. 328 volgg. Aldaar bl. 249 over de begeving van ambten aan minderjarigen bij de Admiraliteit te Amsterdam.

(2) R. VRYAARTS *Brieven*, 2e St. bl. 62—87, 99.

(3) *Tutele.* Acte van 21 Mei 1755. VAN DER AA. *Leven v.* WILLEM V. I. 167. Opvoediog »schandelyk verwaarloosd." BILDERDYK, *Gesch. d. Vaderl.*, XII. 23. W. E. DE PAAPONCHER, *Spreuken, opgaven, overweegingen* enz, bl. 64—67. »Is het niet — deeze *opvoeding*, welke eene der voornaamste bronnen werd van alle de onheilen, die sedert over den ongelukkigen Vorst en zyn Huis gekomen zyn? (1810) Zie wijders Prof. TYDEMAN op BILDERDYK, t. a. p. bl. 226.

stand der Negers. Petitie A. 1763 *tot secours en behoud van de Colonie de Berbice.* (1)

Resol. der Staten-Generaal 1 Aug. 1763. Missive van den Gouverneur der volkplanting — »zich beklagende, dat *zeedert nu ruim twee jaaren* — den zwakken en slegten staat van de Militie, Fortresse enz. *aan de Heeren Directeuren* van de voorn. Colonie wel geduurig hadde voorgesteld, en om versterking verzogt en aangehouden; *maar dat tot nog toe niet daarin voorzien was geworden*, waarvan de droevige gevolgen alsnu wierden ondervonden." (2)

Geheimhouding wegens het koloniaal bestier, in handen van eenige weinige personen. (3) — Klagt der Gedeputeerden van Gelderland. »Dat niet ongenegen waren met haare Bondgenooten te concurreren (tot den noodigen onderstand in schepen en manschap ter beteugeling van den opstand in Berbice); maar dat zich moesten beklaagen, dat aan haar, schoon zij mede de octrooijen verleend hebben, *zelden of ooit eenige openinge* werd gedaan van de gesteldheid van de Colonien." Het kwam hun niet meer dan redelijk voor, dat (4) »wanneer men ook van hen adsistentie wilde reclameeren, — *zij van tijd tot tijd, omtrent de situatie en behandeling van die Coloniën wierden geinformeert.* Zij

(1) De Jonge, V. 363 volgg.

(2) R. Vryaarts *Brieven*, 1e St. bl. 171.

(3) T. a. p. »Aan wien was de erbarmelyke staat van die Colonie te wyten? — aan de Directeuren: en wie waren de Directeuren? — de Pensionaris van Amsterdam, en eenige andere Heeren" (bl. 172).

(4) T. a. p. bl. 176, 178.

eischten daarom zoodanige mededeelingen voor het vervolg »*van jaar tot jaar.*" — Die van Utrecht wilden meer. Zij verlangden een opzettelijk onderzoek (1) naar de ware oorzaken van het gebeurde. — Zij wenschten de toekomst tegen de herhaling dier treurtoonelen gewaarborgd te zien. — Er moest zorgvuldig worden nagegaan, »of de ondervinding geen *defecten in het Reglement zelve* (op het beleid der koloniale Regering) geopenbaard had:" hetzelfde moest »ten opzichte van de andere Coloniën van den Staat hoe eerder zoo beter" worden gedaan, »ten einde, zoo wanneer iets aan de goede constitutie daarvan mogt ontbreeken, daartegens *bijtijds*" konde worden gewaakt, opdat men in het vervolg niet genoodzaakt wierd tot zulke »extraordinaire en kostelijke middelen als — *ten reguarde van de Colonie de Berbice.*" (2) — Harde bestraffing der muitelingen. — Medelijden van den jeugdigen Willem V met het droevig lot der negers, wier opstand hij verschoonlijk achtte (3); hebbende hij een afgrijzen van de slavendienst.

---

(1) De Hertog v. Brunswijk besloot zijn verslag van 15 Oct. 1765 wegens de in Berbice herstelde rust met den wensch, dat die rust mogt » werden gemaintineert, zoo door het in staat houden van een genoegzaam getal *Militie*, als door het onderhouden en administreeren van een goede *Politie* en *Justitie*, en dat, door het hetengelen van het *misbruik der al te arbitraire magt der Planters over de Slaaven*, de oorzaak tot een nieuwe opstand mogt werden voorgekomen, *opdat alle de kosten — niet te vergeefsch gedaan mogen zyn.*"

(2) R. Vavaarts *Brieven*, t. a. p. bl. 181, 190.

(3) Van der Aa, *Leven* v. dien Verst, I. 220, 199. — Wil-

Petitie van den Raad v. State A. 1764. Achterstallige *subsidiën*, »aan vreemde Princen, bijzonderlijk aan Rusland, verschuldigd (1). Het geeft alomme een denkbeeld, 't zij van 't onvermogen, 't zij van de kwade trouw van de Republicq."

Aandrang van den Raad van State tot hervorming. Petitie v. 1765. — »De naaderende meerderjarigheid van Z. H. den Heer Erfstadhouder van alle de Provincien, en zijne medewerking zullen moeten worden afgewagt, eer men een zaak van zooveel importantie, als is het bezorgen van een *solide consistentie* en van een bedaarde *activiteit* aan het verzwakt ligchaam van de Republicq, hoopen en te gemoet zien mag."

Petitie v. 1766." De Raad wenscht vieriglijk, dat de Epoque, die Zijne Hoogheids meerderjarigheid in zijn leeven maaken zal, teffens mag worden een *Epoque* in de geschiedenissen, *vanwaar men den aanvang van 's Lands herstelde magt en luister telle*. Maar daartoe is de medewerking van hun, die deel aan de Regeering hebben, nodig. *Harten en handen moeten vereenigd worden*. De naamen van *Prinsgezind* en *Staatsgezind* moeten dezelve beteekenis krijgen, of liever geheel verbannen worden." (2)

LXIX V naam 9 Maart 1763 zitting in de Vergadering van H. H. M. en van den Raad v. State, na aflegging van den eed van *secretesse*.

(1) VRYAARTS *Brieven*, 2e St. bl. 105.

(2) VRYAART, 2e St., bl. 119 volgg. 127, 196.

Willem V meerderjarig (1766).

Petitie v. 1767. Z. H. aan het hoofd van den Raad van State. »Nogtans zal de Raad mogen vertrouwen, dat haare verzoeken en haare aanmaaningen ten minsten die attentie meriteeren zullen, dat men er op antwoorden en zich rondborstig expliceeren zal."

Petitie v. 1769. »Zij (Z. H. en de Raad van State) wenschen vieriglijk, dat *een meer imminent gevaar* (1) haar nooyt mag noodzaken, om niet zoozeer den toestand van de Financien, als wel *het indispensabel behoud* van al wat dierbaar is, in agting te nemen."

In de Petitie van 1770 wordt gezegd, dat het »een verkeerde staatkunde zoude weezen, de noodige *defensie* en *bescherming* te negligeeren, om de *finantiën* te sterken (2); dat 's Lands Zeemagt »zig bevind in eene *beklagelijke* situatie; — dat wel gelieven te considereeren, en nimmer, ook in 't midden der vreede, hoe gerust die niterlijk schijnen mag, willen vergeeten, dat het vertrouwen op de Goddelijke Voorzienigheid altoos moet gepaart gaan *met het gebruik der middelen*, welke dezelve, gewoon door middelen te werken, aan de hand geeft, in welken zin de Voorouders geen gepaster lesse

(1) *Petitie* v. 1770. Verkeerd begrip, »*dat het altoos nog tyds genoeg zoude zyn*, wanneer eenig *reëel* gevaar zoude mogen worden ontdekt of opkomen."

(2) Vriaart, 3e St. bl. 39 volgg. 43—45, 46, 49, 52.

nagelaten hebben, als te *waken* terwijl men op God vertrouwt: *Vigilate Deo confidentes.*"

Vermetelheid der Barbarysche en Maroccaansche zeerovers (1). »Niet minder te apprehendeeren, dan de totaale ruine voor de commercie in de Middellandsche zee." — Tweedragt. — *Equiperende* — *Non-equiperende* Provincien (2). Strijdige inzigten. Zeemagt. — Landmagt. — Herinnering aan de gulde spreuk van de Republiek, *Concordia res parvae crescunt.* — Petitiën van 1775 en 1776. Vermaning tot »inschikkelijkheid en onderlinge harmonie en toegevendheid;" tot opbeuring van »de zoo laage en zwakke gesteldheid" der Land en Zeemagt. (Zoo zij verhopen, *voor de laatste maal*). *Petitie* v. 1777. »Dat een Staat, die genoegzaam *weerloos* is, zig zelve niet kan doen respecteeren; en daarom ook van vriend nog van vijand ontzien; *maar — het uiterste gevaar loopt, om van alles berooft te worden.*" (3) — *Petitie* v. 1778. Nogmaals waarschuwing tot tijdige bevestiging van 's Lands middelen van verdediging, om »den toeleg van eene *totaale overheersching* te kunnen voorkomen of — verijdelen."

Gebrekkige Regeringsvorm. *Vijf-en-vijftig* ste-

(1) *Petitie* v. 1774; ook *Petitie* v. 1770. Vaderl., t. a. p. bl. 60—62.

(2) Rendorp, *Memorien*, I. 47. »Zoo de Petitie de zaken van de zee betreft, is Holland dadelyk gereed; Zeeland en Friesland dralen ook niet; doch is de Petitie gedaan tot verbeetering of vermeerdering der Landmacht, zoo zyn de eerstgenoemde zoo ongereed, als de andere het gewoonlyk voor de Zeemacht zyn."

(3) Vaderl., 3e St. bl. 64—68, 71, 80.

den, stem in Staat hebbende, behalve de Ridderschappen en andere Leden van Staat, gelijk in het Sticht van Utrecht de Geestelijkheid of het eerste Lid der Geëligeerden. (1) — In de VII gewesten het bestuur aan meer dan *twaalfhonderd* personen vertrouwd. — »Ongemeene *langdradigheid* der Staatswijze deliberatien over alle onderwerpen, die van eenig belang zijn. — Nadeel, daardoor menigmaleu aan gewichtige negociatien toegebracht." (2) Schadelijke uitwerking der raadplegingen met gesloten deur; mistrouwen, door uitstrooiselen van eene slecht onderrigte, half-vrije drukpers vermeerderd. — »Zeer weinige menschen kennen de *Constitutie* van ons Land, en zeer weinige weeten ook hoe het met het *bestier* toegaat. Daarbij is 't niet wel mooglijk, aan anderen daarvan kennis te geeven zonder Staatsstukken bij de hand te hebben, door welke men hetgeen men zegt, bewijzen kan. — Om die reeden is het, dat het zoo gemakkelijk is, om der gemeente *een rad voor de oogen te draaijen*." (3) — Knn-

(1) Van Goens, *Politiek Vertoog*, bl. 306. Rendorp, *Memorien*, I. 46. »Het kwaad — *is voornaamlyk voortgekomen uit onze Regeeringsform*."

(2) Van Goens, *Politiek Vertoog*, bl. 305. — Beperkende lastbrieven aan de afgevaardigden ter Generaliteit verstrekt. Gelderscbe Instructie 17 Oct. 1750. P. Paulus, *Verklar. d. Unie v. Utrecht*, III. 92—130. — R. Vryaarts *Brieven*, 2e St. bl. 100. »In den tijd dat Aitzema zyne *Zaaken v. Staat en Oorlog* uitgaf, was het nog de mode van *authentyke* Staatsstukken in het ligt te brengen. Daardoor werd de goede gemeente in staat gesteld, om *ware* kennis van vaderlandsche zaken te krygen."

(3) Vryaarts *Brieven*, 2e St. bl. 190 volgg.

dige, wetenschappelijk gevormde Regenten schaarsch; baardelooze Leden van Staat (1) op het kussen zittende, hielden, zoo veel zij konden, de verlichting der Natie tegen. — Bevoegde beoordeelaren gingen daarom voort te betoogen, dat de jonge lieden aan de Hoogeschool niet alleen in de regten, maar ook in de grondregelen der ware en werkdadige Staatkunde moesten worden onderwezen. »Een in dier voege geoefend Regeerder," zeide men, »is immers alleen den naam van eenen *Politiek* waardig, en niet hij, wiens hoofdoogmerk is, op de voordeeligste zoogenoemde Commissien te azen, en daardoor zijn eigen voordeel meer, dan het gemeene welzijn te betrachten." (2)

Deze woorden las men in eene prijsverhandeling over eene stof, welke niet zoozeer der Regering, als wel elk ingezeten na aan het hart lag, te weten, de middelen ter bevordering van den bloei des koophandels. — Eene gelijktijdige klagt, met aanduiding van den weg, langs welken de toestand van

(1) Valckenaer, in de hiervoren gemelde Oratio; »Non panci divitum et Potentum *filioli*, a teneris fatua matrum indulgentia corrupti, mittebantur in Academias Belgicas. Postquam cute *bene curata*, suo fastu quodam arrogantes, civium cum fastidio plateas per aliquot annos nitidi perambulaverant, *derepente* titulis amplis, etiam (proh pudor!) a nostro ordine hominum, honestati, muneribus et civitatibus regendis admovebantur; corpus quidem *utilissimis saltationibus* exercitati, *sed mentis paene vacui.*"

(2) Mr. H. H. van den Heuvel, Griffier in het Hof Provinciaal van Utrecht (1775). Bekroonde Verhandeling in het XVIe Deel van de Werken der Haarlemsche Maatschappij. Kluit, *Iets over den Engelsch. Oorlog*, bl. 340, 351, 352.

het Academisch onderwijs kon worden verbeterd, kwam voor in een ander, bekroond geschrift over een niet minder aller belangstelling wekkend onderwerp. De schrijver (1) had met name drie klassen van jongelingen op het oog, wier invloed te eenigen tijde »*der gantsche Natie een plooi ten goede*" kon en moest geven. Hij bedoelde de toekomstige »Staatsmannen of Regeerders, Godgeleerden en Advokaaten," — en sloeg als een zeer nuttigen maatregel voor de benoeming van »eene *Commissie*, jaarlijks gelast om op het gedrag, naarstigheid en vorderingen der studenten een gepast onderzoek te doen, bekleed door de voornaamste en kundigste Leden van den Staat. — Welk een naaryver, dacht hij, zou er ontstaan, indien zoodanige *Gecommitteerden* en den Souverein verbeeldende Leden van Staat, op de Hooge Schoolen eenige eerbewijzen, even gelijk op de laagere schoolen geschied, konden uitdeelen; en, in hun *raport* aan de Staaten, deeze en geene jongelingen, wier studeertijd ten einde was of liep, als zoodanige voorwerpen aanpreezen, welke de aandacht en begunstiging van den Souverein verdienden! De Hoogleeraaren zouden zich een gedeelte der eere, door hunne leerlingen verworven, toereekenen; dit zou hunne eigene naarstigheid en oplet-

(1) Mr. H. Calkoen, *Verhandeling over het voorkomen en straffen der misdaaden* (1777), bl. 55—65. — Rendorp, *Memorien*, II. 132. »Het is noodlottig, dat in ons Land, de Jeugd zoo weinig opgeleid word tot de kennisse van zaaken van Staat, en de behandeling derzelve" (1790). *Geschied- en Letterk. Herinner.*, II. 31.

tendheid op dezelven, die nu, niet zelden, zeer gering is, aanmerkelijk vermeerderen." (1) — De behoorlijke opleiding der latere Regeringsleden rekende hij daarom zoo heilrijk, dewijl de achting voor hunne kennis en personele hoedanigheden den eerbied voor de ambten zelve zonde vermeerderen; dit zoude het vertronwen der burgerij, zoo noodzakelijk in alle maatschappijen, onwrikbaar vestigen; »geene beroerten, doodelijk voor den Staat, zouden te vreezen zijn." (2)

Naarmate meer en meer de gewoonte had plaats gegrepen, dat in de van rijkdommen overvloeijende Nederlandsche gewesten lieden van den vermogenden burgerstand een of meerdere zonen eene Academische (3), of andere beschaafde opvoeding gaven; naarmate die ouders zelve of hunne kinderen door vlugheid van bevatting, door wèlgeoefend verstand, door zucht tot letteren en kunsten uitblonken; naarmate vooral de behoefte aan gemeenschappelijke aan-

---

(1) Een der vrienden van Mr. H. Calkoen (bl. 59), stelde, onder anderen, voor, »de Hoogleeraaren met duuren eede te verbinden, geen studenten, in welke faculteit ook, te *promoveeren*, dan die zy in gemoede bekwaam oordeelden."

(2) Calkoen, bl. 60.

(3) Niet altijd beantwoordde de uitslag aan de verwachting. Van Effen klaagde, dat de zonen van kooplieden naar Hoogescholen werden gezonden, »waar zy, beweert hij, het gezond verstand welhaast bederven, — niets leeren dan hunne ouders veragten, en derzelver goederen, ten nadeele van ziel en ligchaam, door te brengen." — Die resultaten waren zonder twijfel voor de rust der Republiek gevaarlijker, dan wanneer eene loffelijke eerzucht den ijver voor grondige studiën had ontvonkt.

kweeking der wetenschap zigtbaar werd in meest alle provinciën en bloeijende, handeldrijvende steden door de achtereenvolgende stichting van nitnemend werkzame Genootschappen, wier uitkomsten aan het letterlievend pnbliek geregeld werden medegedeeld; naarmate derhalve het gebied van kennis onder eene welvarende burgerij was uitgebreid, hadden de bevoorregte geslachten levendiger dan ooit moeten beseffen, dat het behoud van hunne uitslnitende staatkundige bevoegdheid, zoo weinig strookende met de beginselen van eene Republiek en lijnregt verschillende van die der nabnrige Constitntionele Engelsche Monarchie, geheel afhing van de vraag, of zij hnnne mede-ingezetenen in verdiensten overtroffen, en beter dan deze, 's Lands regten en vrijheid zonden voorstaan; of zij bereid waren, eigenbaat te verzaken, en de grootmoedige voorgangers te zijn van een vrij Volk, dat nu en dan het bewnstzijn zijner kracht onmiskenbaar in woord en daad liet doorstralen. —

(*Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen* te Haarlem, 1752 (1); *Oeconomische Tak* dier Maatschappij, 1774; Genootschap van Teyler, 1778; *Concordia et Libertate* (2) te Amsterdam; Maatschappij van *Nederlandsche Letterkunde* te Leiden, uit vroegere vereenigingen gesproten, A. 1772: *Taal en Dichtl. Oefeningen* van 't Genootschap: *Kunst*

(1) Van Hamelsveld, *Nederl. Pandect.*, IV, XIV volgg. Lastdrager, *Proeve eener Gesch. van het Kon. d. Nederl.* IIe Deel, Bijlagen.

(2) (Calkoen) Oldenbarnevelds *Eer verdedigd.* Amsterdam, 1773, bl. 8, 297. »Zedert verscheide jaaren opgeregt: — zestig leden van allerley rang, vermogen en gevoelen." *Felix Meritis* A. 1778.

wordt door arbeid verkregen; Kunstliefde spaart geen vlijt, te 's Hage (1); Genootschap *pro excolendo jure patrio*, te Groningen, A. 1761 (2); *Zeeuwsch* Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen, A. 1768; Provincial *Utrechtsch Genootschap* van Kunsten en Wetenschappen, A. 1772; Octrooi A. 1778).

Er waren aanzienlijken, in wie de luister van hunne geboorte en het daardoor opgewekt gevoel van eigenwaarde te vuriger de begeerte naar hervorming ontstaken, hoe moeijelijker de worsteling scheen met de onverzettelijke zorgeloosheid hunner tijdgenooten. Reeds onder de minderjarigheid van den Prins Erfstadhouder gingen enkele jonge lieden tot dat einde een verbond aan, welks beloften zij in hun volgend leven standvastig vervulden. Bekend is het, dat de beide Heeren Capellen tot den Pol en tot de Marsch, nog aan Utrecht's Hoogeschool studerende, van Republikeinsche begrippen waren doordrongen, niettegenstaande de pogingen, die in het werk werden gesteld (3), om »zelfs bij de openbare lessen,

(1) Te Rotterdam, *Verscheidenheid en overeenstemming*, A°. 1760, 1770.

(2) Ook mag wel worden vermeld het Genootschap: *Floreant liberales artes*, hetwelk de, door Calkoen in 1777 beantwoorde, Prijsvraag uitschreef: *Welke zyn de beste schikkingen omtrent het straffen der misdaaden in eene welgeteelde Maatschappy: met eene byzondere bepaaling op deeze Republiek.*

(3) *Memorie van den Heere* van de Marsch (Duinkerken, 1791), *Voorbericht*, bl. XV. F. A. van der Kemp, *Hist. der Admissie in de Ridderschap v. Overyssel*, van Jr. J. D. van der Capellen (1785), bl. 27, 28.

der jengd het leeren kennen van de plichten eens vrijen Nederlanders te onthouden."

Hooren wij het verhaal van den Heer VAN DE MARSCH, slagtoffer van zijne lnid verkondigde, om lief noch leed verloochende theoriën.

» Gedurende wij (1) (de schrijver en zijn bloedverwant, de latere Heer TOT DEN POL), ons bezig hielden met het Natuur- en Volkenrecht, hadden wij weldra een bezef der waarheid van de, voor alle dwingelanden zoo gehate leer: *dat het Volk niet was geschapen voor de Regeerders, maar deze voor, en om 's Volks wille.* Dat geene menschelijke instellingen voor wettig knnnen gehonden worden, zoo dezelve niet gevestigd zijn op *het recht der natuur*, op derzelver nuttigheid, en op de ware belangen der volken. (2) — Dat, wanneer eene ingevoerde wijze van bestier schadelijk of strijdig bevonden wordt met de ware belangen van een Volk, hetzelve alsdan bevoegd is, om die te verwerpen; ja, om deszelfs last, aan zijne vertegenwoordigers gegeven, in te trekken; dat hetzelve insgelijks gerechtigd is,

---

(1) R. J. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH, *Memorie*, bl. X volgg.

(2) Beoefening van het Natuurregt, gelijk ook van het algemeen Staats- en Volkenregt, volgens H. DE GROOT en diens Commentatoren; volgens THOMASIUS, HEINECCIUS, BURLAMAQUI, WOLFF, VATTEL. School van M. TYDEMAN te Utrecht, PESTEL te Leiden, CRAS te Amsterdam. Invloed van E. LUZAC te Leiden, vertolker van WOLFF. Verkettering der Hoogleeraren VOGET te Utrecht en ENGELHARDT te Groningen, aanhangers der stellingen van LEIBNITZ en WOLFF. VAN HALL, *Regtsgel. Verhandel.*, bl. 256. — CRAS, *Bedenkingen en bezwaren over den Eed* (1795), bl. 81. »Ja zeker! *het geluk des Volks is de hoogste Wet.*"

zich tegen de wederstrevers te verzetten. — Dat de wil des volks steeds de hoogste wet moet zijn voor de Regeerders en voor diegenen, die geregeerd worden, als de onveranderlijke richtsnoer van het *gezag* der eenen, en van de *gehoorzaamheid* der anderen. — Wij begrepen, dat de leden eener Maatschappij — van de bestiering der Regeerders eene regelmatige rekenschap behooren te vorderen, daar het onbetwistbaar zeker is, dat, zoo dezelve hiertoe *niet* gehouden worden, de geweldenarij ongemoeid tot alles in staat geraakt; — dat geene Maatschappij den naam van *vrij* verdient, wanneer zij niet zelve, of, door hare gemagtigden, het recht uitoeffent, om hare vertegenwoordigers te kiezen, en wanneer deszelfs leden verzuimen, de middelen, die ter verdediging noodig zijn, zelven op te vatten."

Met deze en andere grondregelen vergeleken de beide hooghartige jongelingen den »*jammerlijken*" toestand der Republiek, en namen »het onherroepelijk besluit, om, wat hun ook mogte overkomen, het niet bij eene enkele *beschouwing* — te laten berusten, maar, om ter gelegener tijd, *de overweldiging te keer te gaan.*" (1) — Spoedig zoude blijken, hoe Capellen tot den Pol woord hield.

Geldersch Edelman van afkomst, doch na vele geschillen en tusschenspraak des Stadhouders, in de Ridderschap van Overijssel beschreven, spreidde hij, bereids vóór zijne toelating ter Staatsvergadering, zijn fieren, onbuigzamen aard, maar ook zijne schran-

(1) Bl. XIV der *Memorie* van den Heere van de Marsch.

derheid en schitterende talenten ten toon (1769 tot 1772). — Zijne kernvolle adviezen, sedert op den Landdag uitgesproken, en met den druk gemeen gemaakt; zijne geschriften, in 't bijzonder, zijne aanmerkingen op vertoogen, uit het Engelsch overgebragt; zijne volharding in den schoonen strijd voor de afschaffing der vernederende Drosten-diensten wekten de geestdrift der Natie, en verzekeren aan Capellen's naam in de geschiedenis der grondwettige vrijheid, nevens de dankbaarheid van hen, voor wie hij lange jaren verdriet en beleediging verdnurde, de hnlde der nakomelingschap. (1)

Den toehoorder van den grijzen Hoogleeraar Trotz meent men in Capellen te herkennen, als hij het verschil tusschen *grondwetten* en *gemeene wetten* aldus bepaalt, »dat het wezenlijk onderscheid tusschen de eerste en de laatste hierin bestaet, dat de eerste uit haren aert onveranderlijk zijn, en in geene gevallen, hoegenaemd, eenige uitzonderingen of opschortingen dulden;" uitzonderingen, welke hij *misbruiken* noemt, »met den naem van *dispensatien* vernischt." — Hij vermaant zoowel den Stadhonder als zijne Mede-Regenten tot de stipte naleving van

(1) De schrijver der *Staatkundige partijen in Noord-Nederland*, bl. 259, kent aan van der Capellen meer *schranderheid* en *doorzigt* toe, dan aan den Markies de Lafayette, maar gispt in hem »*evenveel onvoorzigtigheid* en *voorbarigheid*." Zie deswege den Heer J. C. W. Quarles van Ufford, *De vi rationum externarum in domesticam Patriae nostrae conditionem, inde a controversia M. Britanniae cum coloniis suis Americae Septentrionalis, usque ad foedus nostrum cum Francia d.* 10 *Nov.* 1785 (Leiden, 1844), p. 157 sqq.

de »eeuwig blijvende letter der wet," ook in schijnbaar min belangrijke gevallen. — »Het verwaerlozen, merkt hij aan, eerst van de geringste pointen van eenige Grondwet, brengt vervolgens al de overige in 't zelfde gevaer. 'T is aen dit ongevoelig *voortkruipend* veronachtzamen dier instellingen (1), door welker middel men de gepaste verdeeling en bepaeling der Magt in de Burgermaatschappij voor altoos scheen en dagt verzekerd, en op eenen onwrikbaren voet gevestigd te hebben, dat men het verval en de onbestendigheid van zoo vele vrije Regeringen heeft te wijten." (2)

In den ruimsten zin wilde Capellen openbaarheid der Staatsaangelegenheden. »Ridderschap en Steden, zegt hij, hebben raedzaem geoordeeld, dit alles in de *Secrete Capse* te sluiten. — Welken weezenlijken dienst die *Secrete Capse*, ook in dit geval, den Lande doet, betuig ik niet te vatten." (3) Het kwam hem voor, »dat men het Volk doorgaends te blind in zijne eigene zaaken houdt; dat de Drukpers, alleen vreeslijk voor hen (4), wier gedrag en

(1) »Het niet naarkomen der grondwetten, die de lyn trekken tusschen het Staats- en *Stadhouderlyk* gezag, en op welke alleen de vryheid en veiligheid dezer Natie rusten, moet, en zo men daerin voortgaet, zal de akeligste gevolgen nae zig sleepen" (1777).

(2) Capellen, *Regent*, bl. 20 volgg. Missive aan Z. D. H. 19 Feb. 1777 (Zwolle). *Memorie over het handhaven v. het Reglement op de Regeering*, 25 Feb. 1777.

(3) *Hist. der Admissie*, bl. 192.

(4) Van Haren, *De Geusen* (Zwolle, 1772), 5e Zang.

» O vrye Drukpers, weggebannen,
Gy schrik en geessel voor Tirannen,
En eerste stem daar 't volk is vry."

oogmerken geen openbaar onderzoek kunnen door staen, geen den minsten teugel duldt; zij kan niet ten deele vrij zijn; haer misbruik is onafscheidelijk met haer gebruik verbonden."

In stede van, gelijk zijne medeleden (1) der Ridderschap, alleen aan God verantwoordelijk te willen zijn, en zich als *Souverein*, niet als *representerend* te beschouwen, onderwierp hij zijne woorden en daden, die het licht niet schuwden, aan de uitspraak zijner Landgenooten. — »Onder den naem van een gebooren *Regent* niets anders zijnde dan een dienaer des volks, en in mijn geweeten overtuigd; dat mijne grootste misdaed zal bestaen in *gedwaeld* te hebben, geef ik elk vrijheid al mijne daeden, die ik in de hoedanigheid van *Regent* verrigt, zonder de minste toegevendheid ten toetse te brengen, om welken voor het oog van 't Publiek te verbergen, ik geene *Secreete Capse* begeer noch behoef." Die verpligting gold bij hem als vruchtbaar middel van verdediging en regtvaardiging; als een wapen, met

(1) »De Ridderschap van Overyssel heeft — van ondenkelyke alonde tyden af, eenen vryen onafhanglyken stand uitgemaakt, welke steeds de *halfscheid* van de Souvereine Oppermacht — *uit krachte van geboorterecht* bezit. Dies mag de Ridderschap nooit als een *representeerend* corps van iemand ter wereld aangemerkt worden. Zy kent geene *committenten*, en is — in zaaken van Regeering aan niemand, dan aan den Opperregeerder van alles eigenlyke rekenschap of verantwoording verschuldigd." — *Deductie voor de Heeren van de Ridderschap v. Overyssel, nopens de zaak van den Heer* J. D. VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL *en de Drostendiensten.* Gedrukt ingevolge Resolutie Hunner Edel Mog. van 2 Sept. 1783. Campen, 1783, bl. 3, 4.

hetwelk hij zijne tegenstanders onverschrokken te gemoet trad en gelukkig bestreed. Het was een hooger beroep op den regter, van wiens oorspronkelijke opdragt de Regering haar gezag ontleende. (1). — Door de Staatsvergadering van Overijssel, na gestadige dwarsbooming, met geregtelijke vervolging bedreigd en tevens hangende de in te stellen, doch nooit aangevangen strafvordering, bij voorraad van den Landdag nitgesloten, wendde hij zich van verbitterde ambtgenooten tot een minder eenzijdig oordeel. — Zijne adviezen en protesten werden gedrukt, en zóó groot was de bijval, dien zij allerwege vonden, dat niet alleen ten laatste VAN DER CAPELLEN, magtiger dan ooit door de toenadering der steden Zwolle, Deventer en Kampen, die op aandrang der burgerij (2) de zijde der Ridderschap hadden verlaten, onder algemeene toejuiching op nieuw 's Lands Raadzaal werd binnen geleid, maar ook de Ridderschap zelve genoodzaakt het stilzwijgen te breken, en in eene breede *Deductie* de gronden van hare handelingen voor de Natie bloot te leggen.

---

(1) »Ik begreep, dat ik my by de Natie, aan welke ik my in de hoedanigheid van Regent *wel degelyk* rekenschap schuldig erken, niet beter kon verantwoorden." *Voorrede* voor de *Verzam. v. Stukken*, Leyden, 1775. Voorrede voor R. PRICE, *Aanmerking. over den aert der Burger-Vryheid.*

(2) CAPELLEN, *Regent*, bl. 383. *Resolutie van de Meente der stad Zwolle*, 22 Maart 1781, bl. 387, 461. *Resolutie van de Meente*, 5 April 1782, bl. 464 volgg. *Extract uit de Concordaten van Raad en Gemeente der stad Deventer*, 17 Oct. 1782; *Campen*, 18 Oct. 1782, bl. 478. De uitsluiting van den Heer VAN DER CAPELLEN duurde van 27 October 1778 tot 1 November 1782.

Hiervoren is het gevoelen van Capellen's Leermeester, Trotz, wegens het nut der openbaarheid, en de grenzen der magt van de Staten, door Grondwetten omschreven, medegedeeld. — Opmerkelijk is het, dat twee voorname schrijvers, vurige aanklevers van het Stadhouderlijk Huis, bijna gelijktijdig, even vóór en ná den vrijheidlievenden Edelman den overmoed der Provinciale Souvereiniteit te keer gingen; hierin van Capellen verschillend, dat zij den strijd voerden niet tegen adellijke, maar tegen stedelijke overweldiging. — De eerste, S. H. van Idsinga, Raadsheer in het Hof van Groningen en Ommelanden (1), leerde in het jaar 1758, dat de gronden der Regering rustten in een verband tusschen Overheden en ingezetenen met *wederzijdsche verpligtingen* (2), volgens hetwelk »de *Oppermacht*, onverdeelbaar, voormaalen bij de *Landsheeren*, thans bij de *algemeene Ingezeetenen*, en *uit derzelver naam* bij de Heeren *Staten* en *Stadhouderen* vertoond en bekleed, een regelmatigen invloed op alles had, en ieder in zijne betrekking aan zekere wetten en bepalingen onderworpen was. De verwaarloozing dier gronden, de verbreking van dat verband, was de

(1) *Het Staatsrecht der Vereenigde Nederlanden* (Leenwarden, in fol.) Voorreden, bl. II.

(2) Niet anders stelde Capellen: »De grondwetten zyn niet anders dan het plan en de wyze, waernaer het volk wil geregeerd zyn. Zy, die deeze bepaeling niet aennemen en het Volk liever onder eene slaefachtiger gedaente beschouwen, moeten ten minsten toestemmen, dat de Grondwetten het *contract* zyn, dat het Volk met zyne Overheid heeft aengegaen over de voorwaerden, op welke het zig aen haer zal onderwerpen" (1777).

hoofdoorzaak en aanleiding geweest » van alle onlusten en verwijderingen."

Dezelfde Raadsheer, zeven jaren daarna van het door wijlen WILLEM IV geleden onregt betrekkelijk het Markgraafschap van Veere en Vlissingen gewagende (1), voert het aanmatigend gezegde der Staten van Zeeland aan, die in 1733 hadden beweerd, — dat »aan het recht van de Opperste macht, of het zoogenaamd *Dominium eminens* niet alleen de *personen*, maar ook de goederen aller onderdanen onderworpen waren, en generalijk, *zonder eenige uitzondering*, alle het gunt in het lichaam van den Staat gevonden wordt." Hij verklaarde geen denkbeeld te hebben van eenig, veelmin van »zulk een opperrecht van eigendom, ten zij men 't zoo verstaan moest, dat de Staten alle hunne medeingezeetenen *als hunne lijfeigene gehooren slaaven of beesten reeckenden*." — Maar een tweeden »zetregel" liet IDSINGA mede niet onbeantwoord, naar luid van welken »*de volle Souverainiteit* (2), *onbepaalt en onverdeelt, zoo zuiver als die ergens weesen kon, in de Hooge Vergadering der Staten*

(1) *Staatsrecht*, IIe Deel, bl. 172 (1765).

(2) Even als 50 jaren later de Ridderschap van Overijssel, gingen de Zeenwsche Staten van het beginsel uit, dat zij niet gehonden waren, »*om aan iemant ter woerelt, als aan God almachtigh alleen, reekenschap van haar Regeeringh en gedragh te geeven:* gemerkt de Hooge Vergaderinge — *het geheele ligchaam van het volk verbeelt.*" IDSINGA, t. a. p. Bl. 177 spreekt hij van de bij velen »gelief koosde en getroetelde onafhangelycke *Souverainiteit der Steeden en kleine Burgerstaatjes.*" Bl. 159: »Steden, welker Magistraten zich *Souverainon verbeelden te zyn.*"

van Zeeland" berustte. »Indien," hernam hij, »het gevolg, ontleend uit de Souveraiuiteit, op deze wijze getrokken, doorgaat, kunnen de iugezetenen van deze Repnbliek waarlijk *niet* zeggen, IETS EIGENS te bezitten," en zijn onze Staten en *Magistraten*, »*want onder deeze zijn meede* AL VEELE NAA DUNNE VERBEELDINGE SOUVERAINEN," volstrekter Heeren, dan eenig Vorst.

De tweede, door zijne duidelijke, vernuftige en bevallige redenering veel gevaarlijker vijand der stedelijke en provinciale heerschzucht, ELIE LUZAC, tevens vinnig tegenstander der Heeren VAN DER CAPELLEN, voegt aan de Regenten hetzelfde verwijt toe, als IDSINGA, »dat zij zich van Magistraten tot Souvereintjes opwerpen; dat zij van de steden onafhankelijke Repnblieckjes willen maken," (1) en wijders, dat, zoo men sommigen gelooven wilde, de Leden van Staat, »*'t zij vergaard of niet*," alles konden bevelen, wat hun goed dacht; dat de burgers onder eene »*obedientia passiva*" lagen; dat 's Lands Staten, als zij het noodig vonden, »dezen of genen van zijne rechten en voorrechten mogten berooven. — Alle dwaalingen en ongerijmdheeden, welke geen vat zouden vinden, indien men op de Academie zich wat meer op de oorsprongklyke plichten van den mensch, op die *res divinae et humanae*, daar NOODT van spreekt, toegelegd had."

Het kwaad moest inderdaad hoog geklommen zijn, dat Mannen van eene, zoo onderscheiden staatknn-

(1) R. VRYAARTS *Brieven*, 7e St. bl. 84, 9e St. bl. 20, 21, 26 volgg.

dige denkwijze dien vijand ongeveer op denzelfden voet bestreden. — Maar, zoo wij Capellen hooren verkondigen wat vóór hem Noodt en Huber, wat Trotz (1) en Idsinga hadden betoogd, wat vóór hem in de *Schuite- en Jagtpraatjes*, na hem in R. Vryaarts *Openhartige Brieven* geleerd werd; zoo wij hem roem zien dragen op de belijdenis van een gevoelen, weleer door den Drost Schele (2) voorgestaan, terwijl overigens Capellen's gansche loopbaan, zelfstandigheid en eene weinig geëvenaarde vastheid van karakter aanduidt, zal het wel overbodig zijn de gewaagde gissing te wederspreken, alsof het lezen der geschriften van D^r. Price Capellen's prikkelbaren geest had verbijsterd, en hem tot een dolzinnigen bewonderaar gemaakt van eene overzeesche, onuitvoerlijke theorie.

Want, dat Capellen de oprigting van eene gewapende Burgermagt poogde te bevorderen, en zich verzette tegen de versterking van een staand leger, grootendeels uit vreemdelingen (3) zamengesteld; dat

---

(1) Over Capellen's betrekking tot Prof. M. Tydeman, nadat hij de Academie had verlaten, zie men Mr. H. W. Tydeman op Bilderdijk, II. 134.

(2) *Voorrede* voor Price, *Aanmerk. over den aert dor Burger-Vryheid. Hist. der Admissie*, bl. 204. » Waerlyk 't strekt tot eer een gevoelen te belyden, onder welks voorstanders een Schele — geteld wordt." Op Schele had zich ook de Beaufort beroepen (*Vrgheid in den Burgerstaet*, bl. 2, 103, 340).

(3) Hij eischte, dat Nederlanders » *by praeferentie voor vreemdelingen*" met hoogere en lagere krijgsbedieningen wierden begunstigd. *Advie over de Augmentatie der Land- en Zeemagt*, 2 Sept. 1775. Capellen, *Regent*, bl. 3.

hij, tot aanprijzing van zulk eene Nationale Militie, uitheemsche voorbeelden bezigde, was hem gemeen met Mannen van koel verstand (1), die destijds en later betreurden, dat »de overdaed en verwyfdheid een ontwerp van een Nationael Militair Kweekschool hier te lande" verhinderden. — In 1774 verscheen zijne, uit het Engelsch van AND. FLETCHER vertaalde *Staatkundige Verhandeling over de noodzaekelykheid eener wél ingerigte Burger-Land-Militie*. Ofschoon ten volle bewust, dat die instelling »*voor als nog niet navolgbaer*" was, wilde hij overwogen hebben, wat in dit vertoog al of niet in Nederland toepasselijk ware, en of het achtste artikel der Unie van Utrecht »*eene dode letter*" moest zijn. — Even weinig kan het bevreemden, dat hij reeds vroeg (2) tegen »het gedrogt der zogenaemde *Militaire Jurisdictie* in *civile* zaeken en *gemeene* misdaeden" te velde trok, die »een *imperium in imperio*" vestigende, den gewonen weg van Justitie stremde.

Altijd gedenkwaardig zal het tijdstip blijven, waarop VAN DER CAPELLEN in de Staatsvergadering zitting nam. Zooveel weêrklank vond nog nooit eene stem in Nederland; zulke onderwerpen kwamen nog nooit bij de burgerij ter sprake. — Grondwettige vrijheid;

(1) Verg. b. v. CALKOEN, *Over het voorkomen en straffen der misdaaden*, bl. 68, 69. »In *Zwitserland*, dat vrye Land, besteedt men dien tyd (na de Godsdienstoefening des Zondags) tot den wapenhandel. Kon men dit by ons invoeren," enz.

(2) CAPELLEN, *Regent*, bl. 11. *Advis over het verzoek van den Koning van Groot-Brittannië, om de Schotsche Brigade by leening voor een tyd te laten volgen — gedurende de tegenwoordige troubles in de Americaensche Coloniën* (16 Dec. 1775).

onschendbaarheid van de Staatsleden ter zake van het door hen, als zoodanig vrijmoedig uitgebragt advies (1); regt tot de mededeeling in druk van het gesprokene of geschrevene; inroeping van het oordeel der Natie; rekenschap aan dezelve verschuldigd; uitsluiting uit de Vergadering en weder-toelating aldaar; verdediging der regten van den mensch, hetzij blanken of zwarten, hetzij Overijsselsche landlieden of negerslaven (2), het werd door VAN DER CAPELLEN uit het eng vertrek van den Landdag ter tafel der openbare meening gebragt; een onwaardeerbaar geschenk, zoo slechts de tijden rustiger geweest waren.

Hetzelfde jaar, dat den Gelderschen Ridder tot Mede-Regent van Overijssel verhief, vestigde de aandacht op een veelbelovend achttienjarig jongeling uit Staats-Vlaanderen, nog student aan de Utrechtsche Hoogeschool. — Zoon van den Burgemeester van Axel, betoogde de begaafde PIETER PAULUS, bij gelegenheid der geboorte van den Erfprins van Oranje, WILLEM FREDERIK, in 1772 bij een opzettelijk geschrift het *Nut der Stadhouderlyke Regering*. Drie jaren later klonk de naam van den jeugdigen schrijver door het gansche Land, verbaasd en opgetogen

(1) VAN DER CAPELLEN's vervolging voor de Hooge Bank van Justitie van Overijssel, wegens » *taxatoire en ongemesureerde expressien.*"

(2) » Sommigen zyn slaeven voor hun leven; anderen voor eenen bepaelden tyd, en onze Boeren zyn 't gedunrende die twee dagen des jaars, op welke zy, even als de Negerslaeven in de volkplantingen, *allerlei* werk, 't veragtelykste niet uitgezonderd, voor de Heeren Drosten te verrichten *met straf en boete gepreet* worden." CAPELLEN, *Regent*, bl. 88 (13 April 1778; *Hist. der Admissie*, bl. 76; 8 Maart 1776).

over de *Verklaring van de Unie van Utrecht.* Hij verwierf een van dag tot dag toenemend gezag, gelijk aan dat van de eerste Leeraren van het Staatsregt.

Is er strijdigheid tusschen de uitgave van het *Nut der Stadhouderlyke Regering* en de vernietiging van het Stadhouderschap in 1795? Of schreef Pieter Paulus in goeden ernst? (1) Wie durft de opregte bedoelingen van den kundigen Zeeuw in twijfel trekken, die niet alleen de loftuitingen, maar ook de ernstige vermaningen, de hartelijke uitboezemingen leest, door sommige driftige voorvechters van den Stadhouder als *malitieus*, *indecent*, *oproerig* en *boosaartig* (2) uitgekreten?

Men overwege de volgende zinsneden over den heilloozen invloed der vreemdelingen, over den drom van vleijers, die den Stadhouder omringden:

» Onze Voorouders hebben altoos gezorgd, dat de Vorsten zich verbonden alle ampten en officien te geven aan lieden, die de *tale* spraken en woonachtig waren binnen de palen van dat Landschap, waarin zy eenige bediening waarnemen zouden. — Daar het zóóver met een Land gekomen is, dat alle de hovelingen *uitheemsche* zyn, niet alleen nauwelyks de tale van 't Land magtig, maar daarenboven in een oord geboren en opgevoed, waar de zeden, gewoonten en voorregten der ingezetenen hemelsbreed met

(1) Zie hierbij Kluit, *Iets over den laatsten Engelsch. Oorlog*, bl. 293, 296.

(2) Paulus Dobtsma. Deze ontzag zich niet P. Paulus een *broodschryver* te noemen, een *pasquillant*, die wel zoude zwygen, zoodra men hem een *brok in den mond wierp.*

die van dezen landaard verschillen, is het geen wonder, dat zulke kwalen inkankeren; — die, bemerkende, dat zy alhier een iegelyk niet naar hnn welgevallen kunnen *ringelen*, en nu en dan wel eens tegenstand werden geboden, hun best doen, om al znlke, die met den lagen geest van hun Vaderland bezielt zyn, in het bewind te plaatsen. — En, bleef het hier alleen by! — maar neen; dit is niet genoeg; men moet den Vorst een denkbeeld zoeken in te boezemen, dat men ook hier eenige anderc *gebruiken*, die zy herwaarts bragten, moest *invoeren*, — terwyl zy niet nalaten, hem dagelyks de strenge gewoonten, in hun Land gebrnikelyk, smakelyk te maken, en aldus het teder en zachtzinnig gemoed van den Vorst *af te trekken* van gedachten, die hem in 't oog der Landgenooten zóó beminnelyk maakten, en te doen overhellen tot hunne barbaarsche zeden."

»Wie, vraagt Paulus, betwist my de magt, om op eene *decente* en *opregte* (1) wyze den Stadhouder deze en gene wangebruiken — voor te dragen? Dit immers staat elk vry, en kan niemand kwalyk genomen worden."

Baatzuchtige oorblazers beijverden zich, den Prins te beheerschen. »Gave God, barst Paulus uit, dat de oogen van hen, die door eenig aanzienlyk gezag boven anderen uitblinken, eens zoover mogten open-

(1) Vryaarts *Brieven*, 4e St. bl. 26. »Waar is die oude ronde taale van onze Hollanders gebleeven? Waar die onbewimpelde rondborstigheid?" Lefrancq van Berkhei, *De Bataafs. Menschlykheid opgeheld.* (1804), bl. 306 volgg.

gaan, dat zy konden onderscheiden welmeenenden van huichelaars, met één woord het goede van het quade, en eens zóóver geraken, dat zy voor zulker taal, als wy zoo straks beschreven, doof waren, en een afkeer toonden van stootende lafheid; dat zy behagen schepten in de openhartigheid en gulheid — de eenige wyze, waardoor de Vorsten kunnen komen tot kennisse van het gebeurde, en een regt begrip krygen van den toestand der zaken in hunnen tyd!"

Wie kan aarzelen te gelooven, dat eene zuivere liefde tot de waarheid, tot het Vaderland en het Huis van Oranje de pen van P. Paulus bestuurde? Hij was geenszins blind voor de gebreken der Aristocratie. »Leert de Historie van dezen tyd niet, vroeg hy, dat de *Aristocratie* zo lastig, somtyds *lastiger* is dan de Monarchie?" (1) Hij doorzag de algemeene behoefte aan eenheid, aan een wèl zamenhangend, voortvarend Bewind, aan eene snelle, regelmatige, gelijkvormige uitvoering van genomene besluiten. Dat dit alles bij veelhoofdige raadpleging niet te zoeken was, staafde hij met het antwoord van Prins Eugenius, die, gevraagd, waarom men znlke groote daden niet meer deed, als Alexander, hernam, dat er destijds »*geene Gedeputeerden te velde waren.*"

Dit alles leest men in een geschrift, hetwelk Kluit twintig jaren later een »der krachtigste steunsels van het Staats-Stadhouderlyk Bewind" noemde. — Nog meldt Paulus, dat in meer dan eene stad *die* Re-

(1) Ook wenschte hij, »dat de grenzen der *Hierarchie* niet wyder wierden uitgezet."

genten door de burgerij geprezen waren, welke den Prins stoutelijk het hoofd boden, onder den schijn van *stads* voorregten en vrijheden te verdedigen.

Smeulde hier niet het vuur onder de asch? Bespeurt men niet in den wrok tegen de onvoorzigtige begunstiging van vreemde gelukzoekers de onvermijdelijke twisten, die tot de verwijdering van den Hertog van Brunswijk, gewezen Voogd, maar steeds Raadsman van den Prins, zonden leiden?

Dat de voorteekenen al dreigender werden, is met grond af tè leiden uit twee andere gelijktijdige geschriften van Mannen, wier gehechtheid aan de bestaande orde van zaken niet dubbelzinnig was. — Ik bedoel den Burgemeester van Goes, den toen reeds vermaarden VAN DE SPIEGEL, en JOACHIM RENDORP, weldra Burgemeester van Amsterdam.

»God geeve, roept de eerste uit in 1777, (1) dat nooit den Staaten de lust bekruipe, om zich meesters te maaken van de regten, van ouds aan de Heeren Stadhouders toevertrouwd! dat ook nooit de Vorsten uit het Erfstadhouderlijk Huis, door kwaaden raad, tegen hun wezenlijk belang vervoerd, toeleg maaken op de voorregten der Staatsregeeringe!"

Van geene geringe beteekenis in den mond van een zóó bezadigd Staatsman, als VAN DE SPIEGEL, is de erkenning, in hetzelfde werk voorkomende, »dat een Privilegie, volgens 't welk het *geheele ligchaam der Burgerij* zijne eigen Overheid verkiest, van nut kan zijn, en dat het zelfs een natuurlijke

(1) *Historie van de Satisfactie der stad Goes*, bl. 44.

eigenschap van eenen vrijen Staat schijnt uit te maaken." (1)

Geen minder gewigt meent men te moeten toekennen aan de woorden van RENDORP, als deze in de Opdragt van zijne *Verhandeling over het recht van de Jagt* (2) aan den Prins Erfstadhouder verzekert: »'T zy verre van my, dat ik ooit de voorregten en praeëminentien, verknogt aan de hooge Ampten van Uwe Doorlugtige Hoogheid zoude willen verkorten;" maar niettemin in den loop zijner Verhandeling menigen regel stelt, welks gevolgtrekkingen moesten strekken tot beteugeling der toenmalige misbruiken. — »Een ding, zegt RENDORP, schynt in ons Land tegenstrydig te zyn met de vryheid. Het is *de Jagt*. — Ik meene, zoo als zy gewoonlyk wordt geoeffend." — Het dacht hem ten uiterste onbillyk, dat lieden, die geen duim lands in de Provincie bezaten, eens anders erfdeel of gepagt goed kwamen »*platlopen*, (3) onder voorwendsel, dat zy door hunne geboorte, ambt of byzondere vergunning daartoe (zoo als zy 't heeten) gequalificeerd zyn."

In het vrije Nederland moest de Opperheer, die zelf of ten nutte van eenige weinige anderen gebruik

---

(1) Bladz. 363.

(2) Amsterdam, 1777. De schrijver was *Meester-knaap van Holland*. Aan hem, toen Schepen der stad Amsterdam, had PAULUS de *Verklaring der Unie* gewijd.

(3) Bladz. 166. »Waar zullen wy dan jagen, zullen mogelyk de Heeren Liefhebbers zeggen —? Op uw eigen land, Myne Heeren, of op dat der Graaflykheid van Holland."

wilde maken van eene zaak, »*die 't gansche Volk uit de Natuur en oorspronkelijk toekomt*," kunnen aantoonen, »*hoe* hij daartoe gerechtigd is." (1)

Zoo zijn wij tot het onderzoek nopens den stand der Wetgeving in dit tijdvak genaderd. — De behoefte zoowel aan een Burgerlijk, als aan een Strafwetboek werd door deskundigen erkend.

Van de. Spiegel, *Verhandeling over den oorsprong en de historie der Vaderl. Rechten*, (Goes 1769) bl. 114. »Zoo lange wij ons met dat *multorum camelorum onus* behelpen kunnen. — Hoe het mogelijk is, dat een Staat drie eeuwen lang zou hebben kunnen bestaan met zulke verschillende en meest onbeschreven rechten?"

W. Schorer, President van den Raad van Vlaanderen, *Vertoog over de ongerymdheid van het samenstel onzer hedendaagsche Regtsgeleerdheid en Practyk* (1777). 1 Voorslag van een *algemeen regt der VII Nederlandsche* gewesten; 2 *dat iedere Provincie als Souverein zich een nieuw regt formere, zoo kort en klaar doenlyk* (2). — Twistschriften: *De eer der Hollandsche Natie en van hare Wetgevers, Rechters en Rechtsgeleerden, met eene zeedige, dog naar den aard der belediginge geschikte vrijmoedigheid, verdedigd tegens het vertoog van* Mr. Schorer, *door eenen jongen Practizijn*, 's Gravenh. 1777 (Vitringa). Deze wilde hervorming, verbetering en ordelijke schikking der wet-

(1) Bladz. 5, 6, 145 volgg., 150, 159, 167.

(2) *Nederl. Jaarb. v. Regtsgel. en Wetgev.*, 1845, No. 1, bl. 207 volg.

ten en placaten naar de behoeften der Natie. Voorts: *De jonge Practizijn ontmaskerd door* Mr. W. Scnorer, Middelburg en Amsterdam, 1777. — *De valschelijk ontmaskerde Practizijn*, 's Hage, 1777. — *De jonge Practizijn door eenen beminnaar der waarheid beoordeeld*, Utrecht 1778. — (Van de Spiegel) *Gedagten over het Samenstel onzer hedendaagsche burgerlijke Regtsgeleerdheid.* (Dringt op de vervaardiging van een Wetboek aan). — *Zekere gedachten over het zamenstel onser hedendaagsche Rechtsgeleerdheid, met gepaste vrijmoedigheid beoordeeld*, 's Hage, 1778. — Zie wegens dien pennenstrijd Mr. M. F. Lantsheer, Diss. Hist. Polit. Inaug. *de rebus a* Laur. Petro van de Spiegel *in Zelandia gestis et scriptis* (Utrecht, 1843), p. 43 tot 58. — Zelfs de tegenstanders van *nieuwe* wetten verlangden de herziening der nog geldige, hare zuivering en vereeniging »in een bundel, in boeken en titulen afgedeelt, met registers voorzien, en vervolgens gesterkt met het openbaar gezag — als een *Vaderlandsch Wetboek.*"

Resolutie der Staten van Holland en West-Friesland, in dato 8 Mei 1773. Commissarissen uit de Leden van Staat en Hoven van Justitie benoemd tot herziening der *Criminele Ordonnantie* en van den *stijl van procederen in strafzaken.* (Gedrukt ontwerp van 1774, sedert gewijzigd — 11 Aug. 1777) (1).

Op het gebied der strafregtspleging en strafwetten

(1) Voorda, *Verhandel. over het verstand van de Ordonnantie*, inleiding bl. 4 volgg. De Bosch-Kemper, *Wetb. v. Strafvord. ontwikkeld*, I. bl. CXXXI volgg.

bleek overigens meer in wetenschappelijke geschriften, dan in de, ook nu onvruchtbare werkzaamheden van Staats-Commissiën, een naar hervorming strevende geest, opgewekt (1), zoowel door de vorderingen in de genees- en natuurknnde, als door de hoogere achting voor 's menschen te dikwerf verguisde regten, voor zijne bestemming. Men begreep niet enkel te moeten straffen, nitroeijen of verbannen; men overtuigde zich van den pligt der Regering, de boosheid in hare geboorte te verstikken, en de oorzaken der misdaden na te vorschen. — Men beproefde het middelen tot opheffing der kwaal aan te wijzen.

Petrus Camper, *Verhandeling over de teekenen van leven en dood in nieuwgeboorene kinderen* (1774). — *Antwoord aan S. M. V. D.* (kindermoord).

Het belang der Maatschappije in het beteugelen van den kindermoord briefsgewijze voorgestelt (door A. Sterk, *M. V. D.*, Leeuwarden, 1774). En *Bescheide beantwoording van* P. Camper, *door den schrijver van Het belang der Maatschappije*, enz. (t. a. p.).

Pestel (2), *Fundamenta jurisprudentiae naturalis*. (L. B. 1773, 1774, 1776 en later.) In het

(1) Gaubius, *Sermo academicus, de regimine mentis quod medicorum est*. Lugd. Bat., 1747. Dr. J. C. en Mr. Ph. van den Broecke, *De uitoefening der geregtelijke geneeskunde in Nederland* (1845), bl. 14 volgg., 55 volgg.

(2) Zie wegens den invloed van Pestel Ch. Comte, *Traité de Législation*, L. I. Ch. 14 (3e Uitg. Brussel, 1837). Böhmer, *Liter. d. Criminalr*, S. 25, 26.

Fransch: *Les fondemens de la jurisprudence naturelle*, Utrecht 1775. — (F. van Breda) *de Gronden der natuurlijke Rechtsgeleerdheid*, Utrecht 1783.

Zonder twijfel mag hier het zegenrijk voorbeeld van het buitenland niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Want de schriften van Montesquieu, Beccaria, Voltaire, Risi, Michaëlis en anderen werden in Nederland gelezen. In 1769 vertaalde een Luitenant ter zee (1) de *Instructiën van* Catharina II, *Keizerin van Rusland, tot handleiding voor de Commissie, door haar aangesteld om te arbeiden aan een Nieuw Wetboek.*

Zoo was allengs de weg gebaand tot de gewigtige vraag van een Genootschap, door Calkoen waardiglijk beantwoord. In zijne Verhandeling worden vier punten ontwikkeld: 1 de *voorzorg* van den Wetgever ter voorkoming van misdaden; 2 de *strafwet*; 3 de *regtsvordering*; 4 de *uitvoering* der bedreigde straf. — Bezwaarlijk voorzeker zoude men zich heden volkomen met de beschouwing en voorslagen van den schrijver vereenigen. — Calkoen verdedigt nog de pijnbank (2), hulpmiddel van het buitengewoon regtsgeding, (*extraordinair proces*) aan hetwelk hij den voorrang geeft boven de gewone regtspleging met vrije, openlijke pleidooijen (3). — Veel hecht hij aan afschrikbarende, plegtstatige strafoefeningen. Hij is zelfs niet

(1) J. van Woensel (Amsterdam). M. C. van Hall, *Regtsgel. Verhandel.* bl. 105.

(2) Bladz. 247. »Gedurende den loop onzer Academische studiën waren wij onder de ijverige bestrijders der pijnbank te tellen."

(3) Blad. 210 volgg.

volstrekt tegen het radbraken (1). — Maar de billijkheid vordert te erkennen, dat hij allerwege tegen misbruik en willekeur zijne stem verheft; dat zijne lessen omtrent de kracht van bewijs in strafzaken, zijne afkenring van alle verwijl in het onderzoek, van noodeloos vermenigvuldigde verhooren, van ligtvaardige gevangenneming, van wederregtelijke gevangenhouding de behartiging verdienen ook van de tegenwoordige aanklagers en regters. — Hij wil het ontslag »*met eere*" van den onschuldige; hij verlangt, dat aan dezen van Staatswege eene *schadeloosstelling* worde toegelegd (2).

Calkoen geeft de vereischten op van een zamenstel van strafwetten, voor elk en een ieder verstaanbaar, naar 's Lands gebruik af te kondigen. Hij wist echter, »dat (3) hoe kundig die Mannen, aan welke het maken van zodanig een Wetboek toevertronwd mogt worden, ook waren, daarin onvolmaaktheden zonden zijn, die de ondervinding beter dan alle bespiegeling ontdekt. Dus moet," zeide hij, »na verloop van zeker aantal jaren, het Wetboek *gerevideerd*, in 't gebrekkige verbeterd, vermeerderd of veranderd worden. — Dit van tijd tot tijd herhaald wordende, zal het niet alleen met de verandering van tijden, denk- en levenswijze de gepaste ver-

(1) »Na voorgaande wurging in zekere gruwelijke misdaaden." Bladz. 181.

(2) Bladz. 243.

(3) Bladz. 189 volgg. Er moest een afzonderlijk *Militair Wetboek* zijn (bl. 115 volgg.), gelijk ook de belastingwetten uit het strafregt werden gebannen.

anderingen ondergaan, maar het Wetboek zal eindelijk dien trap van volmaaktheid bereiken, waarvoor menschelijke wetten vatbaar zijn."

De daden moesten gestraft worden, niet zoozeer omdat zij zedelijk, maar omdat zij *burgerlijk*, *staatkundig* kwaad waren (1).

Ongetwijfeld zoude in het ontwerp, naar het voorstel en de wenken van Calkoen ingerigt, menige leemte zijn gebleven; doch met welke begrippen had hij niet te kampen? Zag hij zich niet verpligt tot een uitvoerig betoog, dat de *Mozaïsche* strafwetten voor den regter niet meer verbindend waren? (2)

De eerste afdeeling van Calkoens arbeid, waarin de verschillende oorzaken der misdrijven worden aangeduid, schijnt de meest voortreffelijke. Zij was de vrucht van eene even wijsgeerige, als menschlievende bepeinzing van de kwalen, aan welke de Maatschappij leed. Hij bragt die tot *vier* soorten, en vond eene hoofdaanleiding tot opzettelijke, voorbedachtelijke boosheid in de *armoede* (3), gebrek, hebzucht, ledigheid, luiheid; — eene tweede soort leverde het gebrek aan zelfbeheersching (4) op; eene derde de onvolledige kennis van onze pligten, verkeerde grondbeginselen, valsche denkbeelden van eer en schande. De laatste klasse van misdrijven sproot voort uit ver-

(1) Bladz. 128.

(2) Bladz. 88—100.

(3) Bladz. 11 volgg.

(4) Toorn en drift, wraakzucht, haat, afgunst, staat- en heerschzucht, partijschappen, verkeerd geplaatste liefde, minnenijd, wanhoop, wellust.

zuim, onbedachtzaamheid, lafhartigheid, vrees, kwade hebbelijkheden, losheid, moedwil, brooddronkenheid.

En nu de middelen van herstel? De armoede is zij niet meest aan eene verwaarloosde opvoeding te wijten? (1) »Dat dan de Regering met de zorg voor de opvoeding der jengd, vooral van onvermogende onderen beginne. Men late, ten koste van het algemeen, de jeugd zoodanige zaken leeren, welker kennis een burgerlijk bestaan kunne geven. Lezen, schrijven, cijferen, een ambacht, komen hier van zelve in aanmerking."

De bedelarij moest worden geweerd. Het zij een onwrikbare regel: »*die werken kan, moet werken.*" Gebrek aan werk is er niet (2). »Zo lang er jaarlijks geheele scheepsladingen uit Westfalen overkomen (3), om hier de oogsten van gras en andere veldgewassen in te zamelen; zolang er nog heiden te bebouwen, meiren uit te malen zijn, om dezelve in groeizame velden te hervormen; — zolang men geheele scheepsladingen *Jutten* en *Noren* herwaarts ziet vloeijen, om op onze schepen ter visscherij als anderzins dienst te nemen; — zolang 's Lands vloot gebrek aan matrozen hebben zal; zolang zo vele

(1) Bladz. 15 volgg. 21. Reeds vroeger, in 1762, was te Utrecht verdedigd eene dissertatie van den Heer B. VAN DEN BOSCH, *De Jure Pauperum*, A°. 1773 eene van den Heer J. VAN HAEFTEN, *De vagabundis*.

(2) Bladz. 24, 30.

(3) JUSTUS MÖSER, *Patriotische Phantasiën*, I, 176 volgg. (uitg. van 1842). *Die Frage: ist es gut, dasz die Unterthanen jährlich nach Holland gehen? wird bejahet* (1767).

ambachtslieden van elders inkomen, om tegen den naderenden winter met de overwinsten naar hun land terug te keeren; zolang men met groote handgelden de troepen van den Staat zal moeten *recruteren;* zolang de *Coloniën* van den Staat gebrek aan menschen hebben, die men — op redelijke voorwaarden zou kunnen toeschikken, zolang kan men verzekerd zijn, dat het nimmer aan werk ontbreken zal."

Ter voorkoming van kindermoord, beval CALKOEN de oprigting van vondelinghuizen (1) aan in de hoofdstad van elke Provincie, of elders; zoo ook de bestemming van zekere toevlugtsoorden tot heimelijke ontvangst en verpleging van zwangere vrouwen. In het algemeen moest voor het onderhoud van behoeftige, ouderlooze of verlaten kinderen, van zieken of gebrekkigen behoorlijke zorg worden gedragen (2). De inprenting der gronden van deugd en godsvrucht mogt men niet verzuimen. — De pogingen van schrijvers over regt, zedekunde, natuurlijke en geopenbaarde godgeleerdheid moesten worden aangemoedigd: daartoe strekte de handhaving van de vrijheid der drukpers (3). — De volksvermaken op het platte

(1) Bladz. 41 volgg.

(2) Bladz. 76. »Men spijze den hongerigen; men kleede den naakten, onderstenne de werkende, de arbeidzame huisgezinnen," enz. Zie bij dit onderwerp Mr. J. C. W. LE JEUNE, *Geschiedk. nasporingen omtrent den toestand der Armen* (1816) bl. 143.

(3) Bl. 45, 77. *De beteugeling der drukpers* (CALKOEN dacht hier aan *censuur*) zoude alle nuttige kennis, geleerdheid, burgerlijke en godsdienstige vrijheid verwoesten. Als voorstander van eene strenge beperking had zich in 1766 doen kennen de geleerde F. W. BOERS,

land en in de steden, de beoefening der toonkunde, de openbare schouwburgen moesten dienstbaar worden gemaakt aan de uitbreiding van beschaving en verlichting.

Wie kan in dit alles den geest der eenw miskennen? Wie ziet niet bij de opsomming van hetgeen der Regering te doen stond, hoeveel van die taak onverrerre was nagelaten?

In het stuk der Godsdienst was Calkoen de volgeling van den Man, dien hij zoo hoog achtte, den Regtsgeleerde Noordkerk (1): in alles dezelfde verdraagzame, edele zin (2). Maar bereids was door een ander Landgenoot een meer beslissende stap gedaan, om na eenige jaren de scheiding van Kerk en Staat te bewerken.

Ook hier zonde uit duisternis licht, uit dwang vrijheid doorbreken. — Geestelijken hadden zich tegen geestelijken verklaard, die, klaagde men, »het volk wat op de mouw spellen, en klaar genoeg ontdekken haar regeerzucht, om alles na haar pijpen te doen danssen, al was 't de overheid zelf." (3) — Nog minder waren de Regenten geneigd, zich aan

---

Specim. philos. jurid. *de Anthropologia Jurisconsultorum Roman. quatenus stoica est* (Leiden. Thesis: »Summus Imperans *plenissimum* jus habet, libros et qualescunque scriptiones prohibendi atque infamia notandi," enz.).

(1) Bladz. 64.

(2) Bladz. 47, 49.

(3) N. Hartman, Predikant te Zwolle, *De ongeveinsde Christen in zijn geloof en wandel.* Zie eenige zinsneden, vermeld bij van der Maack, *Lect. Academ.*, T. II, Fasc 3, p. 226, 229 (1776).

kerkelijke aanmatiging te onderwerpen. (1) — Niettemin zoude het, niet lang daarna, den lastigen aandrang van sommige Godgeleerden misschien gelukt zijn, de drukpers aan banden te leggen. Immers mompelde men een en andermaal van de invoering der *censuur*, en werd de indiening van verzoekschriften ter afwending van het dreigend gevaar raadzaam geoordeeld. Vandaar de beide Memoriën, in 1770 te Amsterdam en Leiden bij het bevoegd gezag ingeleverd, waarin het vernuft en gezond verstand van E. Luzac (2) de drogredenen beschaamden, welke de Staten van Holland en West-Friesland bijna hadden misleid, en den boekhandel eene onherstelbare schade berokkend.

Werden alzoo de woelingen van eene vervolgzieke factie in Holland bedwongen, zegevierend stak zij het hoofd uit in Groningen, waar zij den Hoogleeraar in het Natuurregt, van der Marck, met den kreet van onregtzinnigheid van den leerstoel ver-

---

(1) Mr. Daniël v. Alphen, *Het Recht der Overheden omtrent Kerkelijke bedieningen.* Leiden 1756.

(2) Verg. mijne *Gesch. en Letterk. Herinneringen*, I, 32 volgg. *Bijvoege. tot het Staatsbl.* IX, 1ste St., bl. 158—241 (1822). Van der Marck, t. a. p., T. II, Fasc. 1 (Groning. 1772) p. 199. *Requeste — omme te obtineeren: dat H. E. G. A. gelieven te coöpereeren, ten einde het nader geredresseerd Concept-Placaat tegen Godelasterlijke boeken en geschriften bij de E. G. M. Heeren Staten van Holland en West-Friesland worde gedeclineerd.* Bodel-Nyenhuis, *De Juribus Typographorum ac bibliopolarum in regno Belgico*, p. 202 sqq. *Brief aan een Regent van eene Hollandsche stad, rakende de drukpers.*

joeg (1). — Dan, uit het Vaderland verwijderd, ging VAN DER MARCK voort, in het nabijgelegen Lingen dezelfde beginselen te verkondigen, of liever zijn blik werd, van onaangename, dagelijksche geschillen afgeleid, ruimer, en de toepassing dier beginselen vruchtbaar voor de toekomstige betrekking tusschen Staat en Kerk. — Zijne verdrijving deed hem als martelaar der waarheid aanmerken: zijne woorden verkregen daardoor bij velen meer ingang, en zouden allengs het denkbeeld van eene heerschende Godsdienst geheel vernietigen. — Zich op BARBEYRAC en den grooten FREDERIK beroepende, leerde VAN DER MARCK niet slechts, dat de Staat tusschen de verschillende gezindten het evenwigt moest bewaren; maar ook, dat alle burgers, zonder onderscheid van geloofsbelijdenis, gelijkelijk tot alle openbare bedieningen behoorden benoembaar te zijn; dat het den Staat tamelijk onverschillig was, langs welken weg men een ander leven deelachtig trachtte te worden, langs dien van Saksen of Genève, van LUTHER of CALVIJN. — Eene heerschende Kerk voedde door hare bevoorregting de huichelarij en geveinsdheid; zij ging met de kwelling gepaard van hen, die andere gevoelens omhelsden. — Zij streed met het Natuurregt, met de rust en het welzijn van het algemeen. — Geestelijke zaken bedekten veelal wereldsche inzigten. Onwaardigen bedienden zich daar-

---

(1) Onaangenaamheden hieruit voor Prins WILLEM V voortgevloeid, als *Rector Magnificentissimus* der Groninger Hoogeschool. VAN DER AA, *Leven*, II, 104—119 (1770 en volgende jaren).

van ten nadeele van verdienstelijke ingezetenen (1).

» Qnodsi jam Reipublicae Leges fundamentales permitterent, *ut omnes aequo inter se jure gauderent*, etiam respectu munerum Reipublicae obeundorum; tunc felicior omnino foret hic Reipnblicae status, quam ille ubi dominatio sacra primas tenet. — E re civitatis et ipsius quoqne religionis est, honestissimos homines, qui in cultn Dei suum et non alienum seqnuntnr judicium, honoribus Reipnblicae gerendis haud indignos declarari; nam inde fieri potest, ut *minus honesti*, qui *privilegiatam* tantum *simulant* religionem, qno muneribus publicis obeundis apti censeantur, honestissimis civibus, qui conscientiam ducem habent, praeferantur. Inde salus Reipublicae minime obtinetur. Et quoque hoc modo verae religioni parum consulitur; sic enim ipsi Ecclesiae *privilegiatae* multi obtruduntur hypocritae."

(1) F. A. van der Marck, *Lect. Acad.* T. II, Fasc. 3 (Lingae 1776), Praefatio, p. XXI sqq

VIERDE TIJDVAK.

1778—1787.

(EERSTE AFDEELING).

Tweespalt.

Aanvang der geschillen met Groot-Britannië. — Engelsch-Amerikaansche oorlog. — Verwijdering van den Hertog van Brunswijk geëischt (1). — Fransche partij. Engelsche partij. Handelingen met Noord-Amerika, eerst bedekt, daarna openbaar. — Staatkundig stelsel der Amsterdamsche Regering ontvouwd in het naamloos *Politiek Vertoog* van VAN GOENS, Raad in de Vroedschap van Utrecht (2). — Losbandigheid der drukpers. Oogluiking der stedelijke overheid. Vijandige aanvallen op den persoon en de waardigheid des Stadhouders. Onvoorzigtige kampvechters van dezen. — Patriotten. Die naam in tegenstelling met *Prinsman* niet nieuw. — CALKOEN, OLDENBARNEVELDS *Eer verdedigd* (1773) bl. 1, 2, 4, 9, 17. — Prinsgezin-

(1) Acte van Consulentschap (3 Mei 1766). VAN DER AA, *Leven v.* WILLEM V, I. 338 volgg. — RENDORP, *Memorien*, I. 178 volgg. VRYAART, 2e St. 162.

(2) Requeste van 304 burgers en ingezetenen van Utrecht, strekkende tot uitsluiting van v. GOENS uit dat kollegie (» dat hy als Raad deezer stad werde *gecongedieerd*"), 11 Augustus 1783.

den. — *Brieven* van Candidus. — R. Vryaart's (E. Luzac) *Openhartige Brieven.* — Invloed der Heeren van der Capellen tot den Pol en tot de Marsch in Holland. Geschriften van F. A. van der Kemp, Doopsgezind Leeraar, kweekeling (1) van F. A. van der Marck. Constitutionele minderheid van den Gelderschen, Overijsselschen, Utrechtschen en Frieschen Adel (2). — Klagten over de Regerings-Reglementen van 1674; over de regten des Stadhonders ten aanzien der Magistraatsbestelling te Alkmaar, Brielle, Utrecht, Rotterdam, Groningen en in de elf steden van Friesland (3). — Vloed van Memoriën, wegens de grenzen der Militaire Jurisdictie gewisseld, en door den druk verspreid. — Staatkundige Genootschappen. Oefening der burgers in den wapenhandel. — *Memorie* van Prins Willem V (7 Oct. 1782) verzoekende »de krachtdadigste mesures tegens de hoogst strafbare en dagelijks meer en meer veldwinnende pogingen — om niet slechts de tegenwoordige Regeringsvorm *te renverseren*, maar zelfs alle gronden van Regering te ondermijnen en omver te werpen."

Algemeene overtuiging van de gebreken in het Staatsbestuur (4). — Aanbod van den Stadhouder,

(1) Capellen, *Regent*, bl. 599. *Hist. der Admissie in de Ridderschap v. Overijssel*, bl. 68.

(2) R. Vryaart, *Openh. Brieven*, 2e St. bl. 181. »De breidel is los: — de grooten wyzen den weg aan de minderen."

(3) Electiën, nominatiën, recommandatiën.

(4) Van de Spiegel: »Een yder schynt overreed te zyn, dat de defecten thans op het hoogste geklommen zyn, en dat de Republicq op dien voet niet langer kan staande blyven."

om tot de vereischte hervorming bij te dragen, en met gemeen overleg der Staten te handelen.

Circulaire *Missive* van den Vorst *aan de Bondgenooten*, 26 April 1784. (1)

» Wij hebben — noodig geoordeelt, om aan UEd. Mog. en aan Heeren Staaten der andere Provinciën te moeten opening geven van de sentimenten, die ons bezielen, en daarbij teffens welmeenende aan te bieden alles wat in ons vermogen is, om te *concurreren* tot de *revisie* en *examinatie van alles wat betrekkelijk is tot den inwendigen staat van de zaken der Regeering dezer Landen*, en tot *verbetering* van den innerlijken staat der geheele Republicq.

Wij durven ons — van de Landsvaderlijke zorg, en vooruitzigt van UEd. Mog. en van de overige Bondgenoten beloven, dat ons voorstel door Hoogstdezelve zal worden beandwoord op eene wijze, die ons gelegenheid geve, om overtuigende aan den dag te leggen Onze bereidwilligheid om van onze zijde te concurreren tot alles wat dienen kan, om de inwendige rust in den Lande, de goede verstandhouding tusschen de Leden der Regeering onderling, *en het vertrouwen tusschen Regenten en Ingezetenen op duurzame gronden te vestigen*, en om zooveel als

---

(1) Capellen tot de Marsch, *Memorie*, bl. 49 volgg., 247 volgg. Laauwheid der Staten van Gelderland. Advies van den Heer van de Marsch, 1 Mei 1784, bl. 51, 251; Propositie van den Heere van de Marsch, 21 November 1785, ondersteund door de Heeren Nyvenheim van Wiel en G. W. van Zuylen van Nyevelt, bl. 299 volgg. Protest, 25 November 1785, bl. 303—306. Missive van genoemde drie Heeren aan den Stadhouder, 2 Mei 1786, bl. 306—311, 52 volgg.

in ons is, te contribueeren tot bevordering van de waere belangens van het lieve Vaderland, en ons op deze wijze van onze duure verpligting met getrouwheid te quyten." — Eene verklaring, geen ontwerp van herziening; geene *propositie*, hocdanig WILLEM IV in 1751 ter Staatsvergadering had ingeleverd. — Geene voordragt van middelen, over welke kon worden beraadslaagd. — De Stadhouder, als zoodanig, van aandeel aan de wetgevende magt verstoken, miste het *initiatief*. — De herziening, ten gevolge van het gebrck (1) aan een duidelijk voorstel en aan overeenstemming tusschen de Leden van Staat, van dag tot dag verschoven. — De Raadpensionaris lijdelijk, ontbloot van de geestkracht zijner doorluchtige voorzaten, in achting bij den Stadhouder, bij de Staatskollegiën en de Natie gedaald, wankelend, dobberend.

Capitale gebreken, door VAN DE SPIEGEL aangewezen. »Defecten, die om verbetering doen roepen. Drie hoofdclassen. 1 Raken zij het *generaal Bestier* van zaken in het Bondgenootschap. — De Regering der *Unie* enkel *Provinciaal;* die der *Provincie* enkel *Municipaal.*

---

(1) VAN DE SPIEGEL. »Wy zien de voorslagen tot herstel dikwyls van een verkeerde zyde beginnen; men wil het kwaad aan de takken afsnyden, *en in den wortel laten blyven.* Men werkt niet op een eenvormig plan." — Elders: »De *hartader* der gebreken aan te tasten, is het eenige middel om ons te behonden." — *Reflexiën over de gebreken in de gesteldheid der Regering v. de Vereenigde Nederlanden. — Schets tot een Vertoog over de intrinsique en relative Macht van de Republieq.*

2 Defecten in de *Finantien* (1). 3 *De veiligheid en verdediging.*

Welk een akelig lot moet 't tegenwoordig geslacht zich van de Republicq voorstellen, daar het herstel, waaraan men vóór bijna zeventig jaren arbeidde, tot nog toe is agtergebleven (2). Van de Spiegel herdacht hier Slingelandts onvergefelijk verworpen raad.

Verval in aanzien naar buiten. — »Naar waarheid moet men zeggen, dat de Republicq *verre* uitgevallen is uit den stand, welken zij relatief tot andere Mogendheden had." — Hij betreurde veler »dwaasheid van zich in te beelden een vigeur te bezitten, welke men overlang verloren heeft."

Zorgeloos vertrouwen op de Alliantien (3) met Engeland. — »De oorlogs-Marine geweldig vervallen; verzuim van vaste en wel gereguleerde convoijen." (4) — Verachtering van den koophandel. »Indien men in de Historiën las, dat er eene Republicq geweest is, aan de zee gelegen, en op de commercie gevestigd, die een jaarlijkschen Staat van *depenses voor den Oorlog* formeerde van 10 à 12

(1) »De publieque finantien der Provincien tot zinkens toe beswaard." — Geldleeningen, schulden »ten laste der nakomelingschap."

(2) Vriaarts *Brieven*, 3e Stuk, bl 154. »*Het zal myn tyd wel uithouden:* ik heb dit zoo dikwyls — hooren zeggen, dat ik begonnen heb te begrypen, dat het een Hollandsche landsprenk is, daar ik my zelven na moest schikken."

(3) »Een *respectable* toestand zon klem byzetten aan de trouw der Tractaten."

(4) Hij wilde *een zeker getal schepen*, als een grondwet van den Staat, vastgesteld zien. In tijd van vrede eene »*convenable*" Landmagt.

millioenen, zonder dat er een *stuiver* opkwam *voor de zaken van de zee*, welk denkbeeld denkt men, dat verstandige politicquen van zulk een Gouvernement zouden maken?"

Raadplegingen zonder einde. (1) — Besluiten zonder uitvoering. — »Zo er al door inductie en persuasie *geconsenteerd* wordt, kan er geen *praestatie* volgen."

Zijne levendige bekommering schilderde hem het vreesselijk lot, hetwelk Nederland, mismoedig en werkeloos, te gemoet ging. »Kwalen," zeide hij, »die zoolang zullen inkankeren, totdat buitenlandsche Mogendheden een einde maken van onze verdeeldheden, van onze fouten, maar te gelijk van onze *existentie*." (2)

Overigens was het staatkundig stelsel van VAN DE SPIEGEL blijkbaar ongenoegzaam; hij zocht den steun van het, ten val neigend gebouw in Staats-Stadhouderlijke Regenten, niet in de Natie, en echter waren reeds vele Leden van Staat, deels adellijke (3),

---

(1) KLUIT, *Iets over den laatsten Engelsch. Oorlog*, bl. 147. »In alle de Raadzalen, Staatsvergaderingen, Vroedschaps-collegiën — langdurige deliberatiën, strydige advisen, remonstrantiën, protestatiën, en daardoor uitgestelde resolutiën."

(2) Verg. hierbij Mr. M. F. LANTSHEER, *Dissert.*, p. 142 sqq., *De Spiegelii studio Zelandiae et universae Reipublicae statum emendandi.*

(3) Missive van eenige Geldersche Staatsleden aan de Bondgenooten, 7 September 1786. CAPELLEN TOT DE MARSCH, *Memorie*, bl. 346 volgg. Onderteekend: M. VAN BRONCKHORST, R. J. VAN DER CAPELLEN TOT DE MARSCH, E. J. VAN NIEUWKERKEN, *genaamd* NYVENHEIM, VAN WIEL, B. VAN NIEUWKERKEN, *genaamd* NYVENHEIM VAN DORTH, H. W. J. VAN

deels stedelijke kenbaar geworden als verdedigers der uitbreiding van de regten der burgerij, als voorstanders van eene Nationale Vertegenwoordiging. — Te regt verlangde hij de Stadhouderlijke waardigheid, de eenheid te versterken: zij moest op een hechten, constitutionelen grondslag rusten.

» Alle de Provincien hebben thans een Erfstadhouder; de Unie heeft een permanent Hoofd van de Militie te water en te lande, en de Prins, die deze waardigheden in zijn Doorl^e Persoon vereenigt, is ook *in andere opzigten* een Lid van de Souveraine Regering in de meeste Provinciën. Alle deze omstandigheden kunnen krachtig medewerken, om het gebouw van den Staat eens *op vaste fundamenten* te stellen; om het Erfstadhouderschap zelve meer en meer *in te lijven* in de Constitutie, en de Republicq daardoor waarlijk in effecte te doen ondervinden dat nut van deze uitstekende waardigheden, 't welk de voorouders van den aanvang der Unie af daarmede beoogd hebben." (1)

Men ziet, van de Spiegel trachtte het Stadhouderschap met het schild van onschendbaarheid te beveiligen; de verantwoordelijkheid, de herroepelijke lastgeving vielen, volgens die theorie, weg.

Dan, de tijden duldden zulk eene dading niet. —

Linden tot Oldenaller, J. H. van Zuylen van Nyevelt, G. W. van Zuylen van Nyevelt, J. C. van Eck (bl. 358). Zie mede *Brieven v.* Canbidus, II. 110 volgg. (Aldaar: J. H. van Zuylen van Nyevelt).

(1) Tot het jaar 1786 behoort v. de Spiegel's *Schets der Regeerkunde.* Lantsheer, *Dissertatie*, p. 63.

Gewapende burgers (1), vrijkorpsen, maar ook Regenten in grooten getale, hetzij opregte aanklevers van mildere beginselen, hetzij baatzuchtige vleijers der gemeente, eischten de *grondwettige herstelling* van 's Volks oorspronkelijke, staatkundige bevoegdheid. — Dat Volk was niet te bevredigen: het zoude volharden in den strijd, nadat zijne afvallige bevelhebbers den vrede met den, door Pruissisch geweld overwinnenden Stadhouder hadden geteekend.

Heftige, doch magtelooze worsteling tegen democratische begrippen. — Strijd van meeningen, aan de Leidsche Hoogeschool. — Kluit, Pestel, (2), J. Luzac (3). — Academische proefschriften. J. Valckenaer, (sedert Hoogleeraar te Franeker) Dissertatio *de duplici legum quarumdam in Pandectis interpretatione*, L. B. 1781. (Opdragt aan Willem V) Thesis I. »Origo summi Imperii a consensu Populi est repetenda. II. Imperium Principis legibus, ut vocantur, fundamentalibus adstrictum, vel

(1) *Namen der tegenwoordige Leden van het genootschap ter beoefening en aanmoediging van den Burger-Wapenhandel, onder de zinspreuk: Pro Patria et Libertate* (Utrecht, 1784). *Naamlyst der uitmuntende patrietten, beschermeren van Land en Stad, — Vrycorps te Rotterdam* (1783).

(2) *Commentarii de Republica Batava* (1782).

(3) Steller der verdediging van de stad Alkmaar tegen de uitgewerkte Memorie van den Stadhonder, A. 1786. — *Verzameling van stukken — in de zaak van* Mr. Johan Luzac (1797), bl. 90 volgg. — Een arbeid, die den Hoogleeraar een jaar tijd kostte. — Luzac was mede hoog ingenomen met de helden der Amerikaansche onafhankelijkheid (G. K. v. Hogendorp in Noord-Amerika, A. 1783).

sub lege commissoria delatum, est summum (1). — III. Imperium, tempore definitum, potest esse summum. IV. Quamvis Tyrannum occidere non liceat, tamen ex jure publico Romanorum juste interfectus est C. Julius Caesar. — VII. Princeps nullum habet jus in hominum conscientiam."

R. J. Schimmelpenninck, *de Imperio populari caute temperato* (L. B. 1784). Thesis V. »Contra quemvis injustum aggressorem, non excepto Summo Imperante, licet se defendere, etiam cum ipsius nece. VI. Summus Imperans, Tyrannidem exercens, Regno utique privari potest." — Leer van het maatschappelijk verdrag, door Schimmelpenninck aangenomen (2). — Openbaarheid in staatszaken, kennis dier aangelegenheden bij de Natie te bevorderen. — Op de handelingen der Vertegenwoordigers wèl te letten. Gezegde van den Geschiedschrijver Hooft: »*Het misvertrouwen is het hegste bolwerk voor een Volk, om een tiran te wederstaan.*" (3) — Voordeelen van eene gewapende Burgermagt; nadeelen

---

(1) Twistschriften, uitgelokt door de viering van het tweede Eenwfeest van Nederlands verlossing, over de gronden der afzwering van Koning Philips en het tijdstip, waarop diens gezag hier te lande had opgehouden (Paulus, van de Spiegel, van der Kemp, Kluit, Hultman).

(2) *De Imperio populari*, Thesis II. »Imperium civile non a Deo, sed ab hominibus *pacto* introductum est."

(3) Schimmelpenninck, t. a. p. bl. 59. »Porro in populari imperio cum nihil magis pestiferum habendum sit populi ignorantia ac publicarum rerum incuriâ, illa omnino adhibenda sunt adjumenta, quibus effici possit, ut cives praecipua Reipublicae capita probe cognoscant, ac frequenter ad illa ipsi adtendant, quae a delegatis suis peraguntur."

van een staand leger, uit vreemdelingen zamengesteld. — De bedoeling was zigtbaar: de krijgsman bleef vóór alles burger, niet tot alle diensten onvoorwaardelijk, zoude men hem bereid vinden. — In dit opzigt, gelijk in andere, stemt de begaafde jongeling in met de gevoelens van VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL (1). Wie zal bepalen, welke uitwerking de woorden en daden van den Ridder hadden op de ontwikkeling van dat uitnemend verstand? SCHIMMELPENNINCK was te Deventer geboren. CAPELLEN leefde in de nabijheid, te Zwolle. Beider zegslieden zijn HUTCHESON (2) en PRICE; beide waren vrienden der ontluikende, Amerikaansche Vrijheid. — Doch de kenrige eersteling van den lateren Raadpensionaris van het Bataafsch Gemeenebest bezat in de, als Grondwet der vrijgevochten Amerikaansche Staten verkondigde, naauwkeurig bepaalde en beknopte stellingen eene voorlichting, welke CAPELLEN in den aanvang miste. — Hij beroept zich daarom dikwijls op die nieuwe Constitutiën.

SCHIMMELPENNINCK's Verhandeling verdient vermelding als proeve van regeling der voorwaarden, op

---

(1) Ook met P. PAULUS, *Verklar. d. Unie*, II. 140. — V. DER KEMP, *Hist. d. Admiss.* bl. 79 (CAPELLEN). »Dit zoude geene *Amerikaansche* Land-Militie doen; — de armee zelvs zoude dit weigeren."

(2) *Philosophia Moralis*, Roterod. 1745. *Hist. der Admissie*, p. 201. Over de Burger Land-Militie sprekende, zegt SCHIMMELPENNINCK, p. 61: »Sunt et alia, de quibus commodus hic dicendi locus esset: puta de periculo peregrini ac permanentis militis: de armandis civibus, aliisque. Verum cum tot hac de re *a summis Viris* disputata sint, — parum decorum, — quae toties dicta sunt, *recantare*."

welke het Staatsburgerregt zoude worden uitgeoefend. In den stemgeregtigde vordert hij 1 dadelijk belang bij het welzijn des Lands; 2 genoegzaam doorzigt; 3 onafhankelijkheid (1). — Het eerste vereischte, dat van gegoedheid, moest niet te eng worden verstaan: eene matige bezitting was voldoende, hetzij eigen erf, of andere waarde. — Slechts de heffe, het graauw behoorde te worden geweerd. (2). — De leeftijd van 21 jaren, het ontslag uit de vaderlijke magt of uit de betrekking van dienstbode waarborgden niet geheel eene vrije, zelfstandige oordeelvelling: de meerdere of mindere vatbaarheid voor de beraadslaging over de openbare aangelegenheden moest door ondervraging (3) wegens onderwerpen van dagelijksch beleid blijken. — De stemgeregtigde kon niet onkundig zijn van het hoofddoel der Burgermaatschappij, van den aard der Oppermagt, van den pligt der Regenten, van hetgeen ter algemeene vergadering pleegt in acht te worden genomen. De werkkring van den stemgeregtigde omvat niet het maken en opheffen van wetten, het sluiten van verbonden en verdragen, het verklaren van oorlog, noch die staatszaken, wier behandeling de kennis van alle volken, landen en zeeën onderstelt. De

(1) *De Imperio populari*, p. 13: »1) Ut ejus intersit societati bene esse; 2) ut simul satis perspicax sit ad aptum de Reipublicae commodis judicium ferendum; 3) ut nihil eum impediat, quo minus ex animi sui sententiâ suffragium ferre possit."

(2) Pag. 17: »Ut infima solum plebs, quam vorant, excludatur."

(3) Pag. 16: »Antequam illis jus suffragii concedatur, ad certas quasdam *ac maxime obvias de Republicâ quaestiones a censore v. c. faciendas, rite responderent.*" Verder pag. 21.

burger mag zijne huisselijke welvaart niet veronachtzamen. Maar hij zij *kiezer* (1) van de zoodanigen, die als Wetgevers, Regters en Regeringsleden zijn vertrouwen behoeven. *Gekozene* kiezers behaagden Schimmelpenninck niet. — Zoude er ware vrijheid zijn, zoo moest de verstrekte lastgeving ingetrokken kunnen worden; de lasthebbers (2) waren verantwoording schuldig; misbruik van dien last uit boos opzet maakte hen strafbaar (3). — Verkeerde raad, uit liefde tot het Vaderland, immers zonder arg of list geuit, stelde aan geene vervolging bloot. — Waarom min geschikte voorwerpen in hoogheid geplaatst? Men vergete niet, dat hij, die belangeloos 's Lands heil behartigen zal, onbeschroomd moet kunnen spreken en handelen; wèl doen en niet omzien. — De tong van hem, die het goede beoogt, moet niet geboeid zijn door vrees voor 's Volks ongenade (4).

A. Kluit, Redevoering *over het misbruik van 't*

(1) Pag. 23: »Electiones supremi senatus, cui summa legislatoria potestas mandanda est, judiciorum eorumque, quibus primae partes potestatis executricis committendae sunt; haec vero *ab ipso populo* peragi vellem, adeo ut hoc eligendi jus nemini demandetur."

(2) Capellen tot de Marsch, *Memorie*, bl. 28. »*Responsabiliteit* der Regenten aan de Natie."

(3) Pag. 27, 29, 31, 32. »Verum si — quaeratur, num illi delegati qui *dolose* in rebus publicis versati sunt, a populo puniri possint, non video cur non dicendum existimem, *illos utique puniri a populo posse et debere.*" — Het boos opzet moest boven elken twijfel verheven zijn.

(4) Pag. 30, 33. »Illi, quorum curae res suas populus commisit, libere ac impune id agere possint, quo communem salutem promoveri sibi persuasum habeant."

algemeene Staatsrecht, of over de onheilen, die uit deszelfs verkeerd gebruik voor alle Volks-Staten te duchten zijn (1784) (1).

Dezelfde: *De Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd tegen de hedendaagsche leer der Volksregering, zoo als dezelve onder anderen wordt voorgedragen in een geschrift, getiteld:* GRONDWETTIGE HERSTELLING VAN NEDERLANDS STAATSWEZEN, *zoo voor het Algemeen Bondgenootschap, als voor het Bestuur van elke bijzondere Provincie* (Febr. 1785. Naamloos; — tweede druk, A. 1788). — De waarheid perste den schrijver de volgende, treffende bekentenis af: »Dat er niemand in onze Republiek, die de minste braafheid bezit, is of zijn kan, die ontkennen zal, dat er misbruiken, *grove* misbruiken, ja zulke *schreeuwende* en verderflijke misbruiken zijn, die niet genoeg beklaagd en welker verbetering niet genoeg gewenscht kan worden. — Men behoeft daartoe de meermaal aangehaalde Staatkundige Geschriften van den Raadpensionaris VAN SLINGELANDT en den tegenwoordigen verwarden toestand van alle de regeringsraderen maar oppervlakkig in te denken." (2)

Vragen, door een gezelschap te Alkmaar, A. 1785, ter beantwoording voorgesteld: »Of de gewapende

---

(1) KLUIT's *Redeveering* met SCHIMMELPENNINCK's *Dissertatie over eene voorzichtig ingerichte Volksregeering*, vergeleken in de *Nieuwe Nederlandsche Bibliotheek*. SCHIMMELPENNINCK geprezen. Klagt van KLUIT, *De Souvereiniteit der Staten*, enz., bl. 17, 18.

(2) Bladz. 34.

Burgeryen, (1) by welke de beschermende en verdeedigende macht berust, niet de naastgerechtigden zijn, om — zonder inachtneming van Gildens, of eenige andere vroegere of latere bevoorrechte, uit alle belanghebbende Burgers, de bevoegdste en waardigste te verkiezen, tot de Aanstellers hunner Regenten? dan — of deze verkiezing ook door anderen, of door eenige mogelyke inrichting, beter, veiliger, duurzamer en alzints gelukkiger voor Regent, Burger en het geheele Volk, plaats zou kunnen hebben — zoo ja, door wie, of hoedanig?"

Ontwerp, om de Republiek door eene heilzaame vereeniging der belangen van Regent en Burger, van binnen gelukkig en van buiten gedugt te maaken. Volgens besluit der Provinciale Vergadering van de gewapende Corpsen in Holland, den 4 October 1785 binnen Leyden geopend, in het licht gegeven. (2) — Zoo nam de burgerij het *initiatief*.

Acte van onderlinge verbindtenis tusschen eenige (negen-en-zeventig) *Vaderlandlievende Regenten, ter handhaving van de Republicainsche Constitutie*, op

---

(1) *Adres van Geconstitueerden en Gecommitteerden uit de burgery der stad Utrecht*, 21 September 1785 (1368 burgers en inwoners). *Reglement, concernerende de bestelling der Stads Regering te Utrecht*, 20 Maart 1786 ingevoerd en door de Burgery beëedigd. — *Bedenkingen over het aanstellen van Regenten*, bl. 182. — In dat geschrift herinneren de betoogtraut en sommige wenken aan SCHIMMELPENNINCK's *Verhandeling*.

(2) »De Regenten zyn niet meer dan *Gecommitteerden, Gelastigden*, dan waarnemers en bestuurders der zaken van dat gedeelte der Burgerlyke Maatschappy, welke zy vertegenwoordigen."

aansporing van Capellen tot de Marsch (1), te Amsterdam geteekend 8 Augustus 1786: »tot verhaasting van eene zoo hoognoodige — en te regt by het best gedeelte der Natie begeerde *Grondwettige herstellinge*; — eene Regering *by repraesentatie des Volks*; (— zonder dat wy immer zullen tragten mede te werken tot — of gedoogen het invoeren van een Alleenheersching, of onafhanglyke en tegen de privilegien strydende Familie-Regering, met versmoring van de billyke en eerbiedige Volks-stem, even zo min als tot eene *volstrekte* Democratie of Volks-Regering *buiten repraesentatie*"). — Volledige herstelling van regten en voorregten, *ook in de Generaliteits-Landen*; vernietiging der »*inconstitutioneel ingevoerde Regerings-Reglementen.*" — Geruststelling opzigtelijk de handhaving der Hervormde Kerk. (2) — Vele Roomschgezinden en Remonstranten hadden zich, even als de belijders van andere *getolereerde* gezindten, in de burgerwapening doen inschrijven. — Vanhier de vraag, of alleen de leden

(1) *Memoria*, bl. 404 volgg. — Bl. 14: »door myn toedoen, en naar een door my voorgeslagen ontwerp." Protest 11 Mei 1786 (Bl. 41, 337.) »Wanneer ik. — den geheelen toestand van zaken in Nederland overwoge, — is het zeker, *dat eene Grondwettige Herstelling* EENS *plaats zal grypen.*" — *Advies* van Mr. W. E. de Perponcher (Utrecht) *betrekkel. de bezwaren tegen het Reglement v. Regering*, 3 July 1786. *Verzam. van Placaten, Resolut.*, XXIIe D. (Campen, J. A. de Chalmot, 1790), bl. 242—269.

(2) Een voorstander van de *heerschende* Religie met vrije Godsdienstoefening, voor allen, »die van ons verschilden," was Mr. Jon. Meerman, *Aanmark. op het Parallel. Rerump.* van H. de Groot, II. 566 (1802).

der »*praedominerende*" Kerk, dan wel ook andersdenkenden tot de uitoefening van het stemregt zouden worden toegelaten? (1) — Het zaad, door VAN DER MARCK gestrooid, droeg vruchten. — Men aarzelde niet, hen stembevoegd te achten, daar het er zeer verre af was, dat de *Hervormden* alleen het wel met den Staat meenen zouden. Allen waren leden derzelfde burgermaatschappij; allen erkenden dezelfde overheid, hetzelfde bestuur; allen behoorden niet slechts dragers van dezelfde lasten, maar ook deelgenooten van dezelfde regten te zijn. Zonder billijke redenen uitgesloten, zouden zij zich kunnen aanmerken als een, in zekere opzigten, van den Staat afgescheiden ligchaam. (2)

Mr. A. H. METELERKAMP, *Advies over de generale Volks-Representatie, uitgebragt op den 5den, 6den en 7den September* 1787, *in de Besoignes van de Staats-Commissie op propositie van Haarlem, den 23sten en 30sten Maart* 1787, *tot het onderzoek van dezelve benoemd, en in de notulen dier Commissie geinsereerd.*" (3) (Sedert 26 April 1784

(1) Mr. A. H. METELERKAMP, *Het voormalig Staats-Stadhouderl. en Stedelyk Beestuur*, enz., bl. 403. — In 1781 had VAN GOENS in het *Politiek Vertoog*, bl. 5, de heerschende gematigder denkwijze in het stuk van godsdienst geprezen. »De invloed der Kerkelyken op het Staatsbestuur hoe langer hoe minder — onder ons in aanmerking."

(2) *Bedenkingen over het aanstellen v. Regenten in een vry Gemeenebest* (1787. Amsterdam), bl. 176. De schrijver wilde *alle militairen* uit de Volksvergaderingen sluiten, bl. 173.

(3) Verg. hierbij het *Secreet Staatsrapport*, 9 September 1787. VAN DER AA, *Leven van* WILLEM V, Bijlage D. D., 5e Deel, bl. 193 volgg.

tot 23 Maart 1787 waren nagenoeg drie jaren verstreken: drie kostbare jaren had men verloren zonder handen aan het werk te slaan, en met overleg van den Prins Erfstadhouder, overeenkomstig diens aanbod, de *grove*, ja *schreeuwende* misbruiken te verbeteren. — De gisting was ten toppunt gestegen; de burgerkrijg ontstoken; het uur der bedaarde, kalme, vrijwillige herziening was voorbij.)

De Burgemeester van Gouda erkende »de *pernicieuse* gevolgen van eene allesints onbehoorlijke en ondragelijke Aristocratie." (1) — Hij erkende, dat de Constitutie van zijne dagen »met 's Lands ware belangen niet meer hand aan hand gepaard" ging. (2) — Het zoude zoowel met het algemeen welzijn, als met 's Lands »*alderoudste* Constitutie" (3) strooken, dat de burgerijen in de aanstelling van hare Representanten eenen behoorlijken invloed hadden. »Want — dus spreekt het gemoedelijk Staatslid, — behalven dat zulks in den aard van eene representative regeringsform ligt opgesloten, zo is het ook een geschikt middel, om het onderling vertrouwen tusschen Regenten en ingezetenen aan te knoopen en te bevestigen, een al te buitensporig gezag van de eerstgenoemden te beteugelen, de *familie*-regeringen of er-

---

(1) *Het voormalig aloud Bestuur van Holland*, § 192.

(2) § 179.

(3) § 186. Beroep op S. van Leeuwen, *Batav. Illustrata*, p. 1340. »Welke aldaar duidelyk leert, dat de Regenten of Vroedschappen aangesteld wierden door de renteniers en vrye Burgers." — Bl. 407. »Over de beste en eigenaartigste gegoedheid om een stemgetigde te zyn."

felijke Aristocratie te weren (1), en het *wantrouwen*, hetgeen maar al te dikwils ten aanzien van onbesproken Regenten gekoesterd wordt, te verbannen."

§ 182. »De privilegiën van verscheidene steden leren, dat al van ouds *uit het lighaam der Burgery byzondere personen* (2) onder verschillende benamingen gekozen wierden, welke de accynsen, zettingen en diergelijke belastingen regelden, en van de Leden der Regering onderscheiden waren; ja, daar worden steden gevonden, in welke geene belastingen mogten geheven worden, tenzij de Dekenen van de Gilden, het ligchaam van de Burgerij uitmakende, daarin hadden toegestemd."

§ 183. »Het blijkt ook, voor zover men weet, nergens uit, dat dit recht, om inzonderheid generaal invloed op de stedelijke finantiën te behouden, ooit door de Burgerij geheel en al is afgestaan; integendeel consteert het uit oude rekeningen van sommige steden, dat dezelve in vorige tijden *in het openbaar* en ten overstaan der burgerijen plagten gedaan te worden, welk gebruik eerder verouderd en langzamerhand in onbruik geraakt schijnt te zijn, dan wel op eene wettige wijze afgeschaft."

§ 184. »'s Lands ware belangen kunnen in geenen deele een beletsel zijn, waarom de Burgerijen,

---

(1) Bladz. 395. »Cabalen, kuiperyen, omkopingen, verwarringen en ongelukkige oneenigheden."

(2) Bladz. 406. »Over een Collegie van Gecommitteerden der Burgery, derzelver gelykheid met de *Tribuni plebis* der Romeinen, en of diergelyk een Collegie nuttig of schadelyk is?"

hetzij in 't generaal altoos, hetzij wanneer een of meer van hare vertegenwoordigers geen consent in het heffen van stedelijke belastingen, zonder oproeping van de Burgerij en instemming van de meerderheid, wilden dragen, niet zouden kunnen worden gekend en geraadpleegd, zelfs zo, dat dan zonder hare bewilliging en toestemming, of wel van de meerderheid, geene lasten zouden kunnen worden geheven." (1)

Vermits in den boezem der geheele Natie het zaad en grondbeginsel der Souvereiniteit berustte (2), oordeelde de Heer METELERKAMP het regtmatig, dat in buitengewone gevallen alle stembevoegde burgers wierden opgeroepen, om hunne meening te verklaren, zonder onderscheid van stemhebbende, of niet-stemhebbende steden, met inbegrip der in- en opgezetenen van het platte land. — Zulk eene vergadering werd vereischt bij het aangaan van alliantien, of het sluiten van een vrede, die in de constitutie van den regeringsvorm eene verandering konden te weeg brengen; of bij den afstand van »aanmerkelijke, *essentiële territoriale* bezittingen, of grensvestingen, ten koste van het goed en bloed der ingezetenen verkregen, en dus met recht hnn eigendom." (3) — Stembevoegden noemde hij »alle die geene, welke uit hoofde van hunne goederen een bijzonder belang in het welzijn van het Land hebben; — welke bezitters zijn en in eigendom hebben huizen, landerijen

(1) § 185. Beroep op het Natuurregt.

(2) Bladz. 346 volgg. Beroep op BURLAMAQUI.

(3) Verg. nog bladz. 376 volgg.

en obligatien, mitsgaders elk en een ieder, die, *schoon geene vaste goederen hebbende*, echter in het middel van het *Koffij* en *Theegeld*, of wel, zo men zulks beter keurde, van het *Heeren-* en *Redemtiegeld* is aangeslagen, en uit dien hoofde in de gemeene Landslasten het zijne contribueert." — Andere belangrijke punten worden in hetzelfde Advies aangestipt, als: wegens het regt van petitie 1 in *stedelijke;* 2 in *Landszaken;* of de ingezetenen zich regtstreeks tot de Staten konden wenden, dan wel verpligt waren, zich vooraf te vervoegen — de burgers bij de plaatselijke overheid, de bewoners van het platteland bij de Ridderschap? (1) Verder wegens de benoeming der Vroedschappen en ambtenaren *voor het leven*, of voor *een bepaalden tijd;* wegens den aanslag der Regenten in de personele lasten en de nuttigheid, dat zij vaste goederen bezitten; wegens de keuze van Burgemeesteren en Schepenen; of de *nominatie* van eerstgenoemde aan de Burgerij, van laatstgenoemde aan de Vroedschap, en de *electie* van beide aan den Stadhouder moest worden opgedragen? (2)

De last der Commissie, tot welke de Heer Meterkamp behoorde, was te beperkt; de verscheidenheid der privilegiën (3), welke velen niet aan het vaderland ten offer wilden brengen, te groot; het ongeduld, door het dralen der Staten allerwege te

(1) Bladz. 408.

(2) Bladz. 404 volgg., 401.

(3) Bladz. 385, 388, 394.

heftig bewogen en achterdochtig, om niet de mogelijkheid van eene verzoening af te snijden.

Poincten van deliberatie (1) *voor het Reces der algemeene Provinciale vergadering van Krijgsraden, Geconstitueerden, Gewapende Genootschappen, Burger-societeiten en patriottische Corporatiën, te houden binnen Amsterdam op den* 17 *September* 1787.

» 12°. Of, na het bekomen der genoegzame eensgezindheid in de Hollandsche Staatsvergadering, niet dadelijk een Request door de Natie behoort te worden ingeleverd, *bevattende alle de verbeteringen, door het Volk tot redres van zaken begeerd*, met bepaling van een redelijken, doch *peremptoiren* tijd van afdoening? Tot alle welke verbeteringen onder anderen te brengen zijn de navolgende zes Propositiën.

13°. Het maken van goede en vaste bepalingen met opzigt tot de begeving van politiqne en militaire charges, alsmede bij de Generaliteits-Collegien.

14°. Het emploi van bekende getrouwe officieren boven vreemden (2), jongeren, óf van denkwijze veranderden.

15°. Tot verbetering van den guarnizoens-eed voor de Militairen.

16°. Tot verbetering der Nationale Opvoeding (3), en de begnnstiging van den Burgerwapenhandel door

(1) Van der Aa, t. a. p. V° D. bl. 292 volgg., 300 volgg. — Adres der gewapende corpsen in Overijssel, 13 September 1787. Capellen tot de Marsch, *Memorie*, bl. 122.

(2) Verg. biervoren, bl. 41, 89.

(3) Maatschappij *Tot nut van 't Algemeen* (1784). Van de Spiegel, *Algemeene kundigheden voor den gemeenen man.*

het oprigten van een Burger-Militair kweekschool, of iets anders (1).

17°. Tot verbetering der studiën, inzonderheid in de Regtsgeleerdheid, *ter bekoming van bekwamer subjecten tot regeringsposten* (2).

18°. Project ter onthefling der landerijen van de schatting der *Tienden*, zonder merkelijke praejudicie der eigenaars (3), of van het gemeene Land.

19°. Propositie tot het geven van een openlijk declaratoir ter geruststelling van de belijders van den *publieken* Godsdienst.

23°. Propositie (4), tenderende om de vaderlandlievende ingezetenen der *Meyerye* tegen de ondernomene ontwapening te dekken en te ondersteunen.

26°. Propositie tot het ontwerpen van een *Plan tot eene Nationale Representatie* in eene Volksvergadering van alle Provincien en *Generaliteits*-Landen."

(TWEEDE AFDEELING.)

1787—1795.

Stadhouderschap hersteld — vernietigd.

Voorspelling van Mr. JOHAN LUZAC: »dat alle omwentelingen, door geweld te wege gebragt, het zaad

---

(1) Verg. hiervoren, bl. 89, 90.

(2) Hiervoren, bl. 11 volgg., 21, 31, 32, 49, enz.

(3) Gebreken in de kohieren der verponding; duizenden van morgen der vermogendste eigenaren onbelast. CAPELLEN TOT DE MARSCH, *Memorie*, bl. 27. — *Jagtregt*. Hiervoren, bl. 96.

(4) MARTINI, *Request aan Hun Hoog. Mog. door Schepenen*,

met zich mede voerden, om op die zelfde wijze weder vernietigd te worden." (1)

Schimmelpenninck: »Ik schroomde niet openlyk te voorspellen, dat men ter eenigen dage zich deze onstaatkundige tyranny en wraaklust beklagen zoude." (2)

IJ. van Hamelsveld, *De zedelyke toestand der Nederlandsche Natie op het einde der* XVIII^de^ *Eeuw:* »Naar de *oude* en *ware* Constitutie heeft geene adelnoch familie-regering in Nederland plaats (3). Een man van verdiensten kan en mag zich nitzigten vormen, en hopen op eerambten en waardigheden, en min of meer *aandeel* in het bestuur des algemeenen Vaderlands.

Wanneer hard- en strengheid in den regeringsvorm insluipt; wanneer de zeden der Natie niet meer overeenkomen met de Staats-inrichting; wanneer slaafsche gezindheden en hoedanigheden de overhand beginnen te nemen; dan — zeggen de waarnemers der menschelyke zaaken — *is het tydstip eener omwenteling op handen.*" (4)

Gezworen en Raden der stad 's Hertogenbesch gepresenteerd, 26 April 1786. H. F. van Zuylen van Nyevelt, *De hespitio militari*, Utrecht, 1844, p. 83.

(1) *Verzemeling v. Stukken, betreff. het gedrag der Curateuren van 's Lands Universiteit te Leyden*, bl. 62.

(2) *Extra-Dagverhaal der Handelingen v. de Nationale Vergadering*, 22 Junij 1797, bl. 238.

(3) Tweede Druk. Amsterdam, 1791, bl. 152, 155.

(4) Ook Rendorp, *Memorien*, II. 317, was beducht » voor die onrustige en *wanhopende* denk- en handelwyze, die dikmalen voortkomen nit ramp- en tegenspoed." — Hij beval vergevensgezindheid aan (I. 270).

Kluit, *Iets over den laatsten Engelschen Oorlog* bl. 233. »Men noemt het *Revolutie*. Die naam is reeds ingeworteld. — Men had het behooren te noemen *herstel der Constitutie*." — Wat baatte een andere naam? Kon hij het geweld der Pruissische wapenen, de plunderingen, de criminele sententiën, de remotiën van ambtenaren, de uitwijking (1) van duizenden van allen rang en stand uitdelgen?

(*Sententie* van den Hove van Gelderland, gewezen tegen den Heer van de Marsch, 8 Aug. 1788; doodstraf. — *Verzameling van stukken rakende de procedures voor den Hove van Gelderland, tegen Jonkheer* G. W. van Zuylen van Nyevelt. Sententie van den Hove van Utrecht tegen A. H. Eyck, Raad en eerste Burgemeester; tegen Mr. J. P. de Ridder, Raad en Burgemeester; tegen Mr. J. van Haeften, Raad enz.; tegen Mr. G. A. Visscher, Raad enz., 11 April, 30 Mei 1789; enz. Remotie van Pieter Paulus, Raad en Advocaat-Fiscaal ter Admiraliteit op de Maze; van Bavius Voorda, IJsbrand van Hamelsveld enz.)

Moeijelijkheden, met welke de Raadpensionaris van de Spiegel te kampen had.

»Wie is er, vraagt hij (2), die zich niet herin-

(1) Capellen tot de Marsch, Pallandt van Zuthem, de Generaal van Rijssel, Mr. J. Valckenaer, Daendels, enz. — Pyman, *Bijdragen tot de Gesch. van het Vaderland*, 1826, bl. 21 volgg. *Mém. Corresp. et Manuscrits du Général* Lafayette, Bruxelles, 1838, T. I. 231, 237. Betrekkingen met P. Paulus.

(2) *Nadenking van een Staatsman wegens zyn Ministerie in Holland* (1795), bl. 12, 15. Bl. 31: »Onze geheele Republiek is, om zoo te zeggen, *byeengelapt* met stukken van onderscheiden

nert de tweespalt tusschen de Provincien, genoegzaam in alle stukken onder malkander verdeeld, maar in dit één vereenigd, dat het groot gezag en het overwigt van Holland oorzaak was geweest van de onlusten, en dat deze Provincie moest *vernederd* worden in aanzien? Wie kent niet de langdurige geschillen over de *quota's*, welke men nu dacht ligtelijk ten koste van Holland te zullen vereffenen? (1) In welken jammerlijken staat was niet de Land-Armée, daar de geschillen over de magt van ordres te geven alle *discipline* gebroken hadden? — De Marine was op dat tijdstip genoegzaam niets, en de schulden van de Admiraliteiten, zelfs van Holland waren tot zulk eene hoogte gerezen, dat er millioenen noodig waren om maar een beginsel van leven in de Collegiën te storten; de Oost-Indische Compagnie lag te gronde; van de West-Indische was niets meer te zeggen, dan dat het een afgeleefd ligchaam was; en, wat den staat der geldmiddelen betreft, eene menigte van schreenwende schulden stonden onbetaald. — De Hemel weet welke aan-

---

aart en belangen, waardoor er nooit in dezelve heeft kunnen gehragt worden die *eenheid* en *kragt* in het Bestuur en in de Finantie, voor welke anders zulk een vermogend Land vatbaar was." (Stadhonderschap *accessoir*, of *inhaererend*; Constitutie-Regeringsvorm, bl. 27—29).

(1) Ongelijkheid van lasten. G. C. VAN HOGENDORP, *De aequabili descriptione subsidiorum inter gentes foederatas.* L. Bat. 1786. *Brief van een Heer van Utrecht aan — een Heer in Gelderland, over de verhoogde belastingen in de Provincie van Utrecht* (1782).

doening mij trof, op het overzien van dat wijde veld vol distelen en doornen."

Erkenning der gebreken in de Staatsregeling, maar tevens afkeer van elke hervorming van het kiesstelsel. In 1790 schrijft RENDORP:

» *Wie zal ontkennen, dat in onze Regeeringsform veele gebreeken zyn?* Dat de Stadhouders te meermaalen de paalen van hun wettig gezach, dat niet duidelyk genoeg omschreven is (1), zyn te buiten gegaan. Dat in Stadhouderlooze tyden, de Regenten dikwijls door stedelyke, ja byzondere inzichten vervoerd, het algemeene welzyn verwaarloosd hebben? Dat het zamenstel van onze Regeeringsform in veele opzichten zoodanig is, dat het bestuur der zaaken daardoor dikwijls gebrekkig word? Ik wil dus gaarne bekennen, dat er eene betere Regeeringsform zou hebben kunnen uitgedacht worden. Maar de vraag is: zou het geluk van Land en Ingezeetenen, door verandering te maken in de tegenwoordige Constitutie, vermeerderd zyn geworden?" (2)

Welke die gebreken waren, leert bijna elke bladzijde der twee deelen van RENDORP's *Memorien*: eene breede herhaling der klagten, door SLINGELANDT en VAN DE SPIEGEL geuit. — Die klagten gelden meest het Staatsbestier; maar was het beter gesteld met de bescherming der vrijheid, veiligheid en eer, door

(1) RENDORP, *Memorien*, II. 308. » My is wel voorgekomen, dat men zich een poos gevleid heeft — 't Stadhouderlyk gezach door een bevelschrift, zonder aan het *wettig* gezach deszelven, by 't aanvaarden zyner bedieningen opgedragen, te kort te doen, *eens voor al te omschryven.*"

(2) *Memorien*, *Inleiding*, bl. 14, 15.

den burger bij den gewonen regter ingeroepen? — Het is wederom Rendorp die spreekt:

»Men wees mij," zegt hij, »naar de *ordinaire* Justitie; daar kon ik eene *actio injuriae* instituëren, en dus aan mijne *erfgenamen* overlaten een geding, dat mogelijk *bij hunnen dood* niet geëindigd zou zijn." (1)

Verscheen niet in 1792 de uitgave der criminele Ordonnantien van Koning Philips, bezorgd door den geleerden Voorda, met het oogmerk, om *van stonden aan* een groot getal misbruiken te weren, en eene menigte kwellingen, ongeregeldheden, belemmeringen te doen ophouden? Wenschte hij niet het beleid der strafregtspleging op een *egalen voet* immers in Holland en West-Friesland te brengen? Herinnerde hij niet aan de vruchtelooze Staats-Commissiën van 1666, 1732, 1773? Hoopte hij niet, dat de Ordonnantien van Philips zouden plaats maken *»voor eene nieuwe en voortreffelyker Wet; — voor een zuiverer licht?*" (2)

Vraag, door Teylers Godgeleerd Genootschap voorgesteld, te beantwoorden vóór of met den eersten December 1791. *In welken zin kunnen de menschen gezegd worden gelijk te zijn? en welke zijn de regten en pligten, die daaruit voortvloeijen?* — Bekroonde Verhandelingen van de Hoogleeraren Cras en Brown (3); Latijnsch gedicht, door Jeronimo de

(1) T. a. p., bl. 22.

(2) Voorda, *Inleiding*, bl. 5.

(3) Teyler's *Genootsch.*, XIIIe Deel. Cras, *Disputatio de hominum aequalitate*, ook vertaald uitgegeven (1794).

Bosch in het Genootschap *Concordia èt Libertate*, onder algemeene toejuiching voorgedragen, in het Nederduitsch overgebragt door J. G. Doornik (1). — Beroep van Cras op de *Regten van den Mensch*, in 1789 in Frankrijk verkondigd. — *Natuurlijke* Grondwetten: »dat alle Oppermagt is ingesteld, niet tot oorbaar en om den wille van den Oppergebieder zelven, maar van de Burgers en Ingezetenen; ook niet tot heil van weinigen, maar van het geheel (2). *Bedongene* Grondwetten; het Groot Charter van Engeland; het Beding of de *Capitulatie* van het Duitsche Rijk; ook het groot Handvest of Privilegie van Vrouw Marie en andere beloften der Graven en Gravinnen van Holland, aan welke geene hulde werd gedaan, tenzij zij de voorregten, handvesten en oude herkomsten der Hollanderen bezworen hadden." — Een der voornaamste regten van de natuurlijke gelijkheid nog overig bestaat daarin, dat de weg tot bedieningen, waardigheden, eerambten, regeringsposten, voor alle burgers evenzeer en gelijkelijk open zij (3). De wet bepale den ouderdom, de bewijzen en maat van kundigheden. — Cras wilde in alle natuurgenooten, in alle werelddeelen de menschenwaarde geëerbiedigd zien. — »Zou men geloven (4), dat onder zodanige burgers, die de gelijkheid ten

---

(1) Amsterdam, 1794. *De gelijkheid der Menschen, en de pligten, daaruit voortvloeijende.*

(2) *Verhandel.*, bl. 134, 137. — *Leges Fundamentales naturales — pactitiae, conventionales.*

(3) Bladz. 153, 154.

(4) *Voorrede*, bl. IX.

hoogste roemen, gevonden worden, die terstond het hoofd opsteken, en hun misnoegen tonen, zodra men den *Slavenhandel* berispt, by welken zy hun voordeel vinden?"

Pieter Paulus, Beantwoording van Teylers vraag. (Haarlem, 1794. Vierde druk). *Welke de regten zijn, die uit de gelijkheid der menschen, in eene Burgermaatschappij levende, voortvloeijen.* (1) — Overeenstemming van de aldaar ontwikkelde stellingen met de Publicatie der Regten van den Mensch en Burger, 31 Januarij 1795 (2). — Schoon Paulus, even weinig als Cras, en in onze dagen de Fransche Regtsgeleerde Comte, blind was voor de feilen van Rousseau's theorie (3). — Gelijk de waarheidlievende Man ook waarschuwde tegen het misbruik van magt, hetwelk hij in de handelingen der Fransche Nationale Vergadering betreurde. — Als mensch, als Christen verfoeide hij den handel in menschen, uit Guinea naar Amerika gesleept (4).

De levendige belangstelling in de uitgeschreven prijsvraag was een onmiskenbaar blijk van de be-

(1) Bladz 81 volgg.

(2) Cras, *Bedenkingen over den Eed*, bl. 9, 25, 35—40. Paulus, *Verhandel.*, bl. 90, 96, 135.

(3) Eene vertaling van Mackintosh's *Vindiciae Gallicae of Verdediging van de Franeche omwenteling tegen* — Burke *en* de Calonne was in 1792 te Dordrecht gedrukt (Rotterdam v. O).

(4) Verhandel., bl. 191, 213. — In 1785 was te Amsterdam door M. van Werkhoven uitgegeven eene vertaling der Redevoering van J. Newton, benevens *Gedachten over den Afrikaansehen Slavenhandel.* — Paulus bedient zich van de Nederdnitsche vertaling van Frossard.

hoefte aan de toepassing van het beginsel van gelijkheid, met name in den Burgerstaat. — De Regering deed niets om die behoefte te vervullen. Het bleef bij het onde, zoover de staatkundige bevoegdheid der Natie betrof. — Die onmondigheid moest te ondragelijker zijn, naarmate de ijverige deelneming der gewapende burgers aan de gebeurtenissen van 1784—1787 versch in het gehengen lag. — De Staatsman, die het roer der zaken in handen hield, mogt in enkele vakken van het Bestuur door onverdroten zorg meerdere orde en eenheid invoeren; hij mogt in binnen- (1) en buitenlandsche *garantiën* stevigheid zoeken voor een wankelend, ondermijnd gebonw, die waarborg was bedriegelijk. — De innerlijke kracht ontbrak hem, het algemeen vertronwen. Zijn geest kon het log gevaarte niet bezielen; nog altijd waren de Regenten ongezind tot maatregelen, die verloochening van eigen voordeel vorderden.

Verklaring der Staten van Holland (16, 22 Mei 1793). »Dat het onverantwoordelijk voor Regenten is, de abuizen en onnntte nitgaven, waarvan zij overtnigd zijn en die zoo algemeen in het oog loopen, te laten subsisteren, en daartoe de penningen, die het Publiek moet opbrengen, te doen strekken (2)."

Missive voor de Generale Petitie en Staten van

---

(1) Staatkundige geloofsbelijdenis, Regenten en Ambtenaren afgeperst. — Cras, *Bedonkingen over den Eed*, bl. 18. B. Voorda, aldaar, bl. 6. Kluit, *Iets over den Engelsch. Oorlog*, bl. 234 volgg. Verklaring der Staten-Generaal, 18 Februarij 1788.

(2) Kluit, *Iets over den Engelschen Oorlog*, bl. 360. Geldersche Resolutie, 3 December 1793.

Oorlog, 26 December 1793. »Dat een aanzienlijk gedeelte der Natie door eenen ijdelen waan van die valsche vrijheid, waarvan hare verleiders zelve naderhand de slagtoffers geworden zijn, verblind en — is vervoerd geworden; — waarvan het uitwerksel is, dat men met de gevolgen van eene verwarring blijft worstelen, *waarvan de zaden alsnog diep bedolven liggen*, en de uitkomst onberekenbaar is; eene verwarring welke, zoo de Almagtige het niet verhoedt, *in onzen ondergang eindigen kan.*" (1)

Verhandeling over de gebreken in de Regeringsvorm van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, en over de middelen, door welke eene betere op een vasten grond kan gevestigd worden, door een uitgeweken Hollandsch Patriot (te Duinkerken, 1793). — Van grooten invloed op de handelingen der Provisionele Representanten in 1795, en later. — Vernietiging der Provinciale, Bondgenootschappelijke indeeling. Gezag der departementale Besturen administratief. Afschaffing van privilegiën der steden, genootschappen, gilden, van adellijke en leenroerige (2) regten en eertitels; eenheid en gelijkheid in belastingen; vrije, gelijke oefening van uitwendige eeredienst, zonder bevoorregting. (3) — Eene Souvereine Wetgevende Vergadering; leden der Uitvoerende Magt verantwoordelijk, ingezetenen stemgeregtigd zonder onderscheid van rang of Godsdienst.

(1) Klijt, t. a. p. bl. 232.

(2) Drosten-diensten in het graafschap Zutphen. Capellen tot de Marsch, *Memorie*, bl. 112 volgg., 199 volgg.

(3) Rogge, *Gesch. der Staatsregel.*, bl. 6 volgg.

Adres der Bataafsche Patriotten aan de Fransche Nationale Conventie, 18 October 1793. (1)

Staatkundig-wijsgeerige bespiegelingen.

Wiselius, *Proeve over de verschillende regeringsvormen in derzelver betrekking tot het maatschappelijk geluk* (2) (Leiden, 1831). Voorgelezen A°. 1793 in eene Letterlievende Maatschappij, »met weinig nut voor de hoorders, maar met zoo veel te meer verdriets voor mijzelven."

Mr. C. T. Elout, Vertaling van Garve's *Verhandeling over het verband tusschen de Zede- en Staatkunde* (1793) (3).

Kluit, *De Rechten van den Mensch in Frankrijk geen gewaande Rechten in Nederland. — Iets over den laatsten Engelschen oorlog met de Republiek* (1793, 1794). — De graagte, waarmede die geschriften door »alle *brave* Nederlanders" werden ontvangen en gelezen, baatte niet, zoolang zij niet de andersdenkenden overreedden. »Zij, die willens dwalen, of overdrevene systema's van Vrijheid en Gelijkheid, met aanprijzing der schriften van Rousseau en Th. Paine blijven toegedaan, *zijn*, gevoelde Kluit zelf, *niet te recht te brengen.*" (4) En toch werd hij den ondankbaren arbeid niet moe-

---

(1) Kluit, t. a. p. bl. 166.

(2) *Staatkundige verlichting der Nederlanden*, van denzelfden schrijver.

(3) Raepsaet, *Journal des séances de la commission*, enz. (*Oeuvres*, T. VI. 40), met hoogen lof van den Heer Elout gewagende, zegt: »il parait avoir été du parti patriotique hollandais"

(4) *Iets over den Eng. Oorlog*, bl. 122.

de. Nog in 1804 vergeleek en toetste hij de stellingen dier beide Mannen. (1) — Een zonderling middel had hij bedacht, om de partijschappen te smoren. »Mogt men zulken, roept hij uit, die de *Staats-Stadhouderlijke* Constitutie, die nu beëedigd is, oprecht toegedaan zijn, *ware* Patriotten, en de anderen *waan*patriotten of *Malcontenten* noemen!" (2)

Leesgezelschappen. (3) — Geheime briefwisseling met de uitgewekenen in Frankrijk.

Geestdrift van jongelingen. — Gogel, A. R. Falck, J. M. Kemper. (4) — Andere voorstanders van eene nieuwe orde van zaken: van Swinden, Appelius, van der Palm, Kantelaar, Ockerse en eene geheele reeks van meer of min vermaarde namen. — Ongelukkige veldtogt. — De Franschen in Holland. — Omwenteling. — (18 Januarij 1795.)

Zoo had in ruim eene eeuw het zegevierend leger van den gevaarlijken nabuur drie malen den Vaderlandschen grond betreden, en telkens den val van het Bestuur verhaast. — Maar, welk eene verandering! In 1672, in 1747 leidde die groote ramp tot de verheffing van den geliefden Prins van Oranje,

---

(1) *Hist. der Holl. Staatsreger.*, IV. 1—23.

(2) *Iets over d. Eng. Oorlog*, bl. 200.

(3) Rogge, *Gesch. der Omwenteling*, bl. 111.

(4) School van den Amsterdamschen Rector v. Oosteren. Kemper, *Verhandel. Redev. en losse geschriften*, III. 1. volgg. Mr. Jer. de Vries, *Leven en karakter van J. H. van der Palm, geschetst door* N. Beets, *aangekondigd en beoordeeld.*

tot verdrijving van den vijand; als één man had zich de Natie om Willem III en Willem IV geschaard, vol hoop dat het haar gelukken zoude, de ketenen der Aristoeratie af te schudden. — In 1795 werd de vijand als vriend en bondgenoot ingehaald, de dringende bede van den Stadhouder was ijdel; de Natie verliet den Vorst; zij was meer om grondwettige vrijheid dan om 's Lands onafhankelijkheid bekommerd. — Eene eeuw lang had zij zich teleurgesteld gezien; zij was noch door Willem III, noch door Willem IV van het juk der Aristocratie verlost. De Vorst zelf was niet vrij van die klnisters, niet Hoofd van den Staat; niet geschraagd door eene Vertegenwoordiging, uitdrukking van de wenschen der meerderheid; niet omringd en bijgestaan door verantwoordelijke Ministers, maar zelf als ambtenaar, als dienaar door *Instructiën*, door *Commissiën* gebonden, verpligt zich te regtvaardigen, doelwit der pijlen van laster en haat. — De Aristoeratie had moeten gefnuikt zijn, zij werd ontzien; en, verdeeld door den afval van Stadhouderlijke Regenten, sloeg zij den weg in, dien het Huis van Oranje in vorige tijden met vrucht had bewandeld. Zij stond de uitbreiding van 's Volks staatkundige regten voor: zij wist den Vorst zijnen besten, zijn meest getrouwen aanhang te ontrooven. — Zij nam zijne oude, natuurlijke plaats in; in de onstuimige jaren van den Engelsch-Amerikaansehen oorlog laadde zij op den Vorst de verwijten, welke niemand meer, dan zij verdiend had. — Zij was het, die standvastig elke hervorming wederstreefde, hetzij Slingelandt of van

de Spiegel, hetzij Willem IV en Anna, hetzij de Raad van State of Willem V daartoe aanspoorden. — En toch, zij was het, die met het masker der vrijheid de burgerij streelende, aan het Stadhouderschap de geweldigste slagen toebragt.

Gelukkiger ware Nederland, gelukkiger het nageslacht van Willem I geweest, indien de Regering meer op de teekenen des tijds (1), op den voortgang der staatsregtelijke theoriën gelet had; indien zij de beweging had bestuurd, openbaarheid boven geheimhouding, gelijkheid boven voorregten, volkskeuze en afwisseling boven collegiale voordragt tot levenslange waardigheden stellende. — De Regering moest voorgaan: zij stond stil; zij stond achter. — Het waren de echte, hartelijke aanklevers van het Huis van Oranje, die de voordeelen der Constitutionele Monarchie doorgrondden en aanprezen (2); die het nut van eene *oppositie* (3), van eene opgeklaarde (4) openbare meening betoogden. — In stede van onedele, stedelijke kabalen van even onwetende als hoogmoedige Regenten, wilden zij bekwame Staatslieden, voorbereid door veelzijdige, grondige studiën (5); geschikt om binnen- en buitenlandsche, maar ook koloniale aangelegenheden tot welzijn der Republiek te behandelen. — Geen tak

(1) Feuerbach, *Betrachtungen über die Oeffentlichk. u. Mündlichkeit d. Gerechtigkeitspflege*, I. 4.

(2) *Schuite- en Jagtpraatjes*, hiervoren bl. 33, 34.

(3) Van Goens, bl. 67.

(4) E. Luzac, bl. 74.

(5) Bl. 35, 69 volgg.; 75 volgg.

der huishouding van Staat, die niet allengs de oplettendheid der Natie had getrokken en ontwerpen tot verbetering uitgelokt. Vloot en landmagt, geldmiddelen, beleid van justitie, burgerlijke en strafwetgeving, armwezen (1), opbeuring van handel, nijverheid en landbouw, hooger en lager onderwijs, vrijheid van godsdienst; het eischte alles dadelijke voorziening, het gedoogde geen uitstel op uitstel, geene weifeling, veelmin tegenstand. — De vreedzame herziening der instellingen werd verzuimd; zij werden in den stroom der omwenteling verzwolgen.

(1) Calkoen, *Verhandel.*, bl. 15 volgg. Van de Spiegel, *Over armoede en bedelarij*, enz.

BLADWIJZER.

Adel (Opvoeding van den). Hubba, Perizonius. , Bl. 12, 13, 21.

Admiraliteiten (Schulden der). Slingelandt, van de Spiegel Bl. 23, 113, 133.

Adviezen (van Staatsleden gedrukt). . . . . Bl. 85, 123.

Aristocratie (Onkunde). Hubba, de Beaufort, L. C. Valckenaer, van den Heuvel, Calkoen, Rendorp. Bl. 13, 31, 32, 35, 64, 75, 76, 130.

Aristocratie (Kabalen, Kuiperijen). *Schuite- en Jagtpraatjes*, de Beaufort, Bilderdijk, Metelerkamp. Bl. 28, 30, 64, 125, 126.

Aristocratie (Lastiger dan de Monarchie). P. Paulus. . Bl. 94.

Armwezen. Calkoen. . . . . Bl. 102—104.

Belastingen (Geene Privilegiën). De Beaufort. . . Bl. 29, 30.

Belastingen (Plaatselijke. Invloed der burgerij). Metelerkamp, Bl. 126 volgg.

Burger-Land-Militie. Van der Capellen tot den Pol, P. Paulus, Calkoen, Schimmelpenninck. . . . . Bl. 90, 117, 118.

Burgerlijke Wetgeving. . . . . Bl. 58, 59, 97 volgg.

Burgerzin (*Public spirit*.). Schimmelpenninck, Hogendorp. Bl. 7, 117.

Census (Hoe te regelen). Schimmelpenninck, Metelerkamp. Bl. 119, 127, 128.

Constitutie (Lof der Engelsche). *Schuite- en Jagtpraatjes*. Bl. 33, 34.

Constitutie (Fundamentele). Hubba. . . . . Bl. 14, 45, 46.

Democratie (Niet volstrekte). Trotz, Schimmelpenninck, Capellen tot de Marsch. . . . . Bl. 51, 52, 117 volgg. 123.

Dispensatien. Capellen tot den Pol. . . . . Bl. 82.

Dominium eminens. Byrkershoek, van Idsinga, *Schuite- en Jagt-praatjes.* . . . . . Bl. 42, 87.

Drosten-diensten. Capellen tot den Pol, tot de Marsch. Bl. 82, 139.

Drukpers (Vrijheid van). Van Haren, Capellen tot den Pol, E. Luzac, Calkoen. . . . . Bl. 83, 104, 106.

Drukpers (Beteugeling der). F. W. Boers. . . . . Bl. 105.

Eigendom (Regt van). De Beaufort. . . . . Bl. 30.

Financiën (Verval). Slingelandt, van de Spiegel. . Bl. 23, 113.

Gedelegeerde Rechters. De Beaufort. . . . . Bl. 30.

Geheimhouding (*Secrete Capse*). Trotz, Capellen tot den Pol, Metelerkamp. . . . . Bl. 50, 83, 126.

Geheimhouding (in Koloniale aangelegenheden. Klagten). Bl. 69, 70.

Gelijkheid (Natuurlijke, burgerlijke). Noodt, de Beaufort, P. Paulus, Cras. . . . . Bl. 4, 29, 135—138.

Generaliteits-Landen. . . . . . Bl. 123, 130.

Genootschappen (Letterkundige, staatkundige). Bl. 78, 79, 110, 122, 141.

Godsdienst (Vrijheid van). Noodt, Noordkerk, Willem IV, Meerman. . . . . Bl. 29, 61, 65, 123.

Grondwetten (Natuurlijke, beschreven, bedongen). De Beaufort, Trotz, Capellen tot den Pol, Cras. Bl. 29, 47 volgg. 82, 136.

Grondwettige Herstelling. Capellen tot de Marsch. . Bl. 123.

Herziening der Staatsregeling. Huber, *Schuite- en Jagtpraatjes.* Aanbod van Willem V. . . . . Bl. 15, 36, 37, 111, 125.

Herziening der Strafwetgeving. Calkoen. . . . . Bl. 101.

Hooger Onderwijs (Staats-Commissie). Calkoen. . Bl. 76 volg.

Hovelingen. P. Paulus. . . . . Bl. 92 volgg.

Jagtregt. Rendorp. . . . . Bl. 96.

Justitie (Strafregtspleging). Voorda. . . . Bl. 57, 58, 135.

Kerk en Staat. Slingelandt, Heinsius, van der Marck. Bl. 24, 60, 105—108.

Koloniën (Engelsche-Nederlandsche). . . . . Bl. 35, 70.

Landmagt. Petitiën van den Raad van State. . . Bl. 67 volgg.

Landmagt — Zeemagt. RENDORP. . . . . Bl. 73.

Leenstelsel. . . . . Bl. 84, 96, 139.

Maatschappelijk verdrag. CAPELLEN TOT DEN POL, SCHIMMELPENNINCK. . . . . Bl. 86, 117.

Marine (Verval). SLINGELANDT, VAN DE SPIEGEL. Bl. 23, 113, 133.

Ministeriële verantwoordelijkheid. *Schuite- en Jagtpraatjes*, VAN GOENS. . . . . Bl. 34, 67.

Nationale opvoeding. CALKOEN. . . . . Bl. 103, 104, 129.

Nationale vertegenwoordiging. TEOTZ, CAPELLEN TOT DEN POL, TOT DE MARSCH, SCHIMMELPENNINCK. Bl. 51 volgg. 84, 120, 123, 130, 139.

Natuurregt (Invloed der beoefening van het). NOODT, PERIZONIUS, TEOTZ, PESTEL, LUZAC, TYDEMAN, CRAS. Bl. 16, 17, 48, 56, 62, 135 volgg.

Onverantwoordelijkheid (Beweerde). IDSINGA, CAPELLEN TOT DEN POL. . . . . Bl. 84, 86.

Openbaarheid. TEOTZ, E. LUZAC, SCHIMMELPENNINCK. Bl. 50, 74, 117.

Opposítie (Constitutionele). VAN GOENS. . . . . Bl. 67.

Parlementen (Kleine). KLUIT, VLEERTMAN. . . . . Bl. 6, 43.

Patriotten — Prinsgezinden. . . . . Bl. 33, 71, 109.

Petitie (Regt van). METELERKAMP. . . . . Bl. 128.

Présèance. *Schuite- en Jagtpraatjes*. . . . . Bl. 38.

Politie en oeconomie. TEOTZ. . . . . Bl. 51.

Provincien (Stadhouderlijke — niet-Stadhouderlijke). . . Bl. 33.

Redres (van het Staatsbestuur). SLINGELANDT, VAN DE SPIEGEL. Bl. 22, 112, 129, 133.

Regenten (Aanstelling van). SCHIMMELPENNINCK, METELERKAMP. Bl. 120, 125, 134.

Regten van den Mensch en Burger. SLINGELANDT, DE BEAUFORT, KLUIT, CRAS, P. PAULUS. Bl. 25 volgg., 29 volgg., 6, 136, 140.

Ridderschap (geboren Regenten). . . . . Bl. 84.

Ruggespraak. Huber, Trotz. . . . . Bl. 46, 51.

Slavernij, slavenhandel. Vryaarts *Brieven*, Capellen tot den Pol, M. Tydeman, P. Paulus, Cras. . . Bl. 61, 62, 69, 91, 137.

Souvereiniteit (Magt der Staten). Huber, Trotz, Idsinga, E. Luzac. Bl. 14, 51, 86—88.

Staatsregt (Studie van het) verwaarloosd. Huber, *Schuite- en Jagtpraatjes.* . . . . . Bl. 11 volgg., 36.

Stadhouderschap. Bynkershoek, P. Paulus, van de Spiegel. Bl. 40, 91 volgg., 115.

Stem (Vrije). Onschendbaarheid der afgevaardigden. De Beaufort, van der Capellen tot den Pol, Schimmelpenninck. Bl. 28, 91, 120.

Stemregt (Friesch). *Hanestemmen.* . . . . . Bl. 15.

Strafregt, strafvordering. . . . Bl. 48, 53—58, 100 volgg.

Taal (Vreemdelingen). P. Paulus. . . . . Bl. 92 volgg.

Tienden. . . . . . Bl. 130.

Verantwoordelijkheid. Capellen tot den Pol, tot de Marsch, Schimmelpenninck. . . . . Bl. 80, 84, 120, 122.

Willem III (Verzuimde Staatshervorming). Slingelandt. Bl. 17, 18.

Willem IV (*Propositie tot redres van den Koophandel*). Bl. 64 volgg.

Willem V (*Circulaire Missive* aan de Bondgenooten. Aansporing tot herziening der Staatsregeling). . . . . Bl. 111, 125.

DRUKFEIL.

Bl. 16 staat: *van den troon verklaard.* Lees: *vervallen verklaard.*

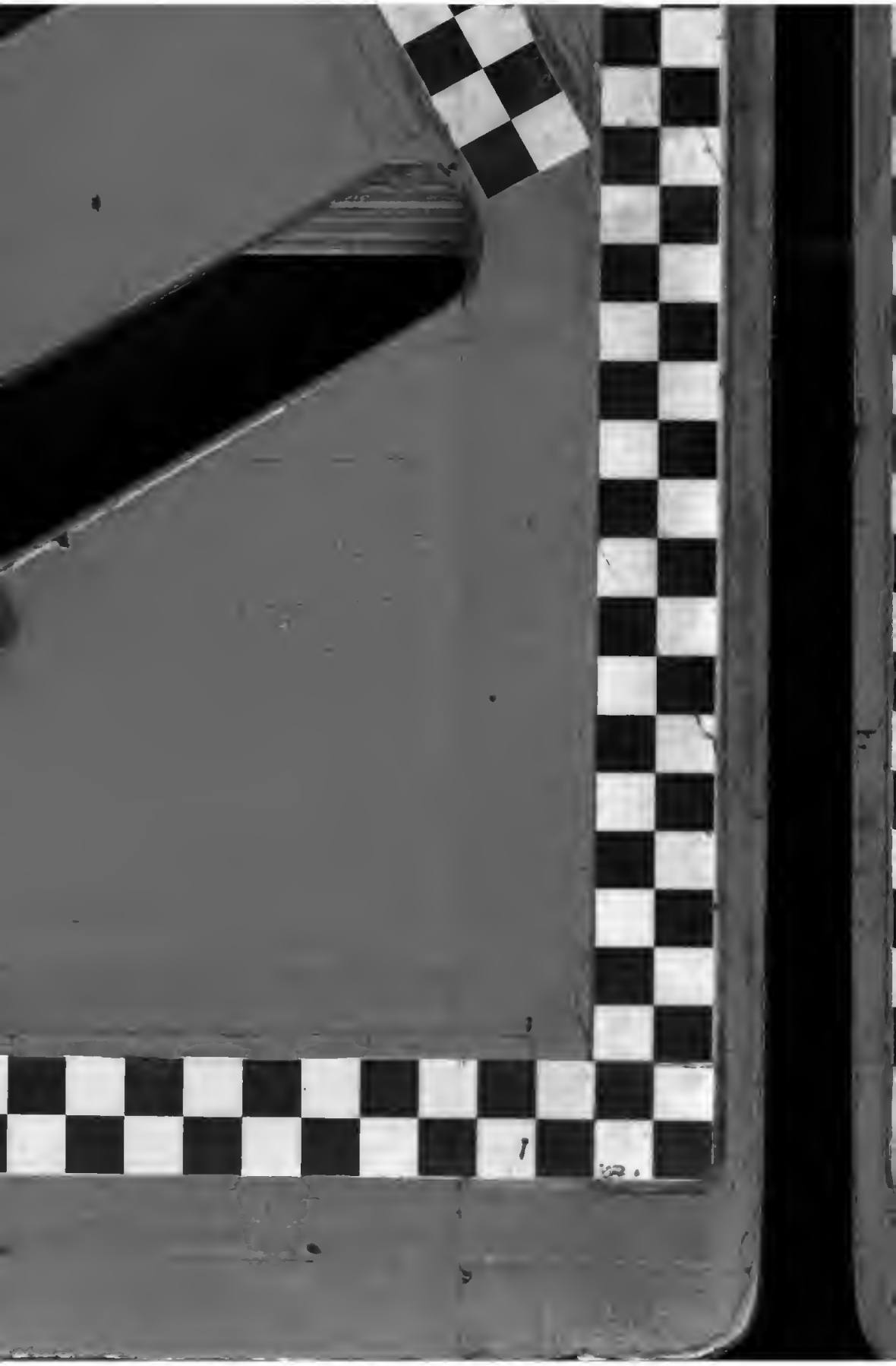

Digitized by Google

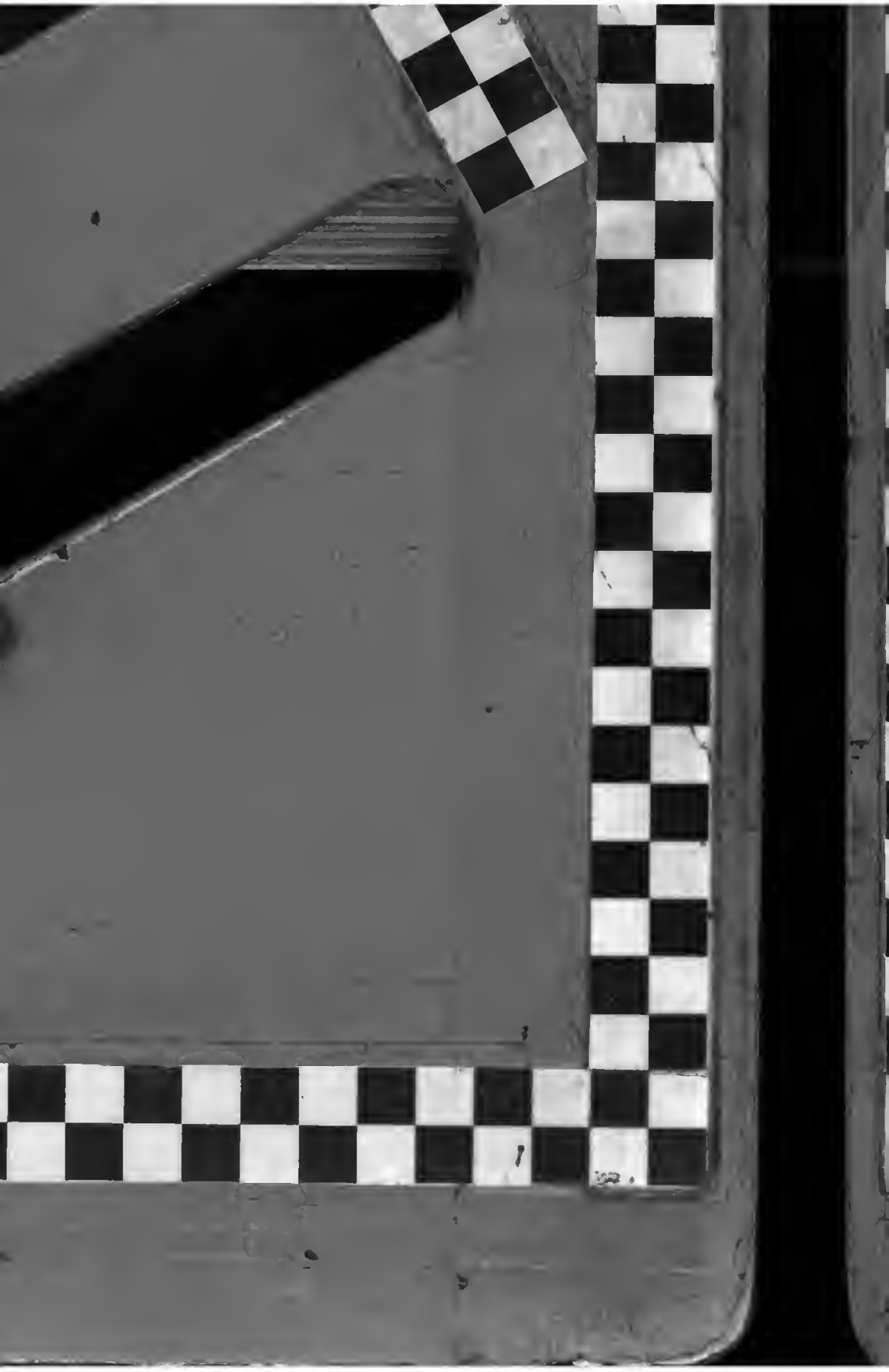

Digitized by Google